
Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

CHIZDIA-COȘARII
Repere monografice

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

CHIZDIA – COȘARII

Repere monografice

Referent: dr. Ioan Hațegan

Tehnoredactare computerizată: Vesna Stepanov

Fotografii: Constantin Nincu, Daniel Ignea, Liubomir Stepanov

© Autorii

ISBN: 978-973-88512-8-3

Liubomir STEPANOV

Nicolae IGNEA

CHIZDIA – COȘARII

Repere monografice

Editura BANATUL

Timișoara, 2010

*În memoria tatălui meu,
Avram Ignea, din Chizdia.*

Nicolae Ignea

DIN PARTEA AUTORILOR

Orice așezare umană care dăinuie de secole merită să aibă și o monografie care să rețină pentru posteritate date, întâmplări, nume de oameni care au avut un rol în viața comunității.

De această sarcină nobilă, de obicei, se achită unii din fiii satului.

Pentru localitatea **Chizdia-Coșarii**, printr-un concurs al circumstanțelor, de acest demers s-au apucat un localnic și un nelocalnic dar tot fiu al Banatului, la început cu oarecari temeri, dar cu timpul tot mai încrezători. Poate și datorită unei conjuncturi fericite – în timpul documentării în teren am avut norocul să putem beneficia de consultarea a patru manuscrise fundamentale care tratau într-un anumit fel problematica noastră, și anume: *Lucrarea de diplomă a domnului profesor Remus Gh. Lazăr Monografie etnografică a satului Coșarii*, Facultatea de Istorie-Filosofie din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, 1980, 97 de pagini, cu precizarea că domnul profesor este născut în această localitate și ne-a oferit cu generozitate materialul spre valorificare, fapt pentru care îi mulțumim; *Memoriile* profesorului George Rada, fost director școlar la Chizdia, manuscris amplu de 318

pagini, pus nouă la dispoziție împreună cu un valoros album foto cu amabilitate de doamna profesor Oviduța Ecaterina Rada, fiica autorului; preonoratul preot Ioan Suba, fost paroh ortodox român la Coșarii ne-a pus la dispoziție două lucrări – manuscrisul propriu cu titlul *Monografia Comunei Bisericești Chizdia-Coșarii* de 28 de pagini și manuscrisul *Cronica parohiei ortodoxe române Chizdia, scrisă de preotul Mihail Bosovici în anul 1950*, de 45 de pagini. Pentru aceste gesturi dezinteresate le rămânem profund recunoscători.

Și nu în ultimul rând dorim să precizăm că această lucrare s-a realizat din inițiativa și cu sprijinul moral, organizatoric și material al familiei domnului economist Nicolae Ignea, fiu al Chizdiei.

Conștienți de limitele unei asemenea întreprinderi precum și de posibilele lacune, facem o singură precizare metodologică: intenția a fost de a prezenta cât mai multe aspecte și date din perioadele mai vechi, cele din perioada contemporană fiind cunoscute încă de un public larg.

Tuturor celor care ne-au ajutat într-un fel sau altul le exprimăm gratitudinea noastră.

Sperând că am reușit să prezentăm cât mai fidel multiseculara existență a satului *Chizdia-Coșarii*, Vă invităm la lectură cu rugămintea să ne transmiteți eventualele Dumneavoastră observații.

Autorii

ÎN SPAȚIU ȘI TIMP

Localitatea *Coșarii* se află la mijlocul distanței dintre localitățile Topolovățu Mare din județul Timiș și Lipova din județul Arad, la granița dintre cele două județe, la o latitudine nordică de $45^{\circ} 55' 37''$ și o longitudine estică de $21^{\circ} 44' 00''$ ¹ și face parte din comuna *Brestovăț*.

Comuna *Brestovăț* este situată în partea de nord-est a județului Timiș² la o depărtare de 46,9 km de municipiul Timișoara și la 30,2 km de Lipova având o suprafață totală de 106,9 km² și fiind cea mai puțin numeroasă comună din județ. Principala cale de comunicație este drumul județean Lipova-Topolovățu Mare, care face joncțiunea cu drumul național Timișoara-Lugoj la Topolovățu Mare. Pe cale ferată, cea mai apropiată stație CFR este la Topolovățu Mare.

Comuna este alcătuită din 5 localități: Brestovăț, *Coșarii*, Hodoș, Lucareț și Teș. Față de reședința comunei, satul *Coșarii* este îndepărtat 8 km, iar față de gara CFR de la Topolovățu Mare – 21 km. Drumul județean trece prin localitate.

Relieful este format dintr-un teren ușor vălurit și dealuri, iar rețeaua hidrografică a comunei este reprezentată prin pârăul *Chizdia*.

De fapt satul *Coșarii* se află undeva la întâlnirea dintre Câmpia Lucarețului și Dealurile (Podișul) Lipovei, în partea de est a unității geografice cunoscute și sub denumirea de Muntenegru Bănățean (Crna

¹ Coordonate GSM.

² *** *Localitățile județului Timiș*, Timișoara, 1961 pag 97-98.

Gora)³, o zonă care pe vremuri a fost intens împădurită. Precizăm că dealurile Lipovei ocupă interfluviul dintre Mureș și Bega, înaintând către vest până la Valea Beregsău. Pe teritoriul județului Timiș se găsește jumătatea sudică a acestei zone piemontane. Relieful actual al Podișului Lipovei se caracterizează printr-o rețea deasă de văi care, la ieșirea din dealuri, pot atinge sau depăși 1 km lățime (*Chizdia* la Brestovăț). Datorită pantelor reduse ale râurilor, la intrarea în câmpie apar frecvent fenomene de înmlăștinire.⁴

Rețeaua hidrografică a zonei este reprezentată de pârâul Chizdia (Kizdia), care vine de lângă Labașinț (județul Arad) și trece prin hotarul satului, continuând să curgă prin perimetrul localităților Brestovăț, Teș, Lucareț, Hisiaș, Ghizela și Șanovița. La nord-vest de Șanovița pârâul Chizdia se varsă în Bega.

Pe partea dreaptă a cursului are ca afluenți pârăurile Repăș și Hodoș, iar pe partea stângă pârâul Hisiaș. Chiar pe vatra satului sunt câteva văi cu altitudine mai joasă, cândva cu afluenți ai Chizdiei, actualmente pe aceste văi se acumulează doar apa pluvială fără scurgere. Pe perimetrul satului râul este denumit „Valea Mare”.

Prin așezarea sa pe Dealurile Lipovei, satul *Coșarii* are o climă continentală moderată⁵, cu o medie termică anuală de 8-10°C, cu ierni blânde (0-1°C) și veri destul de călduroase (18-20°). Vânturile dominante bat din sectorul vestic, aducând precipitații bogate. În văi se produc

³ Nu are legătură cu statul Muntenegru. Vezi și: Borovsky Samu, *Temes varmegye*, Budapest, f.a., pag. 58.

⁴ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timiș. Monografie*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998, pag. 15-16.

⁵ *** *Timiș. Monografie*, Editura sport-turism, București, 1981, pag. 10-11.

curenți de aer rece, care nu sunt prielnici pentru viticultura sau pomicultura cu soiuri nobile.

Mediul înconjurător este dominat de pădurile de gărniță, cer, stejar pedunculat, gorun, jugastru, fag, pin, salcâm și de pajiști stepizate unde predomină gramineele – firuța, zăzania, păiuș, bărboasă și alte plante prielnice solurilor acide. Alături de aceste specii mai cresc și arbuști precum mojdreanul, cărpinița, cornul, mărul pădureț, părul pădureț, porumbarul, lemnul câinelui, sângerul sau sălcii și răchită.

Rozătoarele cele mai răspândite sunt chițcanul de câmp, chițcanul de ogor și șoarecele pitic. Se întâlnesc iepuri, jderi, nevăstuici, vulpi, pisici sălbatice. Avifauna este dominată de țiclean, ciocănitoare pestriță, ciocănitoare verde, pițigoii mare, grangure, rațe și găște sălbatice, ciori, ulii, coțofane, bufnițe, porumbei sălbatici, cucuvele, etc. În ape se întâlnesc scoabarul, moioaga, cleanul.

Solul este predominant brun argilic cu fertilitate medie dar se întâlnesc și soluri erodate.

*

Condițiile naturale favorabile, existente de-a lungul mileniilor în zona Podișurilor Lipovei, au creat resursele materiale necesare viețuirii ființei umane din cele mai vechi timpuri pe aceste meleaguri. Descoperirile arheologice din zonă confirmă existența comunităților umane din timpuri imemorabile⁶: Mureșul și Bega (Timișul) au fost două bariere naturale care au putut crea sentimentul de siguranță celor care și-au stabilit aici habitatul; în același timp au asigurat condițiile pentru o intensă cultivare a pământului și creșterea animalelor, dezvoltarea meșteșugurilor...

⁶ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Idem*, pag. 53.

Confirmarea se află în descoperirile arheologice din arealul în care este situată localitatea *Chizdia*: unelte de piatră din perioada paleolitică, mormânt tumular cu ocră de la Bodo, datat la începutul epocii bronzului, contemporan cu cultura Coțofeni⁷, vestigii din neolitic – toate au fost descoperite la Topolovățu Mare, iar din epoca fierului la Herneacova. Prin negura timpurilor au ajuns până la noi mărturii privind existența pe aceste meleaguri a tracilor, care, într-o evoluție ascendentă de peste un mileniu, au constituit civilizația unitară geto-dacă. Tezaurile monetare din secolele III – II î. e.n. descoperite la Șiștarovăț, Șilindia și Remetea Mare confirmă acest lucru. De asemenea, numeroase monede descoperite⁸ la Bencec, Bucovăț, Criciova, Ianova, Ictar, Izvin, Leucușești, Recaș, Țipari... S-au găsit stateri, drahme, denari, tetradrahme grecești și romane.

Triburile dacice din această zonă au participat activ la toate întreprinderile regilor Burebista sau Decebal la confluența celor două epoci istorice. Dar în confruntarea dramatică cu marea putere romană, la începutul veacului al II-lea, statul independent dac va fi nevoit să cedeze.⁹ Armatele romane ating Valea Mureșului și includ și teritoriul actual al județului Timiș în noua provincie – Dacia Romana. Numeroase sunt dovezile din această perioadă de conviețuire a dacilor cu romanii. Amintim doar tezaurul descoperit la Recaș¹⁰ în 1878, cu peste 100 de

⁷ Ion Stratan, *Un mormânt cu ocră la Bodo*, „Tibiscus”, Muzeul Banatului, Timișoara, 1974, pag. 71-74.

⁸ Florin Medeleț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului, Epoca Latene, sec IV î.Ch – 106*, „Analele Banatului”, Serie nouă, Arheologie-istorie, Editura Museion, București, 1994, pag. 251-289.

⁹ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Idem*, pag. 15-16.

¹⁰ Morganta Drăgoescu, *Descoperiri arheologice și numismatice pe teritoriul Banatului între anii 1872-1918*, „Analele Banatului”, Arheologie-istorie, vol IV, Timișoara, 1995, pag. 369.

monede romane din perioada 218-251. De asemenea, valurile romane (Valul lui Traian), construcții impresionante menite să apere regiunea de năvălirile popoarelor migratoare. Aceste valuri au orientarea nord-sud, pornesc de la Mureș și se întind spre Dunăre, sunt în număr de trei, iar *Chizdia* este așezată între valul unu și doi, de la est spre vest.

Și după retragerea armatei romane în anul 271, în zonă nu s-au semnalat evenimente deosebite, fiind în plină desfășurare procesul de etnogeneză românească. Influențele lumii romano-bizantine și a popoarelor migratoare au fost asimilate creator, asigurând dănuirea modului propriu de viață și organizare în uniuni de obști autohtone.

Zona care ne interesează, între Mureș și Dunăre, făcea parte din Voievodatul condus de Glad, care va încerca să stăvilească expedițiile maghiare în prima parte a secolului al X-lea, dar va fi înfrânt de Arpad. Un urmaș al său, Ahtum, va conduce voievodatul bănățean în secolul următor. Nici acesta nu va fi prea norocos – regele maghiar Ștefan I îl înfrânge și îi cucerește voievodatul. Începe o nouă eră și pentru locuitorii de atunci ai Banatului. Comitatul Timiș se va constitui în anul 1177, înglobând în componența sa și Podișul Lipovei. Ulterior, când se va organiza și Comitatul Arad, zona va intra în componența acestuia. Comitatele au fost divizate în districte.

Prima atestare documentară a localității *Chizdia* este la începutul secolului al XV-lea, dar opinim că localitatea se putea forma încă în evul mediu timpuriu. Reputatul istoric bănățean Nicolae Ilieșiu¹¹ a identificat prima atestare a localității în anul 1427 sub denumirea de *Kysded*, când regele Sigismund o donează lui Albert de Nagmihal.¹² În

¹¹ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Fond „Nicolae Ilieșiu”, dosar 2/1936, pag. 406-411.

¹² Vezi și: Pesty Frigyes, *Krasso varmegye tortenete*, III, pag. 315-322.

anul următor, 1428, localitatea este amintită sub numele de *Kyzded*, la același proprietar.

Următoarea atestare documentară a localității *Chizdia* provine din anul 1437¹³, când apare sub denumirea de „quator possessiones *Kisgye*” (patru sate *Kisgye*). În anul 1440 satul făcea parte din domeniul cetății Șoimoș¹⁴ cu denumirea *Felsewkisdja*. Domeniul respectiv a fost donat de regele ungar fraților Mihai și Ianoș Országh. Menționăm că domeniul cetății Șoimoș cuprindea circa 150 de moșii (sate) din actualele județe Arad și Timiș. La scurt timp însă cetatea Șoimoș intră în posesia familiei Hagymas de Beregsău, care o dăruiește în anul 1446 marelui luptător antiotoman Iancu de Hunedoara, împreună cu cetatea și orașul Lipova, iar acesta le va reface din temelii.¹⁵ După moartea lui Iancu de Hunedoara, cetatea împreună cu domeniul respectiv rămân o anumită perioadă în uzufructul familiei Huniade. În anul 1477 acest domeniu și-a schimbat stăpânul feudal, ajungând tot ca donație în posesia fraților Nicolae și Iacob Banffy.¹⁶ De data aceasta sunt enumerate patru toponime legate de *Chizdia*: *Felsewkyzgya*, *Radachywakyzgya*, *Negyedykkyzgya* (a patra) și predium *Harmadykkyzgya* (a treia). Înseamnă că satul a roit și s-au întemeiat mai multe cătune și un prediu (nelocuit). Despre *Felsewkyzgya* (*Chizdia de Sus*) avem informații că se află pe Valea Kornyet¹⁷, care se vărsa în Bega (poate pârâul *Chizdia de astăzi*). Și în secolul următor este amintită *Felsökizdia*. *Felsewkyzdya* este amintită¹⁸ și în anul 1711. La începutul secolului XVI moștenitorii Huniazilor își

¹³ Ion Lotreanu, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1935, pag. 130.

¹⁴ David Prodan, *Iobăgia la români*, Cluj, 1960, pag.147.

¹⁵ Ioan Hațegan, Ligia Boldea, Dumitru Țeicu, *Cronologia Banatului*, II/1, Editura Banatul, Timișoara, 2007, pag. 219-220.

¹⁶ Suciu Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol I, București, 1968, pag. 129.

¹⁷ Dr Samu Barovsky, *Temes vármegye községei*, Timișoara, f.a., pag. 58.

revendică proprietățile care au aparținut familiei și găesc înțelegere la rege. Astfel la 5 martie 1509 noul castelan de Lipova și Șoimoș este Ioan Horvath, numit de George de Brandenburg, cel care preia toate fostele domenii ale Huniazilor. La 20 martie 1509 bănățeanul Ioan Bechews preia toate castelele și cetățile domeniului Hunedoara în numele Beatricei și a noului ei soț George de Brandenburg.¹⁹ Au urmat alte vremuri tumultuoase.

În prima jumătate a secolului XVI domeniul cetății Șoimoș și-a schimbat de mai multe ori stăpânii feudali. Cel mai mult a fost în posesia nobililor sârbi Radič Božić, din 1520, respectiv Pavle Bakić, din 1528. Există dovezi că despotul Radič Božić ar fi adus din zona Kladovo-Vidin-Nikopole un număr însemnat de conaționali de ai săi, pe care i-a așezat în zona Lipovei, Șoimoșului și a Timișoarei.²⁰

Alți stăpâni ai Domeniului Șoimoș, din care făcea parte și *Chizdia*, până la venirea turcilor, au fost Stefan Balentić (1531) și Petar Ovčarević (1540). A urmat Petar Petrović, în perioada când turcii împresurau Timișoara... Ulterior acest domeniu și-a schimbat de mai multe ori întinderea și stăpânii, funcție de rezultatele confruntărilor cu turcii, Lipova fiind un punct strategic deosebit.

Pe harta lui Marsigli, 1690-1700, localitatea apare ortografiată KIZDIA²¹. Pe harta lui Mercy (1723-25) apare KISTIA și GORNI GISTIA, pe cea din 1761 – KISDA iar pe cea din 1776 – KISDIA. În anul 1743 este amintită ca *Gestia*, iar la Ehrler (1774) este notată *Gisdia*.²² În dicționarul lui Korabinszky este notată *Gișdia*.

¹⁸ Csánky Dezső, *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában*, II Budapeșt, 1894, pag. 761.

¹⁹ *Cronologia...*, II/1, pag. 219-220.

²⁰ Dušan Popović, *Srbi u Vojvodini*, Beograd, 1955, pag. 124.

²¹ Csanki, *idem*, pag. 76.

²² J. J. Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*, Timișoara, 2000, pag. 171.

În evul mediu²³ se mai foloseau și oiconimele *Kyzdya*, *Kisgye*, *Kizdja*, *Kűzdő*, *Kisgya*, *Felsewkysdja*, *Chizdi'a*. În conscripția din anul 1717, după alungarea turcilor, sunt menționate două așezări: *Dollna Kistia* (Chizdia de Jos) și *Kistia*.

În ortografia cirilică localitatea este menționată drept *Гуздуја*, *Куждуја*, *Kuzduja*, *Kűzduia*, *Kűzöia*²⁴.

La finele secolului XIX și începutul secolului XX, în documentele redactate în limba maghiară se utiliza denumirea *Kisgye*, iar în celelalte însemnări – *Kizdia* și *Chișdia*.

Începând cu anul 1921, după ce s-a stabilit *Indicatorul localităților din Banat și Transilvania care au fost alipite României*, denumirea oficială a satului a devenit **Chizdia**, oiconim utilizat și de noi în această lucrare pentru perioada de până la anul 1964.

Nu am reușit să identificăm originea denumirii satului, dar din literatura consultată interpretările se îndreaptă spre rădăcina maghiară *Kezd*, *Kézd-nek*, *Kűzd* sau *Kűzdés* care poate fi interpretată drept: „loc de bătălie”, „început” sau „mină”. Toate aceste corespondente pot fi verosimile: în zona respectivă, în evul mediu, au avut loc mai multe bătălii; întemeierea unei așezări reprezenta începutul vieții acesteia.

În imediata vecinătate a actualei vetre a satului, în hotarul Lucarețului există o veche carieră de piatră, o mină de suprafață. Poate că radicalul „kezd” ascunde și alte semnificații, necunoscute nouă la acest moment. Cert este că de la această rădăcină de proveniență maghiară locuitorii satului, în majoritatea lor români, încă la întemeierea acestuia au format un nume distinct, cu sonoritate plăcută – *Chizdia*, nume purtat 5-6 secole cel puțin, indiferent de faptul că vatra satului a cunoscut mai multe strămutări, divizări, reuniri, sistematizări, ș. a. Mai

²³ Marki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad kiraly város története*, vol. I, Arad, 1895, pag. 200 și 208.

²⁴ Vezi ANT, Registre de stare civilă a parohiei ortodoxe române Coșarii.

mult, o vale lungă de peste 20 de km și părâul ce curge prin aceasta sunt omonime cu localitatea noastră.

Pornind de la rădăcina cuvântului așa cum a fost ortografiată în evul mediu, s-ar putea să-l asociem cu traducerea „livadă de nuci”, sau mai simplu, Nucet.

În discuțiile cu mai mulți săteni din *Chizdia* am încercat să aflăm originea românească a numelui satului dar nu am reușit. La întrebarea noastră de ce s-a solicitat schimbarea numelui localității, răspunsurile au fost evazive, cu argumente neconvingătoare. Câțiva mi-au răspuns: suna urât, peiorativ.

Am încercat să căutăm prin dicționare, enciclopedii, lucrări de specialitate din domeniul toponimiei și lexicologiei românești. Rezultatele acestui demers au fost modeste. Totuși încercăm să propunem o rezolvare²⁵: respectiv să pornim de la verbul reflexiv GESTRI în formele sale GHIȘTI și GHISTA având în vedere și unele variante de numire a localității în diferite documente medievale. Sensul acestui verb ne trimite la latinescul *gestire*. Acest verb este cunoscut pe Valea Târnavelor, pe valea Secașului-Târnavei și în Bihor. În traducerea sensului acestui termen putem să-l echivalăm cu expresia „locul unde are loc nunta câinilor”.

Având în vedere că o parte din locuitorii *Chizdiei* provin din Ardeal, s-ar putea să existe o legătură de cauzalitate între latinescul *Gestire* și denumirea localității noastre. Este o ipoteză.

Personal credem că mai degrabă este vorba despre un obicei cunoscut sub denumirea de „datul câinilor în târbacă, denumit și jujeul, goana câinilor sau vălăritul”. Aceasta este o tradiție barbară de chinuire a câinilor, specifică perioadei renovării timpului, ca simbol al alungării

²⁵ Vasile Frătilă, *Lexicologie și toponimie românească*, Editura Facla, Timișoara, 1987, pag. 53-54.

spiritului iernii și apărării de lupi, practică în perioada premergătoare lăsatei secului²⁶.

De aceea este de neînțeles inițiativa organelor locale din anul 1964 de a schimba numele satului²⁷ care din 1965 devine *COȘARII*. Această denumire a localității dată de foruri administrative „motivate” de o anumită pudoare este arbitrară. Prin scoaterea din nomenclatura oficială a denumirii vechi, originare, se șterg dovezile vechimii și originii ei. Numele actual nu ne spune mare lucru, chiar ne poate orienta greșit în explicarea trecutului istoric.²⁸

În cercetările noastre de teren am încercat să aflăm de la localnici semnificația denumirii actuale a satului. Majoritatea celor chestionați nu aveau un răspuns plauzibil. Cel mai adesea se făceau referiri la substantivul „coșar”, „cel care face coșuri” dar și la „hornar”, bineînțeles la plural articulat. Greu de acceptat să aibă ceva comun aceste două meserii cu locuitorii satului nostru.

În literatura de specialitate este puțin tratată această temă, având în vedere noutatea ei. Totuși niște explicații sustenabile există²⁹: denumirea este legată de regionalismul „coșară” (care în limba sârbă înseamnă „coș de nuiel”), ce ar putea asocia cu îndeletnicirea de împletire a coșurilor din răchită, având în vedere că valea Chizdiei este bogată în sălcii. Denumirea trebuie pusă în relație și cu așezarea localității între dealuri, ca într-o coșară. Se amintește, de asemenea, de un localism „coșar” cu semnificația de coteț de vară pentru pășări, staul pentru vite, pățul pentru uscat fructe sau îngrăditură din nuiel pentru adăpostul vitelor. În limba sârbă „košara” înseamnă „stabulum vimincum”, adică adăpost pentru animale și depozit de nutrețuri.

²⁶ Iulia Maria Cristea, *Sărbători, tradiții, ritualuri, mituri...*, Editura Oscar Print, București, 2007, pag. 138.

²⁷ Decret nr. 799/18 dec. 1964.

²⁸ Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Facla, Timișoara, 1982, pag. 54.

²⁹ Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, vol. II, C, Universitatea din Timișoara, 1986, pag. 50 și 117.

Numai dacă vom descoperi, vreodată, propunerile inițiale de schimbare a denumirii satului din 1964, cu justificările de rigoare, enigma va fi rezolvată.

Oricum, în relatările care se referă la perioada de după anul 1964, în această lucrare vom folosi numele de *Coșarii*, nume purtat și actualmente.

*

Încă de la prima atestare a localității Chizdia, în hotarul satului a existat un cătun cu numele *Repas* care este amintit ca toponimic până în zilele noastre, fiind populat până prin anii cincizeci ai secolului XX. Cu același nume figurează și un părăiaș care se varsă în părâul Chizdia. Semnificația denumirii nu este elucidată complet, cei mai mulți autori fiind de părere că provine din limba slavă, „repa” însemnând „sfeclă”.

*

În încercarea de a localiza mai precis vatra satului, am căutat hărți și planuri cadastrale vechi. Nu am avut mult succes însă. Se pare că nu s-au păstrat asemenea documente referitoare la *Chizdia*. Singurul document edificator pe care l-am identificat au fost două hărți cuprinzând zona cu mai multe localități, între care și *Chizdia*, din ampla lucrare cunoscută sub denumirea de „Cartarea Iosephina” realizată în perioada 1763-1787 pe timpul împăraților Maria Tereza și Iosif al II-lea.³⁰ Această lucrare amplă a fost realizată pentru Transilvania și Banat în vederea sistematizării localităților. Întreaga lucrare cuprinde 3.400 de planuri la scara de 1:28.000 pentru peste 3.500 de localități, desenele având dimensiuni de 63,2 x 42,1 cm.

Pentru localitățile prezentate se dau într-un tabel anexat și numărul de case existent la data ridicării topografice precum și suprafața hotarului.

³⁰ HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára, CD Arcanum, Budapest.

În cazul nostru sunt relevante secțiunile 45 și 57 din capitolul „Banatul Timișan”. Urmărind desenul putem trage câteva concluzii: zona era intens împădurită; pârâul Chizdia este înscris aproximativ pe cursul actual, dar are mult mai mulți afluenți; casele sunt grupate pe ambele maluri în văile micilor afluenți; casele nu sunt ordonate ci sunt în pâlcuri; biserica este în partea nordică a așezării; localitatea este înscrisă cu denumirea *Kisdia*; orientarea este aproximativ nord-sud; lungimea localității este relativ mare; din tabelul anexat desenului rezultă că satul a avut 244 de case, iar hotarul 5.946 iugăre și 13 stânjeni pătrați.

Încercând să suprapunem situația actuală cu cea de pe desenele amintite, desprindem următoarele concluzii: localitatea s-a dezvoltat de-a lungul pârâului Chizdia prin extindere spre nord și retragere din sud; începând cu secolul XX localitatea se dezvoltă numai pe malul drept al pârâului, de-a lungul unei străzi principale cu o lungime de cca 1,5 km; străzile laterale sunt perpendiculare pe cea principală; orientarea nord-sud s-a păstrat în general.

După ocuparea Banatului de către turci, noua autoritate a întreprins măsuri energice de reorganizare administrativă, de recensare a populației și animalelor, de organizare a sistemului de impozitare, de revitalizare a activității economice (agricultură, creșterea animalelor, minerit, comerț, transporturi, etc.).

Întreaga regiune ocupată în 1552 devine o unitate administrativă în directă subordonare a sultanului³¹ sub denumirea de Vilayetul (Eyaletul) Timișoarei, cu sediu în Timișoara, în frunte cu un pașă cu două tuiuri, care a fost împărțită în 8 sangeacuri, printre care și Sangeacul Lipovei de care aparținea și *Chizdia*. În anul 1554 a fost emis decretul

³¹ Ioan Hațegan, *Cronologia Banatului, II/2, Vilayetul de Timișoara 1552-1716*, Editura Banatul / Editura Artpress, Timișoara, 2005, pag.44.

fiscal³² al supușilor creștini (Kanunname) pentru Sangeacul Lipovei, prin care au fost stabilite obligațiile către noul stăpân datorate de fiecare familie, deci și pentru locuitorii *Chizdiei*. Dar, până în anul 1658, când întreg Banatul a ajuns sub turci, populația din Sangeacul Lipovei a fost în situația de a-și schimba des stăpânii, având în vedere evoluția situației militare din zonă. Cetățile Lipovei, Șoimoșului și a Vilagoșului (a Șiriei) treceau alternativ din stăpânirea turcilor în cea a transilvănenilor și invers. O perioadă mai îndelungată, Lipova și împrejurimile sale, deci și Chizdia, au fost în posesia comandantului Lugoșului și Caransebeșului, Petru Petrovici, sau a principelui Transilvaniei, Ioan al II-lea Sigismund (1526-1552). În anul 1664 a fost reorganizată activitatea kaza-lei Lipova, dar *Chizdia* a rămas în cadrul acestei subunități administrative.

Din octombrie 1716 Banatul este eliberat de sub turci, noii stăpâni devenind habsburgii, care la 12 septembrie 1718 realizează o reformă administrativă a provinciei³³, devenită domeniu al Coroanei. Localitățile din perimetrul Podișului Lipovei aparțin de districtul Lipova. Chizdia a devenit sat cameral în cercul Bara.

În baza Rescriptului imperial din 2 octombrie 1751 a împărătesei Maria Theresia, se introduce administrația provincială a Banatului, iar în anul 1777 se reorganizează Banatul Imperial după sistemul dicasterial, ocazie cu care se înființează cercul Timișoara cu patru districte; Chizdia aparține de districtul Lipova.³⁴

³² Idem, pag. 50.

³³ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timișoara. Monografie*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, pag. 68.

³⁴ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, pag. 55.

O nouă reorganizare administrativă a Banatului s-a îmfăptuit în anul 1779, când a fost anexat Ungariei și a trecut la organizarea comitatensă. *Chizdia* a revenit comitatului Timiș, cercului Lipova.³⁵

În perioada 1849-1860 *Chizdia* a făcut parte din formațiunea statală Voievodina Sârbească și Banatul Timișan. La finele secolului XIX și începutul secolului XX localitatea a aparținut de plasa Lipova în cadrul județului Arad. La reorganizarea administrativă a teritoriului în anul 1921, după ce Banatul s-a unit cu România în 1918, *Chizdia* a revenit județului Timiș-Torontal, plasa Lipova.

În baza Legii pentru unificarea administrativă, promulgată prin Decretul regal nr. 1972 din 13 iunie 1925 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 128/14.06.1925, *Chizdia* a devenit comună din plasa Lipova, județul Timiș-Torontal. Legea administrativă (cunoscută ca și Constituțiunea Regele Carol al II-lea) publicată în „Monitorul Oficial” nr. 187/14.08.1938 a introdus o nouă formă administrativă – ținutul. Astfel, odată cu aplicarea acestei legi, comuna *Chizdia* a rămas în plasa Lipova, județul Timiș-Torontal, ținutul Timiș.

După cel de-al Doilea Război Mondial ajunge în plasa Chizătău iar, în anul 1950, s-a procedat la o nouă reorganizare administrativă prin înființarea de regiuni și raioane. *Chizdia*, ca reședință de comună din care mai făceau parte localitățile Checheș, Cuvejdia și Labașinț, a făcut parte din raionul Lipova, regiunea Arad conform Legii nr. 5/1950.

În anul 1956 a fost desființată regiunea Arad conform Decretului nr. 12/10.01.1956, iar raionul Lipova a fost alipit regiunii Timișoara, care în baza Legii nr. 3/24 decembrie 1960 a devenit regiunea Banat.

La 17 ianuarie 1956 a fost publicat Decretul nr. 12 al Prezidiului Marii Adunări Naționale al Republicii Populare Române, privind îmbunătățiri în împărțirea administrativ-teritorială a țării. Localitatea

³⁵ J. C. V. Thiele, *Das königreich Ungarn, Kaschau*, 1833, vol IV, pag. 211.

Chizdia, ca reședință de comună, alături de Labașinț, a revenit raionului Lipova din regiunea Timișoara. O scurtă perioadă de timp comuna *Chizdia* a făcut parte din raionul Lugoj.

În anul 1964, în baza Decretului nr. 799/18 decembrie 1964, se schimbă numele localității din *Chizdia* în **Coșarii** (denumire utilizată și de noi în continuare).

Prin Legea nr. 2/27.02.1968 și Legea nr. 57/1968, privind împărțirea administrativ-teritorială a Republicii Socialiste România, s-a trecut la organizarea teritoriului pe județe³⁶ și la reducerea numărului de comune. Astfel, *Coșarii* intră în componența comunei *Brestovăț*, alături de Hodoș, Lucareț și Teș, în cadrul județului Timiș, situația dăinuind până astăzi.

*

Chizdia se învecinează prin teren arabil cu satele Checheș, Labașinț și Brestovăț iar prin pădure cu Vizma, Crivobara, Secaș, Șiștarovăț, Cuvejdia și Hodoș.

Altitudinea cea mai mare o are dealul Topolovacea, înalt de 303 m, urmat de Curtu, situate la nord spre Șiștarovăț. Pe dealul Topolovacea există o cruce veche de lemn. Hotarul satului este plin de toponime. Mergând pe dealul Topolovacea dinspre sat spre Șiștarovăț, pe partea stângă a drumului întâlnim Colituri, Jidovini, Ogaș iar pe partea dreaptă – Crucea lui Cerbu, Topolovacea, Părul lui Neicu. Dealul din dreapta Topolovacei, despărțit de Valea Topolovacea, se cheamă Curtu, apoi urmează Vârban.

La intersecția drumului spre Lipova cu cel spre Șiștarovăț, pe culmea dealului se află o groapă denumită „La birtul lotrilor”, unde pe

³⁶ Vezi și *Hotărârea Consiliului de Miniștri a RSR*, nr. 1119/27.05.1968.

vremuri a fost un han frecventat de haiducii din zonă și de transportatorii de sare de la Lipova spre Lugoj, Timișoara, Arad, Reșița, ș.a.

La poalele dealului Topolovacea, de la marginea satului și până în satul Labașinț, se întinde o vale care pe anumite porțiuni are următoarele denumiri: Pârâul lui Subi, Răilaț, Comașnița, Vârban; în estul văii, în stânga pârâului, apare un deal împădurit – Pădurea Răilaț, cu mai multe culmi: Celei, Răilaț, Râpi.

Dealurile din partea de est și sud de hotar cu cătunul Ofelia și satul Checheș, poartă denumirile: Laznic, Râtu Bâzii, Via Domnească, Bucina, Dealul Benghi, Târșeli, Sodol, Tribejdi, Izvar, Iaz, Usna.

În vest, începând cu hotarul cu Brestovăț se întâlnesc dealurile: Repaș, Tușva, La odaie, Munic, Comașnița, Valea Comașniței, Dealul Obloj, Coslovăț, Valea Coslovăț, Giurchinaț, Dealul Satul Bătrân, Dealul Costolanului, Dealul Mormântului, Țepenișului, Poiana Ragii, Dealul Sârbului, Dragomilaț, Pârâul lui Milac, Ogaș și Dobroslavăț.

La poalele dealului Topolovacea există un cimitir vechi.

La poalele dealurilor Comașnița și Obloj se află Livada Dăscălească, de unde, conform tradiției orale, ar porni un tunel subteran până la Neudorf. Tot aici, după spusele bătrânilor, s-ar afla comorile turcești, întrucât din când în când s-ar vedea limbi de foc țășnind din pământ (probabil datorită acumulărilor subterane de gaze combustibile). Fenomenul a fost observat pe locul între Fântâna lui Pătran și pârul din Livada Dăscălească.

În Valea Dobroslavăț – la circa 500 de m spre nord – în locul La vii există un mamelon de pământ.

Și pe dealul Colituri, spre nord sunt urme ale unui cimitir vechi.

Pe Dealul Sârbului a existat odată o biserică și o moară de vânt, iar conform tradiției în locul La Doi Goruni ar fi o pivniță din timpul turcilor, unde este ascunsă o comoară, dar după superstițiile locale

comorile sunt păzite de diavoli și cine încearcă să le caute rămâne mut sau se îmbolnăvește și nu se mai vindecă, deci munca ar fi zadarnică.

Pentru a identifica mai ușor diferitele părți sau parcele din hotarul satului, locuitorii de acum câteva sute de ani le-au atribuit diferite denumiri. În memoria colectivă³⁷ s-au păstrat vreo cincizeci de toponime. Încercăm o clasificare a acestora după forma de relief:

- teren arabil – Dragomilaț, Laznic, Moara, Oceag, Ocoșlaveț, Repăș, Sodol, Șubi;
- pășuni și fânețe – Țepeniș, Diboaca, Giurchinaț, Railaț, Târșeli, Uzna;
- versanți cu pădure, arboret – Celei, Dobroslavăț, Iliențu, Obloj, Topolovacea, Vârban, Poiana lui Iancu, Poiana Ragi
- izvoare, ape – Izvar, Pârâul Țepeniș, Pârâul Șubi, Valea Chizdiei, Comașnița, Bucina, Grui;
- terenuri neproductive – Muncic, Ogaș;
- văi – Repăș, Valea Mare, Valea Chizdiei;
- dealuri – Radi, Jidovini, Curtu, Râpi, Benghi, Tușva, Dealul Sârbului, După Deal, Colituri, Râtul Bâzi, Tribejdi, La Odaie;
- alte – La Bacianu, Bureci, Ceieni, Crucea lu' Iagărul, Târbeji, Techei.

*

După cum am mai amintit, *Chizdia* a devenit domeniu cameral. În luna ianuarie 1782 la Viena se publică prețurile de strigare ale licitației pentru domeniile camerale bănățene, licitații ce se desfășoară la Timișoara pe 19 aprilie 1782. Domeniul *Chizdia* este evaluat la 50.179 de

³⁷ Vezi și: Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2007, pag. 130-131.

florini.³⁸ Deși licitația a fost repetată de mai multe ori, acest domeniu nu și-a găsit cumpărătorul.

În anul 1814 împăratul donează domeniul *Chizdia* ducelui Carol Schwartzenberg, drept răsplată pentru contribuția sa la înfrângerea lui Napoleon.

De la ducele Schwartzenberg domeniul *Chizdia* (și Hodoș) a fost cumpărat în anul 1819 de către Petru Popovici Tököly (Tekelija), un nobil sârb din Arad, cu titlul nobiliar „de Kevermes”, care atunci a fost solgabirău al comitatului Cenad (achiziția a fost achitată cu un împrumut de la bancherul Sina, garantat cu uzufructul domeniilor cumpărate). Familia Popovici – Tököly a fost înnobilată cu rang de nemeși la 16 martie 1706 prin Jovan Popović Tekelija, colonel în Granița Tiso-Mureșană, pentru merite militare în apărarea imperiului împotriva turcilor.³⁹

Strănepotul lui Jovan, Petru (1755-1820), a ocupat mai multe funcții administrative și de conducere în județele Arad și Cenad. În anul 1819 Petru senior a cumpărat de la același Schwartzenberg încă și Hodoșul, Buzadul, Mașlocul, Fibișul și Bencecul în sumă totală de 340.000 for. După moartea lui în 1820, averea familiei este moștenită de fiii Petru și George. Petru-junior o sporește în 1835 prin achiziționarea domeniului Șarlotenburg contra sumei de 46 000 for. argint. Petru Tököly junior († 1844) a fost mulți ani administrator al comitatului Cenad și peste două decenii deputat în Dieta de la Pozsony (Bratislava). Ajungând într-un impas financiar, Petru-junior zălogește în anul 1836 la bancherul Sina domeniul familial în schimbul unui mare împrumut. Întrucât nu a reușit să restituie împrumutul, în 1838 domeniile *Chizdia* și

³⁸ Cronologia..., II/2, pag. 127.

³⁹ Barovszky Samu, *Temes varmegye*, f. a., pag. 420.

Hodoș intră în posesia bancherului *George Simeon Sina*, dată de la care acesta va purta predicatul *de Hodoș și Chizdia*.

Familia baronului Sina face parte dintre reprezentanții aromânilor care au făcut o carieră excepțională în Europa secolelor XVIII și XIX. Simeon Sina (Sarajevo, 1753 – Viena, 1822) a fost fiul unuia din fruntașii aromâni, care în anul 1788 a condus un grup de conaționali pe drumul emigrării spre nord, în ținuturile austriece, după ce locurile lor natale au fost devastate de turci și albanezi. Grupul respectiv s-a oprit inițial la Slavonski Brod (actuala Croație), iar o parte a continuat drumul spre Viena sau Pesta.⁴⁰

Simeon Sina, ca de altfel și ceilalți macedo-români, și-a adus în noua patrie și întreaga avere adunată de mai multe generații sub formă de monede de aur „dosite” în oale cu miere de albine sau ciubere cu brânză. Profitând de Edictul de toleranță emis de împăratul Francisc I, el dezvoltă rapid o societate de cultivare și comercializare a tutunului, a bumbacului și a bunurilor alimentare și sporește averea familiei. Pentru merite deosebite în sprijinirea economică a Ungariei, în anul 1818 împăratul Francisc I îl înobilează și îl ridică la rangul de cavaler.

Fiul său, George Simeon Sina (1782-1856) continuă activitatea economico-comercială a familiei, dezvoltând îndeosebi serviciile bancare, familia Sina ajungând a doua casă bancară din Europa după familia Rothschild. În anul 1832 George Simeon Sina și fratele său Ioan devin baroni maghiari.

Celălalt fiu, Ioan (1804-1869), se ocupă îndeosebi de comerț și industrie. Nu a avut descendenți de parte bărbătească.

După ce a devenit proprietar al domeniilor *Hodoș și Chizdia*, George Simeon Sina este înnobilit și în rangul de baron austriac în anul

⁴⁰ Victor Papacostea, *Civilizație românească și civilizație balcanică*, Editura Eminescu, București, 1983, pag. 411-415.

1838 cu predicatul de „Hodoș și Chizdia”, pe care îl va purta familia de atunci înainte.

George a avut un fiu – Simeon George (Viena, 15.08.1810-15.04.1876), care va deveni cea mai proeminentă personalitate a Europei la mijlocul secolului al XIX-lea.

Simeon-George a moștenit de la părinți și bunici nu numai o imensă avere, ci și un dezvoltat spirit antreprenorial care, combinat cu proverbiala zgârcenie a macedo-românilor, l-a făcut să devină cel mai bogat om din Europa perioadei respective. Față de predecesorii săi care și-au legat activitatea în special de Viena, Simeon s-a legat sufletește de Budapesta și Atena. La Budapesta își sporea averea și sponsoriza principalele demersuri ale autorităților care vizau creșterea bunăstării locuitorilor, iar la Atena era marele mecena – numai pentru edificarea Academiei Elene a donat un milion de ducați de aur. La Budapesta nici o întreprindere majoră nu se realiza fără participarea sa. Cităm meritele sale după o sursă maghiară:⁴¹

Sina a contribuit cu dărnicie la înfăptuirea creditului agrar ungar, la întemeierea Societății Maghiare de Asigurare, la promovarea căilor ferate și a navigației cu vapoare cu abur, la canalizarea râurilor (în special a Dunării), la ridicarea și îndreptarea agriculturii, s-a îngrijit de școală și de educația poporului, a creat Muzeul Național, Spitalul de Copii și alte spitale, leagăne, orfelinate, Institutul Orbilor, Academia Comercială, Teatrul Național, Conservatorul, Corpul Pompierilor, Casina Națională, Basilica din cartierul Leopold, Casa Artelor Frumoase și mai presus de toate palatul Academiei de Științe Ungare; toate îi vestesc numele ca unui întemeietor.

⁴¹ Revai Nagy Lexicon, *Nemzetek enciklopediaja*, vol. XVI, Budapest , 1924 , pag. 318.

Mai adăugăm că de numele baronului Sina este legată și construcția podului cu lanțuri peste Dunăre la Budapesta.

Pentru marile sale binefaceri, Sina a fost proclamat cetățean de onoare al Budapestei și al altor orașe, între care se găsea și Aradul nostru. Baronul Simeon George Sina de Hodoș și Kizdia a purtat o serie de titluri⁴², dintre care amintim: consul extraordinar și ministru plenipotențiar al Greciei la Curtea Austriei, Rusiei și Bavariei, membru al Camerei Magnaților din Ungaria, consilier confidențial al împăratului austriac, cavaler al Ordinului Coroanei de Fier cl. I, membru al Senatului, responsabil cu Academia Imperială de Științe, baron austriac și ungar, Comandor al Ordinului Imperial al Legiunii de Onoare, deținătorul Ordinului Imperial otoman de Nishan Iftichar și Medgidia, ș.a

Faptul că Simeon George Sina a fost cel mai mare latifundiar din județul Timiș poate se explica și prin împrejurarea că soția sa a fost fiica nobilului Konstantin Ghyka de Desanfalva (Dejan, din județul Timiș) cu care a avut șase copii. Au ajuns la vârsta maturității patru fete (un fiu și o fată au murit). Astfel, Anastasia s-a măritat cu contele Victor Wimpffen, Irena cu prințul Mavrocordat, Ileana cu prințul Grigore Ipsilanti și Ifigenia cu marchizul francez Eugen Castries.

Cei patru gineri au împărțit zestrea soțiilor lor care a constat în aproape 250.000 iugăre de pământ, peste 80 de milioane forinți, nenumărate acțiuni la diverse societăți, clădiri, fabrici, vapoare...

Anastasia, a doua dintre fete (prima a murit de copil), i-a adus contelui Wimpffen în zestre *Hodoșul* și *Chizdia*, acele proprietăți care au fost emblematice pentru familia Sina.

Nu am descoperit mărturii privind vizita membrilor familiei Sina la *Chizdia*, dar presupunem că trebuiau să-și viziteze măcar acele

⁴² Vezi și: Th. Capidan, *Macedoromâni*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, pag. 208-218.

domenii care le-au fost emblematice. Pe tâmpla bisericii unite din localitate este montată o placă comemorativă din marmură neagră cu blazon sculptat care amintește despre familia Sina:

*Cordi aequo in Superos Regi
Regnoque Fideli
Stemmatis Auctoris, Plebis in Ore,
Patris, Spectabilis ac Perillustriis Domini
Simeonis Georgii Sina
De Hodos et Kizdia
Inclyti Cottus Trenchiniensis Tab.
Judiciae Assessoris,
Anni 1822 di Mensis Augusti Diei 3 ia
Hora 4 ta Pomeridiana Viennae
Aetatis Suae 69 no pie in Domino
Denati.
Quod
In Vere Paterni, quo Idem vivus
erga suos Hodosienses
et Kizdienses subditos ferebatur,
Amoris Testimonium,
hicce sepultum quiescit.*

*Poster Eius senior Georgius
piamente erigit,
Dicat, Consecratque.*

Care în traducere⁴³ se prezintă astfel:
Cu sufletul împăcat față de cei din ceruri

⁴³ Mulțumim domnului prof. univ. dr. Dan Negrescu pentru bunăvoința avută.

*și regelui dătător de blazon, cunoscut în popor,
demn de admirația și preacunoscutul Domn
Simeon George Sina de Hodoș și Kizdia
vestit asesor al Tablei Judiciare din Trenčín,
trecut la Domnul la anul 1822, ora 4 după amiază
a zilei de 3 din luna august, la vârsta de 69 de ani, la Viena,
Cel considerat în timpul vieții tatăl hodoșenilor
și chizdienilor care-i erau sub ocrotire
se odihnește înmormântat aici ca mărturie a dragostei.*

*Urmașul său George cu pios merit, îl înalță,
îl oferă și îl sfințește (mormântul).*

Din text rezultă că în biserică este înmormântat nobilul Simeon George Sina. Nu am descoperit urme ale mormântului și nici înscrieri în registrul decedaților sau în alte documente. Nici tradiția orală nu a înregistrat acest fapt. Sunt și alte enigme care trebuie elucidate: când a fost pusă placa de marmură în biserică? De ce a fost pusă în biserica greco-catolică, dacă știm că Sina a fost ortodox? De ce este menționat cu predicatul „de Hodoș și Chizdia” dacă acest titlu l-a obținut abia fiul lui, George? Dacă placa a fost montată inițial în biserica veche, fostă ortodoxă, de ce textul este în limba latină? Cum, deși a decedat la Viena, Simeon Sina a fost înmormântat într-o localitate rurală îndepărtată și într-o biserică modestă fără însemne funerare la nivelul rangului celui decedat? Ș.a.

La aceste întrebări urmează să răspundă cercetătorii mai avizați.

*

Contele Victor Wimpffen (1834-1897) este descendentul unei vechi familii nobile germane care a fost înobilată încă la 18 august 1555 în Nürnberg. Cu Anastasia Sina (1838-1889) s-a căsătorit în anul 1860, când a preluat uzufructul domeniului *Chizdia*, al cărui coproprietar devine împreună cu soția sa, după moartea socrului său Simeon George Sina în anul 1876 și proprietar deplin după decesul soției în anul 1889. Familia Wimpffen a avut doi băieți: pe Siegfried (născut în 1865) și pe Simon (născut la 1867).

După moartea lui Victor în 1897, în urma dezbaterii succesoriale Siegfried devine proprietar al domeniului *Chizdia*, pe care îl exploatează până după Primul Război Mondial, respectiv până la reforma agrară din 1921-23, când domeniul este parcelat și distribuit celor îndreptățiți (văduve de război, răniți în război, copiii rămași orfani, locuitori fără pământ sau cu pământ foarte puțin, fondurile școlare și parohiale, ș. a.). Menționăm că Siegfried Wimpffen a devenit și grof maghiar la 3 octombrie 1902. Acareturile grofului de la pusta Repăș au fost dezafectate în perioada 1927-30 prin grija inginerului silvic Verbițchi și vândute localnicului Partene Jivarici-Uroș de la nr. de casă 36.

*

Fiind în apropierea unor cetăți importante, precum cele de la Șoimoș, Lipova sau Șiria, de bună seamă că și țărani din *Chizdia* au fost martori și participanți activi la o serie de evenimente importante din zonă începând cu secolul XVI.

Astfel există mărturii⁴⁴ privitoare la evenimentele din timpul răscoalei lui Gheorghe Doja din anul 1514. Anume, una din luptele care s-au dat dintre oastea răsculașilor lui Gheorghe Doja și armata lui Ioan Zápolya pe traseul Lipova-Timișoara s-ar fi desfășurat în partea de nord

⁴⁴ George Rada, *Memorii*, manuscris, pag. 60.

a satului, în valea „Dragomilaț”, pe dealul „Colituri” unde și astăzi se păstrează urmele unui cimitir vechi, pe care tradiția locală îl leagă de cei căzuți în această luptă.

În anul 1526, după lupta de la Mohács, sub presiunea otomană Regatul Maghiar se destramă, creîndu-se un vid de putere și în această zonă. În acele vremuri tulburi în zona Lipovei apare o personalitate enigmatică, cu o înfățișare deosebită, cunoscută sub porecla de „Omul negru” și care se autointitulează drept țarul Jovan Nenad, declarându-se descendent al despoților sârbi medievali. Datorită aspectului fizic, modului de viață de o pioșenie deosebită, vitejiei dovedite, având un simț organizatoric de invidiat și învăluit într-un aer de mister privind originea sa socială, el a reușit să atragă în jurul său în scurt timp foarte mulți adepți. Jovan Nenad se proclamă salvatorul națiunii, „trimisul lui Dumnezeu pe pământ”, și începe o amplă mișcare socială, antiotomană și împotriva marilor nobili. Adună o armată țărănească de câteva mii de luptători în jurul Lipovei, de unde pornește pe Valea Mureșului spre vest ocupând pe rând domeniile devenite vacante în urma luptei de la Mohács și totodată depresurizând zona de otomani. Această răscoală țărănească sub conducerea lui Jovan Nenad cuprinde întreaga zonă între Mureș și Dunăre. Inițial el se aliază cu Ioan Zápolya, primește sprijinul acestuia și cucerește mai multe cetăți din zona Tisei.⁴⁵ O luptă purtată prin noiembrie 1526 lângă Cenad este câștigată de răsculați, iar Ladislau Csáky este învins și ucis. Din ianuarie 1527 centrul de greutate al răscoalei se mută în Banat și, apoi, în Transilvania.

Jovan Nenad și-a stabilit cartierul general la Subotița, unde și-a organizat „curtea imperială” după toate regulile practicate în Europa acelor timpuri – cu demnitari, gardă personală, corp diplomatic, ș.a. În ianuarie-februarie trupele lui Jovan Nenad își stabilesc cartierul la Szeged

⁴⁵ *Cronologia....*, II/1, pag. 337.

și asigură paza regiunilor sudice față de otomani. În același timp armata sa atacă curțile nobiliare și împarte domeniile lor țăranilor. La 14 aprilie 1527 răsculații atacă și înving trupele nobiliare care trebuiau să apere Poarta de Fier a Transilvaniei. În luna mai Jovan Nenad atacă și învinge trupele conduse de Petru Pereny, la Seleuș, lângă Vinga. De aici trece în Hațeg, apoi intră în Transilvania. Între timp Nenad îl părăsește pe Zápolya și trece de partea habsburgică, care-l avea în frunte pe Ferdinand de Habsburg. Zápolya își concentrează trupele la Sibiu și la 21 iunie 1527 cele două armate se confruntă, răsculații pierd lupta cu trupele voievodale și se retrag spre Banat. La 25 iulie se desfășoară lupta de la Frumușeni în care Jovan Nenad este rănit și se refugiază la Szeged, unde este împușcat mortal de marele său rival Valentin Török. Capul său este trimis la Buda, unde a fost expus într-o țeapă.

Răcoala se încheie după această luptă. Această apariție meteoritică a lui Jovan Nenad a creat o amplă mișcare socială și națională, care a antrenat populația din zonă indiferent de naționalitate, cu punct de pornire Lipova și împrejurimi. De bună seamă că și țăranii din *Chizdia* au participat la această răscoală. Nu este cunoscut locul de origine al lui Jovan Nenad, dar în localitate existau familii cu același nume. Poate...?

Un alt eveniment istoric important la care au participat și locuitorii *Chizdiei* a fost răscoala românilor și sârbilor bănățeni din anul 1594.

La finele secolului al XVI-lea tensiunile dintre otomani și raiaua creștină din Balcani s-au amplificat. Mișcarea haiducească de o parte și cealaltă a Dunării s-a înviorat. În anul 1593 au început pregătirile pentru lupta împotriva turcilor. Bănățenii și ardelenii erau în plină pregătire militaro-diplomatică pentru declanșarea răscoalei care a fost pornită în

luna februarie 1594 de către bănățeni sub patronajul lui Sigismund Báthory din Ardeal și Mihai Viteazul din Țara Românească, dar și cu acordul habsburgilor. În fruntea mișcării au fost vlădica Teodor din Vrșac, Petru Majzoș, Jovan Popović, căpitanul Mârza, banul Sava, căpitanul Damian, cneazul Dušan, Veljko Mirović. De la Mihai Viteazu au venit Toma Postelnicu și George Palatic.⁴⁶

Acțiunea militară a răsculaților a demarat prin ocuparea orașelor și cetăților Vrșac, Șiria, Ineu, Lipova, Făget, Șoimoș, Arad, Felnac, Nădlac, Cenad... apoi ei au coborât spre Dunăre încercând să alunge turcii peste fluviu. Dar nici turcii nu au stat cu mâinile în sân. Sinan-pașa și-a adunat oastea la Belgrad și în luna iunie a trecut în Banat. Răsculații și-au organizat tabere la Vrșac, Bocșa, Făget, Margina și au pornit în întâmpinarea lor: unii pe Valea Mureșului, recucerind Șiria, iar alții spre sud. După confruntarea cu beglerbegul Timișoarei Sofi Sinan-pașa, pe care l-au învins, răsculații au reocupat Lipova cu împrejurimi.

Hasan-pașa de Timișoara și-a mobilizat o armată puternică și la mijlocul lunii iulie 1594 a atacat tabăra răsculaților de la Veliki Bečkerek. Deși aceștia aveau la comandă arambași renumiți precum Deli Marko, George Raț și Sava Temišvarac, au fost înfrânți, urmând crunte represalii. Turcii au reocupat cetățile și orașele preluate de răsculați iar starea de nesiguranță a continuat îndeosebi pe granița spre Ardeal. Forțele ardelenene în frunte cu nobilul Borbely, cu ajutorul populației ortodoxe autohtone, până la sfârșitul anului 1594 au recucerit fortificațiile de pe valea Mureșului incluzând Lipova și Șoimoșul. Dar nu pentru mult timp...

Deși răscoala a fost înfrântă, în Ardeal a scăzut presiunea asupra ortodocșilor, iar în urma tratatelor duse între Sigismund Báthory și Mihai Viteazu, în 20 mai 1595 s-a încheiat o înțelegere după care

⁴⁶ Ioan Georgescu, *Baba Novac. Legendă și realitate istorică*, București, 1980, pag. 32.

ortodocșii din Transilvania au revenit sub autoritatea duhovnicească a Țării Românești, respectiv a Țarigradului, iar ortodocșii din Banat, care sunt sub ocupație turcească, au rămas și mai departe în competența patriarhiei de la Peć.⁴⁷

Unul din evenimentele cele mai de seamă din istoria satului, atestat documentar, este legat de anii revolutionari 1848/49. În confruntarea dintre austrieci și maghiari, în prima fază românii bănățeni erau alături de maghiari. Cu timpul s-au convins că aspirațiile lor sunt altele decât cele propagate de revoluționarii lui Kossuth Lajos și astfel relațiile lor de colaborare s-au răcit.

La 11 iunie 1848 Kossuth propunea parlamentului ungar mobilizarea unei armate de circa 200.000 de militari pentru apărarea statului care era în pericol. Astfel, la sfârșitul lunii iulie comisiile de recrutare pornesc pe teren spre a întocmi listele cu recruți. În primul rând se îndreaptă spre Banat, la est de Timișoara. Dar aici se lovesc de opunerea îndârjită a țăranilor care refuză să se înroleze într-o armată care nu le apără interesele. Printre comunele din comitatul Timiș care se opun să dea recruți sunt amintite nominal: Belotinț, Vizurea și Crivobara ca și toate comunele din jurul acestora, deci și *Chizdia*. Cu această ocazie zona respectivă este cuprinsă de o răscoală cu caracter antimaghiar.⁴⁸

*

În timpul Primului Război Mondial majoritatea tinerilor din sat au fost mobilizați în armata austro-ungară, mulți dintre ei căzând ca eroi pe

⁴⁷ Јован М. Пејин, *Преглед прошлости Срба у Банату*, Београд – Зрењанин – Кикинда – Панчево, 2003, pag.30.

⁴⁸ I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, București, 1968, pag. 171-183, 251.

câmpul de luptă pentru o cauză străină. Dar câțiva tineri, prizonieri în Rusia și Italia, s-au înrolat ca voluntari în armata română. Merită ca generația actuală să le cunoască cel puțin numele: Ioan Iosifon, Pavel Lelea, George Bujor, Iulian Gruici, Partenie Jurjesu și Petru Ciosici⁴⁹.

Drept recunoștință pentru toți eroii din Marele Război, comuna politică a ridicat un monument din marmură albă amplasat în centrul satului, în fața școlii și peste drum de biserică. Pe monumentul eroilor este cioplit următorul text:

„Acest monument s-a ridicat în amintirea scumpilor și neuitaților eroi căzuți pe câmpul de luptă pentru întregirea neamului 1914-1918. Sub administrația d-ilor: prefect D. Nistor, primpretor T. Suciu, primar P. Jivcovici.”

Pe același monument sunt înscrise și 80 de nume de eroi. Din recunoștință le transcriem:

⁴⁹ Vasile Dudaș, *Voluntari bănățeni în armata română în anii Primului Război Mondial*, în „Analele Banatului”, serie nouă, Arheologie-Istorie, II, Editura Museion, București, 1993, pag. 314.

Nr. crt.	Nume și prenume	Nr. casă
0	1	2
1.	Petru Purdea	1
2.	Avram Târziu	1
3.	Moise Inciulescu	2
4.	Nicolae Armanchi	3
5.	Moise Evrici	11
6.	Partenie Jichici	22
7.	Moise Nedescu	22
8.	Partenie Jichici	26
9.	Nicolae Costescu	27
10.	Moise Triponescu	27
11.	Nicolae Triponescu	30
12.	Nicolae Triponescu	31
13.	Rusalin Evrici	34
14.	Nicolae Iovescu	37
15.	Avram Inciulescu	40
16.	Vasile Jupăneanț	40
17.	Petru Jupăneanț	41
18.	Vasile Jurjescu	44
19.	Vasile Jurjescu	50
20.	Nicolae Trion	54
21.	Nicolae Costescu	56
22.	Moise Inciulescu	59
23.	Gheorghe Inciulescu	64
24.	Iosif Costescu	78
25.	Gheorghe Lupulescu	79

Chizdia-Coșarii

26.	Gheorghe Bibar	71
27.	Nicolae Maxim	67
28.	Vasile Bujor	80
29.	Gheorghe Jurjescu	82
30.	Iosif Jucu	86
31.	Vichente Subi	87
32.	Gheorghe Armanchi	88
0	1	2
33.	Nicolae Purdea	91
34.	Nicolae Subi	101
35.	Moise Jucu	102
36.	Nicolae Bogdănescu	105
37.	Petru Bogdănescu	105
38.	Nicolae Purdea	111
39.	Ioan Males	128
40.	Moise Jichici	133
41.	Petru Jichici	137
42.	Nicolae Nicoli	141
43.	Martin Pollak	141
44.	Partene Jivarici	144
45.	Vichente Laicu	149
46.	Gheorghe Micu	150
47.	Gheorghe Lupulescu	153
48.	Gheorghe Lupulescu	154
49.	Vasile Lelea	160
50.	Nicolae Ciosici	162
51.	Avram Triponescu	163
52.	Vichente Jupăneanț	171

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

53.	Nicolae Mizulescu	176
54.	Ioan Mizulescu	176
55.	Nicolae Jurjescu	179
56.	Vichente Inciulescu	185
57.	Avram Jichici	188
58.	Nicolae Ciosici	190
59.	Cornel Lupulescu	192
60.	Vasile Triponescu	193
61.	Gheorghe Marian	193
62.	Vasile Ianculescu	200
63.	Nicolae Lupulescu	204
64.	Vasile Lupulescu	205
65.	Floria Ciosici	213
66.	Nicolae Jupăneanț	215
0	1	2
67.	Toma Ciosici	221
68.	Partene Ciosici	222
69.	Dimitrie Ciosici	228
70.	Iosif Ianoș	229
71.	Partene Ciosici	235
72.	Toma Mizulescu	237
73.	Vasile Ciosici	238
74.	Avram Jichici	241
75.	Vasile Milovan	247
76.	Gheorghe Milovan	247
77.	Nicolae Jurjescu	249
78.	Moise Stanjic	264
79.	Nistor Belici	271

*

Un alt eveniment din istoria Banatului la care au participat și locuitorii satului *Chizdia* a fost ampla mișcare de eliberare națională a românilor din imprieul austro-ungar de la sfârșitul Primului Război Mondial. Anume, în lunile octombrie-noiembrie 1918 în multe localități bănățene s-au desfășurat ample mișcări revoluționare îndreptate împotriva membrilor autorităților locale, a proprietăților moșierilor maghiari, germani și români, a gospodăriilor chiaburești și împotriva clerului.⁵⁰ Aceste mișcări au avut și un pronunțat caracter național.

Mișcarea „revoluționară” de la *Chizdia* a început⁵¹ în ultima duminică a lunii octombrie 1918. Mai mulți locuitori s-au adunat în Valea Mare unde era depozitul de *răchie* al arendașului Sigismund Weisz (avocat din Timișoara, care arendase domeniul grofului Siegfried Wimpffen). Aici au discutat despre terminarea războiului și sub motivația că „nu mai este împărat” au năvălit asupra depozitului, au scos vasele cu țuică și le-au dus acasă. A doua zi răsculații au atacat conacul din hotarul satului, unde au spart magaziile de cereale pe care le-au împărțit între ei, au luat animalele, au luat haine, mobilier, obiecte casnice... În zilele următoare, încurajați și de soldații reîntorși de pe front, au spart prăvălia comerciantului evreu Weber Rudolf, birtul comunal ș.a.

Autoritățile locale s-au dovedit neputincioase și au solicitat sprijin de la forurile superioare. În ajutor a sosit o subunitate din „Garda Roșie” (maghiară), care a întreprins o serie de represalii: majoritatea „răzvrătiților” a fost arestată și obligată să restituie bunurile luate după ce

⁵⁰ Lazăr Gh. Remus, *Idem*, pag. 7-8.

⁵¹ DJTAN, fond „N. ILIEȘIU”

le-au fost aplicate corecțiile de rigoare. Liderii mișcării: Nicolae Purdeaz zis Buf (nr. casa 91), Pavel Târziu – Țâțu (nr. 55) și Avram Jurjescu – Băgir (nr. 84) au fost împușcați pe loc iar ceilalți au fost conduși la Lipova unde „i-au bătut de i-au ucis” timp de trei zile. Printre aceștia s-au numărat: Avram Ignea (nr. 48), Avram Lepa (55), George Lepa (68), Ioan Neșcu (306), Moise Triponescu (25), Pavel Subi (124), Dragutin Stanovici (143), Nicolae Inciulescu (39), Avram Triponescu (36), Gherorghe Inciulescu (39), Nicolae Triponescu (4), George Târziu (142), Vasile Ciocoi (284).

După aceste evenimente și românii din localitate au înființat o gardă națională sub conducerea învățătorului Ion Ignățel (care ulterior a devenit învățător în Timișoara). Acest demers a fost inițiat în pregătirea Marii Uniri.

*

Satul a fost organizat în mai multe „cartiere”:

- partea de la intrarea dinspre Brestovăț până la Dâmbu lui Cârțu (nr. casă 22) se numește „Sârbi” fiindcă a fost locuit de familia de sârbi;
- partea de la Dâmbu lui Cârțu până la Ulița lui Țâțu (nr. casă 125) se numește „Jidoveni” după evreii comercianți care-și aveau aici prăvăliile; este de fapt centrul satului;
- partea de la Ulița lui Țâțu și până la marginea satului spre Labașinț se numește „Țepeniș”;
- din partea stângă a Văii Mari pe partea dealurilor Râpi și Laznic sectorul se numește „Gelici” sau „Dos”;
- la poalele Dealului Benghi și chiar mai sus pe pantă, sectorul se numește „Ciosoni” (aici au locuit familiile Ciosici); ultimul tronson al „Ciosonilor” mai poartă și denumirea de „Paniova”.

În centrul satului a fost „Grădina grofului” de circa 5 ha, între Ulița lui Neicu și Ulița bisericii, teren pe care a fost construită casa administratorului pădurilor, căruia localnicii îi spuneau iagăr; în anul 1896 s-a construit și Notariatul, iar prin anii treizeci ai secolului XX terenul rămas a fost parcelat și vândut localnicilor, care și-au constituit nouă case, toate sub numărul 135.

În total satul are 29 de străzi, din care două principale. La intrarea în sat dinspre Brestovăț se află toponimul „Satu Bătrân” amintind de vechea vatră a satului. Și toponimul „La Cruce” este indicativ. La fel „Plățile alea mici”.

Tot în centrul satului, în fața casei cu nr. 30 (Vuia Partene), a fost ridicată și primăria, denumită de săteni „casa satului” sau „comanda”, din lemn cu două încăperi, dotată cu un scaun pentru pedepsirea vinovaților. Până la construirea acestui edificiu, Chizdia a aparținut de primăria Cuvejdia. Menționăm că jandarmii maghiari, cu pene de cocoș la pălărie, își aveau sediu la Labașinț. În localitate erau și reprezentanții gărzii financiare, denumiți de localnici „persecutori” pentru că persecutau cetățenii prin acțiunile în forță de încasare a dărilor și impozitelor.

Activitatea primăriilor a fost reorganizată în ultimul sfert al veacului XIX, când s-au construit și edificii corespunzătoare, îndeosebi după anul 1895, când au fost înființate notariatele comunale cu atribuții importante în domeniul stării civile.

Primarii se alegeau iar notarii erau numiți de organele județene, dar și unii și alții depindeau de puterea politică la momentul dat.

În prima jumătate a secolului XX la *Chizdia* au fost următorii primari:

- Partenie Ciosici – după 1900
- Partenie Jivarici – 1924-30
- Nicolae Triponescu – 1930-34

- Alexa Târziu – 1934-39
- Gheorghe Jupâneanț – 1939-40
- Iulian Târziu 1941-45
- Nicolae Triponescu – 1945-49
- Gheorghe Avramescu 1949-50
- Cornel Triponescu – 1950-

Pentru aceeași perioadă, numărul notarilor a fost mult mai mare și datorită faptului că majoritatea acestora nu erau localnici:

- Ludovic Eck – 1895-1902
- Cornel Iorgovici – 1902-03
- Ludovic Toth – 1903
- Traian Popovici – 1903-15
- Ignat Vass 1915-17
- Istvan Toth – 1917-19
- Ioan Paulin – 1919-20
- Ludovic Demeter – 1920
- Ernest Brasch – 1920-21, 1924
- Desideriu Ostheimer – 1921-22
- Andrei Vecesei – 1922-23
- Ioan Crașovan – 1924-25
- Ioan Puta – 1925-26
- Silvius Bichicean – 1926-27
- Ferdinand Tauber – 1927-29
- Gheorghe Todan – 1929-31
- Aurel Suci – 1931
- Teodor Mesaroș – 1931
- Martin Kunst – 1931-43
- Nicolae Hegheș – 1943-44
- Petre Moraru – 1944

- Dumitru Georgevici – 1944-45
- Teodor Bidihan – 1946
- Marian Moldovan – 1947-48
- Ioan Mateici – 1948
- Carmen Vlad – 1948
- Lucian Ioviță – 1948, 1949-50
- Elisei Scurtu – 1949-1957

După instaurarea puterii „democratice”, criteriile de selecție a cadrelor de conducere locală au devenit exclusiv politice, partidul unic asumându-și rolul de forță politică conducătoare. Președinți ai Sfatului Popular au devenit Nicolae Ambruș, Ioan Iosifon și Gheorghe Perin, secretar a fost Gheorghe Lazăr iar contabil – Vasile Subi.

În anul 1946 s-a reorganizat și activitatea organizațiilor de masă și obștești. Astfel, președinte al Frontului Plugarilor a devenit Vasile Jurjescu, secretar UTM – Nicolae Ianeș, secretar UFDR – Maria Triponescu, președinte ARLUS – Petru Văsuț, secretar PMR – Gheorghe Perin. Este perioada când se realizează câteva obiective de interes comun.

Grădinița de copii va funcționa în casa parohială, cu o educatoare și circa 20 de copii. În localitate se înființează dispensarul medical deservit de un cadru medical cu pregătire medie. Moașa satului, o perioadă lungă, a fost Paulina Ioviță.

În cadrul Căminului Cultural se înființează cinematograful.

Activitatea comercială se organizează în cadrul Cooperativei de Consum care a avut un magazin mixt și un bufet (din 1965). Președintele Cooperativei de Consum a fost Gheorghe Posteuță.

Transportul a fost asigurat cu autobuzul spre Lugoj prin Brestovăț.

LOCUITORII

Din registrele de Stare Civilă a Parohiei Ortodoxe Române din Chizdia⁵² pentru perioada 1779-1832 am inventariat numele de familii existente în intervalul respectiv. Prima observație pe care o putem face este că aceste nume de familie se încadrează în general în tipologia numelor de familie bănățene. Sunt însă și elemente specifice. Exemplificăm cu nume de familie prescurtate și care se termină în vocala **i**: Barboni, Costi, Deduli, Erini, Igni, Feni, Iorghii, Iovi, Mazi, Mili, Miliți, Miși, Mișchi, Moși, Nedi, Nicoli, Peri, Popi, Purdi, Radi, Risti, Savi, Socolani, Stoi, Subi, Ștefi, Tomi, Vasi, Voichi; sau în alte vocale: Dedu, Laicu, Miu, Palco, Panu, Pinu, Rada, Subu, Suci.

Și la stabilirea numelor de familie s-a pornit uneori de la sursa calendaristică, precum: Adam, Anghel, Avram, Crăciun, Filip, Ilie, Iosif, Isac, Lazăr, Marcu, Martin, Mihai, Mitru, Paștin, Petrică, Petru, Simion, Ștefan.

Localitatea de origine adesea devenea element de identificare a familiei: Baran, Bănățeanu, Cădărescu, Chizdianu, Cralovician, Cuvejdianu, Jupăneanțu, Lăbășanu, Paniovan, Răchițanu, Sâlhanu, Șuștreanu, Teșanu.

⁵² La Filiala Timiș a Arhivelor Naționale s-au păstrat doar următoarele registre: Morți (1779-1795), Botezați (1792-1805), Botezați (1805-1811), Morți (1807-1817), Botezați (1811-1823), Cununați (1817-1832), Morți (1817-1831), Botezați (1823-1832), Morți (1831-1832)

Nume de familie puteau deriva și din apartenența națională a persoanei respective: Balint, Grecu, Farcaș, Fogaroș, Ianoș, Ișfan, Sârbu, Serbacu, Șeremet, Țiganu.

Și profesia sau starea socială puteau da numele familiei: Birtași, Cătană, Ciocoi, Cojocar, Crăsnicu, Pribagu, Tocaciu, Seracu, Șumariu.

Numele de familie se putea forma și după unele caracteristici psiho-fizice a persoanei: Balan, Barbu, Bătrân, Boncea, Bujor, Cătăniț, Ciupilă, Ciurilă, Drăgoi, Goleț, Lelea, Lepadat, Lupul, Lupuleanu, Mâțu, Negru, Păun, Surdu, Terzeu, Țățu, Ursu, Ursul.

Și numele de botez, respectiv prenumele, putea să devină nume de familie: Andraș, Barbu, Barbulescu, Bogdănescu, Coste, Drăgan, Georgescu, Giorgiu, Iancu, Ianculescu, Ignea, Maxim, Marincu, Marian, Miat, Mihaiceanu, Mitrescu, Mihuț, Neda, Novac, Radu, Raicu, Stoica, Tripon, Triponescu.

În sat au fost și nume de familie mai „exotice”: Becereu, Benghi, Chepeniță, Ghilițoane, Gerghei, Iorguț, Iovăniș, Merțica, Purghie, Stăniș, Văsuț; dar și cele „clasice”: Armanca, Ceianu, Ciurea, Costescu, Datcan, Deheleanu, Enciulescu, Giurgiescu, Inciulescu, Jurjescu, Mercea, Mergean, Miculescu, Milincu, Mizulescu, Guțu, Purdeanu, Purdescu, Purgescu, Purdea, Popescu, Stanjic, Todorescu.

În perioada supusă studiului întâlnim și numeroase nume de familie care amintesc de sârbii care au conviețuit odată pe aceste meleaguri: Adamov, Adamovici, Babin, Bogdan, Bojin, Ciosici, Costin, Cresta, Dragoevici, Dragosav, Evrici, Gheorghevici, Giurici, Golub, Gruin, Iancov, Ilin, Iovan, Iovanov, Jichici, Jivan, Jivarici, Jichicescu, Jivcov, Jivcovici, Marcov, Maximovici, Milici, Miloș, Milovan, Mircov, Mladin, Nedin, Nicolaevici, Nicolici, Nicolin, Nenad, Nenadov, Novacov, Obrad, Palcov, Paulov, Perin, Petrov, Petrovici, Popovici, Radin, Raicovici, Rancov, Ristin, Savcov, Savici, Simin, Stancov,

Stanișin, Stefanovici, Steici, Stepan, Stoiadin, Stoin, Tomin, Uroș, Zagorici.

Printre prenumele bărbățești cele mai numeroase sunt cele din calendarul ortodox: Abraham, Adam, Alexandru, Alexie, Anghel, Antonie, Atanasie, Avram, Chiril, Constantin, Dimitrie, Eremia, Eustatie, Filip, Gavrița, George, Gheorghe, Gligor, Iacov, Ilarion, Ignatie, Ilie, Ioachim, Ioan, Ion, Ioanichie, Iosa, Iosif, Isac, Isaia, Lazăr, Leontie, Marcu, Matei, Maxim, Melentie, Mihai, Mitrofan, Moisie, Nicolae, Pantelimon, Partene, Pavel, Paul, Petru, Porfirie, Rafian, Rafailo, Ștefan, Teodor, Toma, Vartolomei, Vasilie, Zaharia, Zinovie.

Se întâlnesc și prenume diverse: Costa, Drăgoi, Flor, Florea, Giorgi, Iancu, Ianoș, Iorga, Ioșca, Lepadat, Lupu, Marian, Martin, Mărcuț, Mihuț, Miuț, Nincu, Petruț, Radu, Stancu, Trăilă, Trifa, Vichentie.

Prenumele bărbățești de origine sârbă sunt ceva mai numeroase: Alexa, Blagoie, Boja, Crsta, Dragan, Giuca, Giuragi, Giurca, Golub, Ianco, Ignia, Iorgovan, Ioțica, Iova, Iovan, Jarco, Jiva, Marco, Marince, Miat, Mila, Milan, Milco, Milici, Miloș, Milovan, Mladen, Nenad, Ninco, Novac, Obrad, Paun, Pera, Rada, Radovan, Raico, Ranco, Rista, Sava, Secula, Sofronie, Stanco, Stanișă, Suba, Stepan, Stoia, Uroș, Vasa.

Și multe prenume feminine sunt calendaristice: Ana, Anisia, Eva, Elena, Eufemia, Evdochia, Efrosina, Georgia, Ileana, Iordanca, Irina, Iconia, Maria, Marta, Parascheva, Petca, Rafiana, Ravena, Sofia, Varvara, Versavia, Zinovia.

Majoritatea sunt însă prenume tradiționale românești: Anoca, Antița, Brândușa, Cătălina, Constanda, Cumbria, Dragalina, Draghincea, Firanda, Floare, Florinca, Ilca, Ilona, Linca, Marinca, Marița, Nasta, Orpița, Roxana, Safta, Sorina, Stana, Stoina, Vinca, Voica, Zamfira.

Evidențiem și câteva prenume pentru sexul feminin care au origine sârbă: Angelia, Bojana, Cosana, Cristina, Danca, Dinca, Eca, Erina, Giurgia, Grlîța, Grozda, Iana, Ierina, Iovanca, Iustina, Ivana, Ivanca, Jivana, Lenca, Linca, Melania, Mila, Milca, Mitra, Nerangia, Pauna, Raica, Ruja, Smiliana, Stamena, Stanca, Stoia, Stoianca, Țveta, Vida, Zlatița, Xenia.

Aproape toți locuitorii satului, pe lângă nume și prenume, au și o poreclă pentru o identificare suplimentară. Deseori recunoașterea este mai facilă după poreclă, având în vedere și numeroase cazuri de persoane cu nume și prenume identice. Poreclele sunt pitorești și își au originea de la o trăsătură fizică sau psihică a purtătorului, de la naționalitatea, ocupația, de la un nume sau prenume avut de un predecesor, etc.

Redăm mai jos, în ordine alfabetică, poreclele pe care le-am identificat în timpul cercetărilor noastre la **Coșarii**, fără pretenția că am epuizat această tematică:

- Aciu, Albu, Ana Firii, Andraș;
- Bagiu, Baicu, Băciuica, Băgan, Bârcă, Begu, Bemu, Bidușa, Bircă, Boacă, Boară, Boian, Boja, Bornotariu, Boroș, Breabăn, Bribaș, Brudu, Buf, Bugiu, Buba, Buicoane, Bujor, Bulgăr, Burcea, Buric;
- Cailea, Carabă, Căcăilă, Călăel, Căsiriu, Cârnu, Cârțu, Cecău, Ceculan, Ceian, Ceicu, Cerbu, Ceșu, Ceta, Checheșana, Chenta ăl Mic, Ciobu, Ciocioc, Ciocârlan, Cioi, Cioncu, Ciocoi, Ciulan, Ciulă, Ciupelia, Ciurez, Ciuru, Cheanța, Cicătană, Coana, Cola din dâmb, Cola lu Șchiopu, Celebăr, Coluț, Cotoi, Cornilă, Costolan, Comârcel, Coroană, Covaciu, Craiț, Crâznicu, Creața, Crețu, Crișanu, Crișovan;
- Dailie, Dămargine, Dămian, Despot, Deșcu, Dobica, Dobrea, Drăgălan, Drumariu, Dudaș, Dudu;

- Evuța;
- Fâsoc, Firu, Fleoancă;
- Gaia, Garșa, Gălușcă, Gecoane, Georgeac, Geprea, Gheba, Gheza, Ghiga, Gigea, Ginca, Gincu, Gioaică, Giuca, Giula, Gligor, Gomoi, Goțan, Grecu, Greolaș;
- Harcu, Hili, Hindril, Hopa;
- Ica, Iepure, Ioana, Ioia, Ionca, Ionce, Ionică, Iorgan, Ioșca, Iuli;
- Jabu, Jeprea, Jican, Jincu, Jucu;
- Laica, Lala țigana, Leca, Lember, Leoncu, Leonte, Lică Cuiez, Liciu, Linca, Liță, Lomu, Luca lui Ceacea;
- Mărgana, Mari lu Orbu, Mărina, Meana, Mia, Mielu lu Igrifun, Militaru, Mira, Moașa, Moisan, Moistică, Manița, Modi, Manoc, Mucia țiganu, Mungioc, Murgu, Muțu;
- Năduce, Năduru, Neamțu, Neicu, Nenea, Neșcu, Nina, Noni, Nova lui Șuțu, Nuța;
- Ofrot;
- Paicu, Pantea, Pau, Pauțu, Păcel, Păluț, Părâială, Patran, Pătru Laie, Pârjol, Pașcău, Pârporia, Pârțu, Peci, Peciulă, Pepu, Pia, Pidoane, Pilariu, Pipoacă, Pipoș, Pisătan, Pișpirig, Piuliță, Pocăilă, Pocăitu, Popoane, Porogel, Prasta, Pupa, Pupăză;
- Râncu, Rengea, Rincu, Romanuț, Ruica, Rusu;
- Săvița, Sârbu, Schilonț, Scriitoru, Simon, Soric, Spregea;
- Șandru, Șargu, Șănu, Șchiopu, Șerpelea, Șfleacă, Șpențil, Șpurțil, Ștac, Șumariu, Ștoțil, Șutu;
- Țăru, Țățu, Țepel, Țichiluș, Țigana, Țiganu, Țundăr, Țugui;
- Uroș;
- Valică, Vangea, Vichici, Vișău, Vrajână, Vuia;
- Zăbavă, Zăchilă.

Un alt aspect specific este utilizarea diminutivelor la numele de persoane. Astfel: Lucreția devine Creața; Avram devine Avrămuț sau Muțu pe când Trandafir poate fi Hili, Firuț, Laci, Laiță, Cola...; Gheorghe – George, Ghiță, Georgiță, Giță, Gică, Giurcă; Partenie – Tena, Tenuț, Mielu, Meluțu, Micu; Vichente – Chenta...

O evidență mai completă a familiilor avem abia pentru anul 1943 și o publicăm în continuare:

Situția familiilor din Chizdia

așa cum au fost evidențiate de comerciantul Hașko Ioan în anul 1943⁵³

Nr. crt.	Numele și prenumele capului familiei	Porecla	Număr casă
0	1	2	3
1.	Lelea George	Gincă	1
2.	Târziu Iulian	Leca	1
3.	Inciluescu Elena	Leca	3
4.	Tănăscu Nicolae	Gălușcă	2
5.	Târziu Vasile	Leca	3
6.	Armanchi Vasile	Leca	3
7.	Triponescu Iosif	Tetu	4
8.	Evrici Gheorghe	Baicu	10
9.	Evrici Nicolae	Jincu	11
10.	Costescu Iosif	Tutulocea	12
11.	Maxim Moise	Evuța	13
12.	Gruici Avram	Pocăitu	16
13.	Jupâneanț Vasile	Nuța	20

⁵³ George Rada, *Memorii*, pag. 155-168

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

14.	Nedelcu Maria	Ceșu	21
15.	Jurjescu Petru	Boja	22
16.	Jichici Gheorghe	Boja	22
17.	Iovi Vasile	Moașa	23
18.	Jichici Gheorghe	Cârțu	23
19.	Jichici Nicolae	Vangea	24
20.	Jichici Moise	Schilonț	25
21.	Jurjescu Antița	Pătran	25
0	1	2	3
22.	Stanjic Eva	Greco	26
23.	Triponescu Nicolae	Pocăilă	27
24.	Târziu Gheorghe	Maigana	29
25.	Jichici Petru	Tenca	29
26.	Inciulescu Nicolae	Cârnu	30
27.	Vuia Partene	Ciobu	30
28.	Marian Nicolae	Ioana	30
29.	Triponescu Moise	Savița	31
30.	Jichici Ilie	Nenea	32
31.	Jichici Brândușa	Nenea	33
32.	Triponescu Moise	Buha	35
33.	Jichici Victor	Pisătan	36
34.	Jivarici Partene	Uroș	36
35.	Nincu Vasile	Soric	37
36.	Jichici Gheorghe	Trăilă	37
37.	Clădirea școlii		38
38.	Inciulescu Nicolae	Bemu	39
39.	Laicu Nichita	Cailea	40
40.	Jurjescu Vichente	Mia	40

Chizdia-Coșarii

41.	Jupâneanț Nicolae	Todorică	41
42.	Văsuț Moise	Cioi	41
43.	Lazăr Ioan	Simon	41
44.	Jichici Partene	Vișău	42
45.	Jichici Vasile	Cornilă	43
46.	Jurjescu Cornel	Crișanu	44
47.	Miculescu Moise	Lița	45
48.	Ciosici Moise	Noni	46
49.	Costescu Vichente	Monița	47
50.	Inciulescu Moise	Monița	47
51.	Inciulescu Gheorghe	Pătru Laie	48
52.	Ignea Avram	Cecău	48
53.	Tomi Avram	Călăce	51
54.	Inciulescu Avram	Tontu	52
55.	Stanjic Todor	Șandru	52
0	1	2	3
56.	Cornea Nicolae	Pișpirig	53
57.	Jupâneanț Gheorghe	Linca	53
58.	Jurjescu Moise	Bulgăr	54
59.	Jichici Nicolae	Prosta	54
60.	Lepa Avram	Drăgălan	55
61.	Jucu Nicolae	Tena lu Avram	55
62.	Jurjescu Avram	Cola lu Șchiopu	57
63.	Costescu Moise	Ceian	58
64.	Lupulescu Gheorghe	Râncu	59
65.	Subi Gheorghe	Iorgan	60
66.	Laicu Vichente	Ceta	62
67.	Inciulescu Avram	Rincu	63

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

68.	Andraș Gheorghe	Rincu	64
69.	Inciulescu Nicolae	Geroane	64
70.	Jivarici Achim	Gaia	66
71.	Surdu Moise	Mucia Țiganu	66
72.	Mitrescu Vasile	Șfleaca	67
73.	Costescu Vichente	Năduce	67
74.	Lepa Gheorghe	Șânu	68
75.	Triponescu Vasile	Crețu	69
76.	Jichici Ilie	Crețu	69
77.	Ignea Partene	Murgu	70
78.	Ciocoli Alexa	Gigea	71
79.	Jichici Ilie	Șutu	72
80.	Obrad Ilie	Nova lui Șutu	72
81.	Cornea Brândușa		73
82.	Purdea Ioan	Bujor	75
83.	Costescu Pavel	Jeprea	78
84.	Costescu Vasile	Jeprea	78
85.	Lupulescu Avram	Jabu	79
86.	Bujor Iosif	Mira	80
87.	Jurjescu Marta		82
88.	Jurjescu Partene	Șerpelea	84
89.	Andraș Gheorghe	Pupăză	85
0	1	2	3
90.	Oprescu Floarea	Leonte	86
91.	Vuia Nicolae	Cola din dâmb	87
92.	Jifcovici Moise	Iepure	90
93.	Jifcovici Gheorghe	Iepure	90
94.	Purdea Nicolae	Buf	91

Chizdia-Coșarii

95.	Inciulescu Nicolae	Mărina	92
96.	Ciosici Antița	Craiți	94
97.	Jurjescu Nicolae	Greluș	94
98.	Mizulescu Vasile	Peciulă	103
99.	Iosifon Ion	Luca lui ceacea	104
100.	Bogdănescu Nicolae	Cărabă	105
101.	Văsuț Avram	Ciulan	107
102.	Divan Nicolae	Zăbavă	109
103.	Divan Avram	Zăbavă	109
104.	Inciulescu Nicolae	Țugui	110
105.	Nicoli Iosif	Țugui	110
106.	Ifcu Nicolae	Popoane	111
107.	Inciulescu Nicolae	Ceculan	111
108.	Mizulescu Gheorghe		112
109.	Inciulescu Avram	Porogel	114
110.	Ignea Moise	Cecău	115
111.	Divan Avram	Zăbavă	116
112.	Ciocoi Vasile	Ciocoi	116
113.	Costescu Vasile	Năduce	117
114.	Triponescu Nicolae	Boroș	118
115.	Marian Vasile	Bugiu	118
116.	Triponescu Cornel	Vichici	119
117.	Divan Moise	Stoțil	119
118.	Divan Gheorghe	Stoțil	119
119.	Surdu Vasile	Țiganu	121
120.	Mizulescu Petru	Ciurez	121
121.	Subi Dumitru	Boian	121
122.	Costescu Alexa	Giula	122

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

123.	Subi Gheorghe	Pavel Șumariu	123
0	1	2	3
124.	Subi Avram	Pavel Șumariu	123
125.	Jurjescu Cornel	Firu	124
126.	Subi Vasile	Greoluș	127
127.	Mânzatu Avram	Căcăilă	125
128.	Jichici Vasile	Căsiriu	125
129.	Jucu Moise	Ana Firii	126
130.	Jucu Nicolae	Ana Firii	126
131.	Parohia ortodoxă		
132.	Ioviță Lucian	Scriitoru	127
133.	Lupulescu Gheorghe	Talianu	127
134.	Ciosici Gheorghe	Parițu	128
135.	Primăria		
136.	Parohia greco-catolică		129
137.	Jichici Nicolae	Jican	131
138.	Evrnici Partene	Pârțu	131
139.	Stanciu Nicolae	Bârcă	132
140.	Jichici Iosif	Cornilă	132
141.	Jichici Antița	Șargu	133
142.	Milin Gheorghe	Ciuru	134
143.	Stanjic Costa	Ghiga	134
144.	Ianculescu Partenie	Bojă	135
145.	Văsuț Moise	Militaru	135
146.	Hașco Ioan		135
147.	Ianoș Avram	Tică	135
148.	Jichici Nicolae	Neicu	136
149.	Rada Gheorghe	Hili	138

Chizdia-Coșarii

150.	Stanjic Avram	Toma Nasti	138
151.	Mizulescu Partene	Pepu	139
152.	Lupulescu Vichente	Pepu	139
153.	Popescu Nicolae	Vangea	140
154.	Jucu Moise	Moisan	140
155.	Triponescu Moise	Gheba	141
156.	Lupulescu Nicolae	Neamțu	141
157.	Târziu Partene	Brudu	142
0	1	2	3
158.	Triponescu Gheorghe	Totu	142
159.	Stanjic Vasile	Cotoi	143
160.	Inciulescu Maria	Ciocărlău	143
161.	Jivarici Vasile	Tocaciu	144
162.	Stanjic Nicolae	Laică	144
163.	Jichici Rusalin	Nova	145
164.	Ciocoli Avram	Ionică	146
165.	Triponescu Moise	Părăială	147
166.	Târziu Alexa	Albu	147
167.	Triponescu Eva	Băgan	148
168.	Lelea Pavel	Trosa	148
169.	Costescu Romulus	Romanuț	149
170.	Jivarici Avram	Pilariu	149
171.	Munteanu Zenovie	Ionca	150
172.	Târziu Avram	Ionca	150
173.	Micu Nicolae	Mari lu Orbu	152
174.	Jurjescu Nicolae	Sârbu	152
175.	Lupulescu Ilie	Gengeac	154
176.	Triponescu Moise	Schilont	154

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

177.	Ianculescu Nicolae	Gligor	155
178.	Stoiadin Partene	Pepu	156
179.	Cujejdian Maria	Cerbu	157
180.	Stanjic Ion	Dămargine	158
181.	Jivarici Moise		159
182.	Lelea Avram	Troșa	160
183.	Evrici Pavel	Buric	161
184.	Jivarici Nicolae	Mungioc	162
185.	Ciosici Vasile	Craiț	162
186.	Inciulescu Moise	Tetu	163
187.	Lelea Vasile	Tetu	163
188.	Ciosici Vasile	Păluț	164
189.	Jupăneanț Nicolae	Aciu	165
190.	Cărăbaș Maria		166
191.	Cărăbaș Gheorghe		167
0	1	2	3
192.	Costescu Silvius	Gincu	168
193.	Jurjescu Moise		170
194.	Ioan Moise	Șpințil	170
195.	Jupăneanț Gheorghe	Cicatană	171
196.	Stanjic Iulian	Liciu	172
197.	Jupăneanț Moise	Ginga	172
198.	Mizulescu Marta	Toc	173
199.	Jurjescu Todor	Cicătană	174
200.	Stanjic Vasile	Pupa	175
201.	Ciosici Avram	Iaia	176
202.	Mizulescu Vasile	Buicoane	176
203.	Ciosici Gheorghe	Drumariu	177

Chizdia-Coșarii

204.	Popescu Nicolae	Meana	178
205.	Cornea Vasile	Bornotariu	179
206.	Jupăneanț Petru	Bornotariu	179
207.	Cuvejdian Ștefan	Harcu	180
208.	Vuici Nichița	Dămian	181
209.	Vuici Maria	Dămian	181
210.	Jurjescu Moise	Ciulă	182
211.	Triponescu Moise	Părăială	186
212.	Jurjescu Vichente	Breabăn	187
213.	Jurjescu Partene	Dudaș	188
214.	Călucian Nicolae	Țăru	189
215.	Triponescu Nicolae	Moisică	189
216.	Inciulescu Todor	Chenta-l Mic	191
217.	Mizulescu Gheorghe	Peci	192
218.	Lupulescu Gheorghe	Deșcu	192
219.	Jurjescu Maria		194
220.	Inciulescu Elena		195
221.	Jichici Toma	Toma lu Gusti	196
222.	Jurjescu Nicolae	Firu	198
223.	Marian Gusti	Paicu	199
224.	Ianculescu Vasile	Rancu	200
225.	Tomi Avram	Manoc	202
0	1	2	3
226.	Secoșan Vasile	Neamțu	202
227.	Lupulescu Gheorghe	Dailie	203
228.	Evrici Maria		
229.	Gruici Moise	Lember	207
230.	Cornea Gheorghe	Petru Laie	209

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

231.	Inciulescu Gheorghe	Chenta Mic	210
232.	Ciosici Nicolae	Băciuica	211
233.	Vancea Nicolae	Ofrot	212
234.	Stanjic Vichente	Cleanța	214
235.	Costescu Moise	Pia	214
236.	Petrovici Gheorghe	Ica	215
237.	Cărăbaș Gheorghe	Gamoi	219
238.	Costescu Moise	Garșa	220
239.	Ciosici Toma	Bribaș	221
240.	Ciosici Partene	Buicoane	222
241.	Costescu Gheorghe	Hopa	223
242.	Tănăsescu Zăchilă	Zăchilă	223
243.	Vuia Ana	Dămian	224
244.	Mili Moise	Vrajană	225
245.	Lazăr Iulian	Simon	226
246.	Avrămescu Iulian		226
247.	Evrici Avram	Ciupelea	227
248.	Stanjic Gheorghe	Greco	227
249.	Jurjescu Nicolae	Bulgăr	228
250.	Ianoș Gheorghe	Țundăr	229
251.	Ianoș Nicolae	Țundăr	229
252.	Ianoș Moise	Burcea	229
253.	Jifcovici Petru	Iepure	229
254.	Ianoș Roman	Mielu lui Igrifun	230
255.	Ciosici Gheorghe	Gioarcă	231
256.	Ciosici Vasile	Cioncu	232
257.	Ciosici Petru	Vangea	233
258.	Purdea Moise	Pan	234

Chizdia-Coșarii

259.	Purdea Nicolae	Pan	234
0	1	2	3
260.	Surducan Petru	Pătru Țiganu	235
261.	Jurjescu Elisabeta	Târcița	236
262.	Costi Nicolae	Târcița	236
263.	Mizulescu Nicolae	Bidușa	237
264.	Jichici Nicolae	Bagiu	237
265.	Ciosici Partene	Lomu	238
266.	Ciosici Gheorghe	Lomu	238
267.	Jupăneanț Pavel	Truichiță	239
268.	Jupăneanț Nicolae	Truichiță	239
269.	Avramescu Gheorghe	Iudi	240
270.	Mizulescu Petru	Bidușa	241
271.	Văsuț Gheorghe	Spregea	242
272.	Ciosici Vasile	Pipoș	243
273.	Lupulescu Vichente	Ruică	244
274.	Jichici Nicolae	Părporia	244
275.	Munteanu Vichente	Tăleancă	245
276.	Jichici Rusalin	Țichiluș	246
277.	Milovan Roman	Tătărău	247
278.	Stanjic Mihuț	Tătărău	247
279.	Costi Dumitru	Năduru	247
280.	Surducan Silviu	Boară	248
281.	Răvescu Nicolae	Rengea	248
282.	Jivarici Partene	Begu	249
283.	Mili Moise	Rusu	250
284.	Triponescu Nicolae	Andraș	251
285.	Jupăneanț Simion	Todorică	252

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

286.	Subi Moise	Greluș	255
287.	Ciosici Partene	Coluț	256
288.	Jurjescu Gheorghe	Nina	256
289.	Oprescu Sofia	Leonte	256
290.	Jichici Petru	Neșcu	259
291.	Ciosici Avram	Craiț	259
292.	Ciocoli Gheorghe	Pocăitu	260
293.	Costescu Nicolae	Albu	262
0	1	2	3
294.	Căldărescu Viorel	Pârjol	263
295.	Stanciu Avram	Bărcă	264
296.	Jichici Gheorghe	Trifu	265
297.	Jurjescu Gheorghe	Bulgăr	265
298.	Bogdănescu Vasile	Pășcău	266
299.	Jichici Elena	Pășcău	266
300.	Stanjic Nicolae	Cleanța	271
301.	Surducan Gheorghe	Râncu	277
302.	Jurjescu Cornel	Fisoc	278
303.	Lala Maria	Lala Țigana	280
304.	Rănescu Veta	Veta Țigana	280
305.	Ciocoli Vasile	Lică Cuiez	281
306.	Obrad Alexa	Dobrea	281
307.	Doroți Gheorghe	Tică	282
308.	Lupulescu Vasile	Ștac	284
309.	Nicoli Moise	Hindril	283
310.	Gregorovici Iosif	Despot	285
311.	Obrad Vasile	Dobra	286
312.	Triponescu Iosif	Celebăr	288
313.	Turcu Gheorghe	Turcu	289
314.	Jichici Partene	Nenea	290
315.	Târziu Avram	Iance	291
316.	Pantea Moise	Nicu Țiganu	293
317.	Gruici Vasile	Țepel	295
318.	Inciulescu Vasile	Pidoane	297
319.	Oprescu Partene	Dudu	299
320.	Evrnici Nicolae	Buric	301
321.	Jivanici Avram	Coroana	302
322.	Jurjescu Vasile	Fleoancă	305

Chizdia-Coșarii

323.	Văsuț Partene	Crâznicu	306
321.	Jurjescu Moise	Modi	308
322.	Marcu Roman	Roman covaciu	312
323.	Cârpaci Gheorghe	Țigan	-

*

Evoluția populației în baza înscrierilor în Registrele de stare civilă a parohiei ortodoxe din Chizdia:

Anul	Botezați	Cununați	Decedați
0	1	2	3
1779			17
1780			1
1781			34
1782			17
1783			10
1784			16
1785			40
1786			22
1787			39
1788			45
1789			50
1790			76
1791			21
1792	18		21
1793	61		16
1794	51		26
1795	37		46
1796	64		
1797	57		
1798	55		
1799	44		
1800	69		
1801	54		
1802	59		
1803	60		

Chizdia-Coşarii

1804	52		
1805	74		
1806	52		
1807	48		
1808	75		65
1809	69		59
1810	87		30
0	1	2	3
1811	46		55
1812	63		59
1813	88		31
1814	54		38
1815	46		58
1816	52		121
1817	35		96
1818	43	18	44
1819	54	19	24
1820	56	13	12
1821	54	10	28
1822	78	17	33
1823	66	6	30
1824	70	34	55
1825	74	15	27
1826	61	23	29
1827	66	18	84
1828	71	21	52
1829	73	5	72
1830	64	22	48

1831	51	25	67
1832	47	18	113

Din registrele de stare civilă a parohiei greco-catolice care s-au păstrat am extras datele pe care le-am sintetizat în tabelul de mai jos:

Anul	Botezați	Cununați	Decedați
0	1	2	3
1831-32	3	-	-
1832, 25 V	21	5	24
1833	45	18	36
1834	50	14	49
1835	49	10	23
1836	37	32	32
0	1	2	3
1837	47	24	22
1838	66	24	17
1839	38	15	59
1840	47	29	34
1841	66	21	26
1842	38	13	24
1843	56	22	50
1844	53	33	20
1845	57	18	45
1846	49	14	35
1847	20	9	50
1848	37	23	25
1849	39	12	32
1850	44	9	23
1851	37	18	41
1852	44	8	21
1853	33	5	21
1854	25	14	33

Chizdia-Coșarii

1855	47	12	41
1856	30	18	37
1857	40	12	29
1858	51	8	24
1859	38	8	34
1860	22	10	44
1861	32	34	71
1862	44	19	46
1863	48	13	43
1864	43	9	22
1865	51	11	24
1866	52	15	32
1867	41	22	43
1868	47	23	37
1869	61	6	28
1870	42	15	31
1871	42	6	131
1872	7	6	15

Rezultă că cei mai mulți născuți au fost în anul 1838 – 66 copii, cele mai multe cununii s-au realizat în anul 1861-34, iar cei mai mulți morți s-au înregistrat în anul 1871 – 131 cazuri când a fost o epidemie de „friguri”.

Din registrele de stare civilă ale parohiilor și ale primăriei am putut reconstitui evoluția demografică naturală a populației din sat (botezuri și decese) pentru o perioadă de un secol și jumătate (1792-1951). Datele au fost grupate pe intervale de 10 ani și se prezintă astfel:

Nr. crt.	Perioada	Botezați	Morți	Obs.
0	1	2	3	4
1.	1792-1801	525	193	+332
2.	1802-1811	612	212	+400
3.	1812-1821	523	511	+12

4.	1822-1832	682	507	+175
5.	1832-1845	Lipsesc datele		
6.	1845-1862	607	566	+41
7.	1863-1872	562	577	-15
8.	1873-1882	690	581	+9
9.	1883-1892	566	562	+4
10.	1893-1902	507	426	+81
11.	1903-1912	626	570	+56
12.	1913-1922	379	448	-69
13.	1923-1932	344	353	-9
14.	1933-1942	298	318	-20
15.	1943-1952	287	261	+26

Observăm că o descreștere mai semnificativă se înregistrează doar în perioadele celor două războaie mondiale.

Analizând cauzele deceselor, în rubricile respective pentru diagnostic sunt notate: „de apă” (tuberculoză), „de rac” (cancer), „de șlog” (boli de inimă), „de colăcit” (apendicită)...

*

Primele atestări documentare despre structura națională a populației din *Chizdia* sunt relativ târzii. Fără îndoială că românii sunt autohtoni încă de la întemeierea așezării. De-a lungul secolelor alături de români s-au așezat și alte naționalități. Despre conviețuirea lor ne vorbesc numeroase toponime, nume de familii și persoane, porecle, cuvinte din vocabularul local...

Primii care sunt amintiți, încă din secolul al XV-lea, sunt sârbii. Aceștia au fost colonizați în jurul Timișoarei și Lipovei din sudul

Balcanilor pe măsură ce expansiunea Imperiului Otoman se îndreaptă spre nord.

Sârbii care s-au așezat în această localitate alături de românii autohtoni s-au bucurat de un climat socio-cultural favorabil și datorită faptului că erau de aceeași religie – ortodoxă.

În anul 1583 în *Chizdia* s-au așezat și mai multe familii de români din Ardeal.⁵⁴

Se pare că în localitate s-au așezat și niște turci, unii dintre ei rămânând și după retragerea militară din Banat (indiciu ar fi și numele de familie Turcu). Din secolul al XVIII-lea sunt prezenți și cetățeni de naționalitate maghiară, germană, evreiască sau rromă. Totuși ponderea cea mai mare o dețin românii și sârbii.

În anul 1743 satul este menționat sub forma *Raitz Gestia*⁵⁵ (*Chizdia Sârbească*) iar Ehrler o înregistrează în anul 1774 cu locuitori sârbi și români cu oiconimul *Gisdia*.

La mijlocul secolului al XVIII-lea se realizează o nouă colonizare, de data aceasta – după tradiția locală – cu românii din Oltenia (vezi nume de familii cu terminația *-escu*). Astfel românii devin net majoritari, satul fiind menționat în documente cu populație româno-sârbă o anumită perioadă de timp. Dar deja în anul 1796 Vályi⁵⁶ notează *Gișdia* drept o comună valahă în comitatul Timiș, iar Thiele⁵⁷ reține că în 1830 KIZDIA este un sat cameral valah în cercul Lipova. Treptat, populația de etnie sârbă și-a pierdut limba și simțul apartenenței naționale, înglobându-se în populația majoritară românească. La recensământul din

⁵⁴ Ioan Loreanu, *Monografia Banatului*, I, Timișoara, 1935, pag. 130-131

⁵⁵ J. J. Ehrler, *Idem*, pag. 138.

⁵⁶ Vályi András, *Magyarország Leirása*, 1 köt., A Király Universitásuak, Budapest, 1796, pag. 218.

⁵⁷ J. C. V. Thiele, *Das Königreich Ungarn*, Kaschau, 1833, IV, pag. 211.

anul 1890 doar un singur locuitor s-a mai declarat de naționalitate sârbă. Actualmente nimeni din familiile cu nume tipic sârbesc nu-și amintește despre originea etnică.

Folosind mai multe surse⁵⁸ am sintetizat datele privind structura națională a *Chizdiei* pentru perioada 1880-2002, care se prezintă astfel:

Structura populației pe naționalități

Anul	Români	Maghiari	Germani	Slovaci	Sârbi	Alții	Total
Număr							
1880	1361	62	16	7	-	48	1494
1890	1508	54	25	15	1	1	1604
1910	1689	43	27	4	2	-	1765
1930	1468	-	3	5	-	24	1500
2002	187	3	-	-	1	-	191

Din datele statistice publicate referitoare la populația localității începând cu anul 1890 și până în zilele noastre rezultă următoarele situații:

An	1890	1900	1910	1921	1935	1956
Nr. loc.	1604	1714	1765	1565	1503	1340
An	1966	1972	1992	2002	2008	
Nr. loc.	855	722	259	191	148	

⁵⁸ Ioan Munteanu, *Banatul istoric... și Rezultatele recensămintelor populației pentru anii respectivi.*

Remarcăm că scăderea numărului de locuitori în sat a început încă după Primul Război Mondial. Dar exodul masiv a început după anul 1956 și continuă și în zilele noastre.

Numărul caselor din sat a evoluat proporțional cu evoluția populației. Un maxim a fost atins în prima jumătate a secolului trecut, cum rezultă și din situația de mai jos:

Secolul al XVIII-XIX							
Anul	1717	1727	1776	1833	1869	1880	1900
Nr. case	26	23	157	222	340	322	332

Secolul XX-XXI						
Anul	1910	1921	1935	1966	2002	2008
Nr. case	358	345	360	277	148	54

Reiese că în anul 1935 s-au înregistrat cele mai multe case – 360, după care urmează o scădere constantă paralel cu declinul general care a urmat din deceniul al șaselea al secolului trecut. Actualmente (2008) mai sunt locuite permanent 54 case, iar locuitorii actuali sunt în tabelul care urmează.

Dacă până în anul 2000 la *Coșarii* se înregistra o depopulare masivă și continuă, în primul rând prin emigrare spre centre urbane, după această dată apar semne clare de imigrare din alte zone mai depărtate (Ardeal, Moldova, Maramureș, ș.a.).

La recesământul populației din anul 2002 în localitate trăiau un număr de 191 locuitori, iar la data de 1 septembrie 2008 din evidențele Primăriei comunei Brestovăț⁵⁹ rezultă că în Coșarii trăiau 148 de

⁵⁹ Mulțumim domnului Gică Jivarici pentru sprijinul acordat.

persoane. Aceștia formau 54 de familii și trăiau în tot atâtea gospodării (case) iar aproximativ 150 de case nu sunt locuite.

Apreciem că este oportun să prezentăm nominal pe locuitorii actuali ai satului *Coșarii*.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Nr. casă	Porecla	Obs.
0	1	2	3	4
1-3.	Cărăbaș Alin Iolanda Daniel	4	Tomănaște	Băștinaș (B) B B
4-5.	Jivarici Gheorghe Ioan	18	Țepel	B B
0	1	2	3	4
6-7.	Jurjescu Vasile Maria	19	Sârbu	B B
8.	Duduman Vasile	23	Valică	Venit (V)
9-11.	Sfârlea Viorica Constantin Dănuț	23		V V V
12.	Evrici Steluța	24	Crețu	B
13-14.	Onișor Marcel Florentina	26	Comărcel	V V
15.	Surducă Silvia	25	Cicioc	B
16-21.	Manole Fănel Nicoleta Bogdan Cristian Cristina	28	Părăială	V V V V V

Chizdia-Coșarii

	Ioana			V
22-	Crăciun Petru	31	-	V
23.	Irina			V
24-	Jupăneanț Eleonora	34	Checheșana	V
25.	Maria			V
26-	Glavonschi Nicolae			V
28.	Ionela			V
	Nicoleta			V
29.	Bolha Zenobia	50	Gheza	V
30-	Ciurlea Maria	50	Vuia	B
31.	Alin			B
32-	Cărăbaș Cosmin	53	Tomănaste	B
34.	Cristina			B
	Mihaela			B
35.	Pantea Iuliana	67	Uroș	B
36-	Văsuț Petru	68	Militaru	B
40.	Magdalena			V
	Florin			B
	Dan-Sorin			B
	Petru			B
0	1	2	3	4
41-	Văsuț Nicolae	69	Militaru	B
42.	Brândușa			B
43-	Stanjic Gheorghe	70	Liciu	B
47.	Maria			B
	Ana			V
	Florentina			B
	Bogdan			B
48.	Jurjescu Vasile	71	Fâsoc	B
49.	Lupulescu Geta			B
50-	Ciosici Nicolae	72		B

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

51.	Maria			B
52-53.	Triponescu Elisabeta Radu	73	Şchipou	B B
54-56.	Topolovici Maria Pavel Mariana			B B B
57.	Jichici Vasile	74	Todorică	B
58-59.	Tomi Vasile Maria	75	Ghiga	B V
60-61.	Stanjic Elena Gheorghe	76	Ghiga	B V
62.	Gângu Vasile	77.	Şchiopu	V
63.	Pricop Sofia			B
64.	Gângu Florentina			B
65.	Gângu Angela			B
66.	Pricop Maria			V
67.	Jaimir Maria	78		V
68.	Glavaţchi Vasile	79		V
69.	Oncia Maria			V
70-72.	Glavaţchi Ionela-Ana Claudia Vasile-Ioan			V V V
73-76.	Cărăbaş Nicolae Maria Daniel Dana	80	Bârcă	B B B B
0	1	2	3	4
77-85.	Nedelcu Pătruţ Maria Ionuţ Dumitru Steluţa Ionela Emanuela Naomi	85	Creţu	B V B B B B B

Chizdia-Coșarii

	Tamara			B
86.	Mizulescu Floare	87	Chenta-l Mic	B
87- 88.	Jurjescu Petru Iorghira	89	Bornotariu	B B
89.	Ienea Dorina			B
90- 91.	Gruici Partene Partenie	94	Iepure	B B
92- 95.	Jurjescu Ioan Elena Alina Florin	95	Căsiriu	B V B B
96.	Târziu Vasile	104	Ciurez	B
97.	Lobdă Domnica			B
98- 103.	Jurjescu Maria Costel Valentina Lavinia Alina Gabriel	106	Făsoc	V B V B B B
104.	Gorovei Maria	109	-	V
105.	Manole Vasile			V
106- 107.	Ciorbă Gheorghe Ana	128		V V
108- 109.	Jurjescu Moisă Ana	157	Bulgăr	B B
110.	Ignea Maria	162	Cecău	B
0	1	2	3	4
111-	Costescu Alexandru	164	Coana	B

Liubomir Stepanov, Nicolae Ignea

113.	Angela Cristian			B B
114- 115.	Costescu Melania Doru	165	Coana	V B
116.	Lazăr Maria	170	Simon	B
117.	Jurjescu Paulina	173.	Mia	B
118- 119.	Bulgărescu Maria Aurelian	181	Uroș	B B
120.	Marian Rodica	185	Ioana	B
121- 123.	Cărăbaș Nicolae Ana Sorin	186	Tomănaște	B V B
124.	Dărăștean Maria	194	Schilont	B
125.	Jichici Marinela			B
126.	Jurjescu Floarea	199	Boja	V
127- 128.	Claici Florin Cristina	205		V V
129- 130.	Ciosici Gheorghe Elena	239	Cioncu	B V
131- 133.	Marian Maria Petru Viorica	240	Vangea	B B V
134.	Oprea Teodor			V
135.	Manole Gheorghe	245		V
136.	Vuia Vasile	248	Dămian	B
137- 139.	Tănascu Emilia Dorel Petru	249	Zăchilă	V B B
140.	Vancea Ionel- Gheorghe	250	Lomu	B
141.	Andraș Doru	259	Boacă	B
142.	Evrnici Gheorghe	263	Giucu	B
0	1	2	3	4
143-	Evrnici Gheorghe	264	Giucu	B

Chizdia-Coșarii

146.	Mariana Adrian Loredana			V B B
147.	Ciosici Pavel	267	Păluț	B
148.	Floarea			B

Am amintit deja că populația Chizdiei a avut, și mai are, o structură multiconfesională. Pentru secolul al XIX-lea am înecat, răsfoind *Schematismele Episcopiei Romano-Catolice din Timișoara*, să realizăm o prezentare tabelară a acestor date sintetizate:

Structura populației din Chizdia pe confesiuni

Confesiunea								
Anul	Gr.cat.	Rom.	Ort.	Ref.	Evang.	A.C.	Iudaică	Total
Număr		cat.						
1831	-	12	1463	-	-	4	3	1482
1836	1040	14	362	-	-	4	4	1424
1843	1151	-	349	-	-	-	3	1603
1852	1146	2	402	-	-	-	4	1554
1865	1216	12	509	-	-	4	7	1748
1870	1273	66	423	4	12	-	-	1778
1880	1293	68	167	8	14	1	-	1551
1886	1302	10	145	-	-	-	11	1468
1891	1324	74	166	8	14	-	-	1586
1896	1324	15	166	8	14	-	-	1527
1900	1330	38	161	-	-	3	8	1540

Remarcăm că în anul 1831 ortodocșii erau aproape 100% (98,7%), iar după trecerea la uniație majoritatea o formează credincioșii greco-catolici: 73%

în anul 1836, 83,4% în anul 1891. Populația ortodoxă scade treptat și ca pondere, și ca număr (25% în anul 1852, respectiv 10% în anul 1900).

Răsfoind registrele de stare civilă cu evidența cununaților constatăm un exod al miresei din Chizdia, dar și un aflux important de gineri din localitățile învecinate la începutul secolului al XIX-lea.

Am încercat o inventariere a localităților cu care s-a încuscrit acest sat. Iată care sunt acestea: Bata, Bogda, Brestovăț, Bruznic, Budinț, Buzad, Checheș, Comiat, Cralovăț, Crivobara, Cuvejdia, Hitiaș, Hodoș, Ianova, Labașinț, Rădmănești, Secaș, Stanciova, Șiștarovăț, Teș, Târgoviște.

Recesământul populației realizat în anul 1910 a reținut și structura pe categorii de vârstă. Pentru *Chizdia* s-au înregistrat următoarele date⁶⁰:

Interval de vârstă (ani)	0-6	6-11	12-14	15-19	20-39	40-40	60- peste	Total
Număr locuitori	254	203	105	195	507	377	124	1765
% din total	14,4	11,5	5,9	11,0	28,7	21,4	7,1	100,0

Din datele prezentate rezultă că populația era majoritar tânără: astfel în intervalul 0-19 ani sunt cuprinse 757 de persoane, adică 42,8%; la vârsta ideală pentru reproducție, adică la maturitate (20-39 de ani) se încadrează 28,7% din totalul locuitorilor; peste 60 de ani erau numai 124 de persoane. Se pare că și durata medie de viață a locuitorilor în anul 1910 era în jurul vârstei de șaizeci de ani.

⁶⁰ Ioan Munteanu, *Banatul istoric, vol I*, Excelsior Art, Timișoara, 2006, pag. 321

Din același recensământ avem și structura pe sexe: în anul 1910 în *Chizdia* trăiau 899 de bărbați și 866 de femei; remarcăm un fenomen specific locului – mai mulți bărbați (51%) decât femei.

Situația civilă în anul de referință a sătenilor era următoarea: necăsătoriți – 893 personae, căsătoriți – 738, văduve și văduvi -128; alte situații – 6. Surprinde ponderea relativ scăzută (41,8%) a celor căsătoriți care formează 369 familii de bază.

*

Ce fel de oameni sunt chizdienii? Această întrebare și-a pus-o și regretatul profesor George Rada. Iată ce a notat în „Memoriile” sale⁶¹:

Dacă privesc acuma [1971] în urmă și mă gândesc la sătenii mei în general, pot spune că sunt harnici, respectuoși, de omenie, dar cu cultură foarte puțină. Au fost respectuoși față de străini și față de autorități. Bețivani nu erau. Erau foarte religioși – nu lucrau în zile de sărbători și mergeau la biserică. Printre ei au fost și câteva familii de leneși, mincinoși, bârfitori și exploataatori. Unii dintre locuitori aveau renume de lotrii precum „haiducii” Albu Nicolae, Albu Pavel, Coluț, Ioan Nova, Nicolae Vangea...

Orice comentariu ar fi de prisos.

⁶¹ Rada George, *Memorii*, manuscris, pag. 203.

CASA, CURTEA ȘI GRĂDINA

Luând drept criteriu de clasificare a gospodăriei așezarea casei în funcție de drum, în sat⁶² se întâlnesc două categorii de gospodării:

- a) gospodărie cu casa așezată perpendicular pe drum
- b) gospodărie așezată în lungul drumului

În cadrul primului tip de gospodărie *iorsagurile* (construcțiile gospodărești), sunt amplasate după cum urmează: imediat la intrarea în *voreț* (curte), în partea dreaptă sau stângă a acestuia la distanța de 1-2 m de gardul din fața gospodăriei este amplasată casa. Pe partea opusă casei găsim camera [casa mică] formată din două sau trei încăperi care cuprind: bucătăria de vară, o încăpere cu vatra focului și *coina* (cuptorul de pâine) care au fost scoase din tindă, și o a treia încăpere pentru „vase de răchie”.

În continuarea camării sau în spatele ei găsim cocina pentru porci, așezată în majoritatea cazurilor între cămară și *șofru*, mai rar între casă și *șofru*.

Șofrul se compune din grajd sau poiată unde se adăpostesc animalele, *fiocul pentru car*, locul de adăpostire a mijloacelor de transport și uneltelor și *fiocul pentru fân*, locul de depozitare a fânului. El este amplasat în partea dinspre grădină a *vorețului* și este paralel cu drumul.

În spatele *șofrului* se găsesc *jărezile* (claiele) de paie, *cupele* de tulei, după care se întinde grădina.

⁶² După Lazăr Gh. Remus, *Monografia...*, pag. 16-28

De remarcat la acest tip de gospodărie faptul că este înconjurată cu gard, întotdeauna din scânduri în partea dinspre stradă, iar pe celelate părți din pari împlețiți cu nuiete sau din spini. De asemenea, datorită întinderii relativ mici a *plațului* atât în lungime cât și în lățime, pentru a câștiga cât mai mult loc pentru grădină, construcțiile gospodărești sunt înghesuite, distanța dintre ele fiind mică. Acest tip de gospodărie era frecvent până la al Doilea Război Mondial.

În cel de-al doilea caz *șofrul* este construit paralel cu casa și astfel accesul de la drum pentru atelaje este mai ușor. La acest tip de gospodărie în spatele casei apare o *șuriță pentru căzi* unde se țin și vasele de răchie.

De data aceasta camera se compune numai din două încăperi: bucătăria de vară și cea cu vatra focului și *coina*.

Gardul de la drum dispăre, în cazul în care casa cuprinde toată lățimea plațului, sau rămâne pe o mică porțiune, atunci când plațul este mai lat decât casa. Acest tip de gospodărie este caracteristic construcțiilor ridicate în ultimele 5-6 decenii.

În trecut casa și construcțiile anexe se înălțau din bârne strâns încheiate pentru a asigura o bună adăpostire contra frigului. La aceste construcții acoperișurile înalte corespundeau anumitor necesități. În podul caselor se păstrau unele produse agricole, iar în cel al *șofrului* se păstrau cerealele.

Construcția cea mai importantă din gospodărie este casa.

În satul *Chizdia* distingem următoarele tipuri de case:

- a) casă cu *cindă*
- b) casă cu *cindă* și *clet* (cămară)
- c) casă cu *cindă* cu două încăperi
- d) casă *întoarsă*

Remarcăm faptul că la toate tipurile de case enumerate se găsește ca element specific *târnațul* (prispa), cu specificația că la primele două tipuri *târnațul* se întinde numai pe lungimea *cindei* sau a *cindei* și *cletului*, iar la ultimele două pe toată lungimea casei.

Cel mai vechi tip de casă cunoscut în sat este casa cu *cindă*, cu două încăperi, *soba* și *cinda*. *Soba* are spre uliță două ferestre mici și una spre curte. În cele două colțuri dinspre uliță ale încăperii se află două paturi. În lungul fiecărui pat era un scaun lung, fără spătar iar între ele masa. În capătul unui pat în mod frecvent după ușa deschisă a *sobei* se găsea *lada* pentru haine. *Soba* mai cuprinde cuptorul lipit întotdeauna de peretele despărțitor cu *cinda*, deoarece fumul din cuptor este trecut prin perete în coșul deschis din *cindă*.

Deasupra cuptorului se găsea *ruda* așezată pe o linie transversală pe axul longitudinal al casei. Pe *rudă* erau ținute vara *țoalele* (hainele) curate iar iarna se uscau rufele spălate.

Paturile erau înalte. Peste *dricala* (salteaua) de pânză se așternau *țolurile* de cânepă iar pe ele *duna* și perinile. Peste acestea se așezau *ponevile* din lână sau câlți. Ferestrele aveau sau nu aveau perdele. Pe peretele din față a *sobei*, la o distanță de 30 cm de *pod* (tavan), erau atârinate *cinere* (farfurii) de lut sau de porțelan intercalate între icoane.

Cinda adăpostește *vatra focului* care întotdeauna era lipită de peretele opus celui de la intrare. *Vatra focului* se compunea dintr-un postament clădit din cărămidă sau *văiugă* (cărămidă crudă), înalt de circa 40 cm.

De la tavan pornea în sus coșul de bârne sau nuietele împletite și lipite apoi cu *imală*, care captează fumul și-l conduce deasupra acoperișului. La jumătatea coșului era fixată pe orizontală o bârnă cu scopul de a susține lanțul de care atârna căldarea de deasupra focului.

Tot de coș erau fixate *ruzi*, de care era atârnată carnea pentru afumat. Când era asociată cu *vatra focului* și *coina* (cuptorul pentru pâine), atunci aceasta era plasată în spate, iar prepararea mâncării se făcea pe vatra din prelungirea sa.

În *cindă* se mai află o masă mică, scaunul cu *șofei* (vas de lemn) pentru apă și o poliță în perete, numită *coscobău*. Cinda nu avea ferestre, lumina venind de la focul din vatră.

Casă cu *cindă* și *clet* avea trei încăperi: *soba*, *cinda* și *cletul*.

Organizarea interiorului *sobei* și a *cindei* era identică cu cea descrisă. *Cletul* servea pentru păstrarea alimentelor.

Cele două tipuri de case descrise au fost caracteristice satului înainte de Primul Război Mondial și se mai păstrează astăzi câteva exemplare, care însă au suferit modificări atât de interior cât și de exterior.

Casa cu *cindă* cu două încăperi este tipul cel mai des întâlnit, specific secolului trecut. În cadrul gospodăriei casa este așezată cel mai frecvent perpendicular pe drum, dar o întâlnim și de-a lungul drumului.

Casa are trei încăperi: camera de la drum care poartă denumiri diferite: *soba nouă*, *soba de fânut*, *soba dă pârage*, *soba dă la drum*. Ea este destinată primirii oaspeților.

Mobilierul se compune din două paturi cu *sucitoare* în cele două colțuri dinspre stradă. În lungul fiecărui pat este un scaun lung cu spătar, *clup*, iar între ele găsim masa.

Dulapul a înlocuit vechea *ladă* pentru haine.

Prin *cindă* se intră în celelalte două camere. În ea se prepară mâncarea, apare chiar un pat, masă, scaune, poliță de scândură pentru tacâmuri și veselă, găleata cu apă. *Vatra focului* și *coina* au fost scoase și amplasate în cămară. Pâinea și pogacea se făceau în coină și se coceau în

spuză. În loc de drojdie se folosea *olățel* iar vara – spuma de la fermentatul prunelor.

Camera *dă stat* este cea în care locuiesc membrii familiei, având ca mobilier două paturi, de-a lungul lor *clupurile* și între ele masa. Cuptorul de încălzit completează interiorul.

La casa de-a lungul drumului toate trei încăperile sunt așezate cu fața spre uliță. *Cinda* este la mijloc, una din celelalte două încăperi fiind *soba nouă*, iar cealaltă, *soba de stat*. Interiorul este cel descris anterior.

Tipul mai nou de casă care a apărut la mijlocul secolului trecut este casa *întoarsă*. Este ridicată chiar la drum, paralelă cu acesta, și ocupă fie toată lățimea plațului, fie numai o parte din acesta. Are două camere spre stradă și una spre curte, la capătul căreia apare *cletul*.

Camera dinspre curte ține loc de *cindă*, iar cele de la uliță, una este *soba nouă*, iar cealaltă *soba de stat*. Acoperișul la acest tip de case a suferit o ușoară modificare. Acoperișul în două ape a camerelor de la uliță se întretaie cu acoperișul camerei din curte, dând naștere acoperișului în unghi drept.

Iluminatul camerei se făcea cu *gindălău* iar focul se aprindea cu *scăpărț* (cremene + oțel + iască). Prima lampă de petrol a apărut în jurul anului 1870 la familia Murgu, nr. casă 70.

Poarta este amplasată în zidăria casei, acoperișul acesteia adăpostind și spațiul porții (*sub poartă*).

*

Ca materiale de construcție s-au folosit: lemnul, piatra, *văiuğa* (cărămida crudă), paietele și țigla.

Lemnul care se găsește din belșug în pădurile din jurul satului, a fost folosit atât nefasonat, cât și cioplit în patru fețe. Esențele mai des folosite erau cerul și gârnița și mai rar stejarul și gorunul.

La casele mai noi întotdeauna pereții care despărțeau tinda de celelalte două încăperi s-au făcut din *văiuğă*, pentru a se putea executa în perete orificii de ieșire a fumului din cuptor. Tot la aceste case apare și peretele de la drum, zidit din același material.

Întotdeauna pereții erau *moltăriți* (tencuiți) în interiorul casei, mai târziu și la exterior.

Acoperișurile la casele mai vechi erau de obicei din *paie bătute* (scuturate) de secară sau grâu așezate cu furca, învelitoarea făcându-se în două ape.

Din datele recensământului populației⁶³ și a locuințelor realizat în anul 1910 reținem că din cele 358 de case existente în *Chizdia* – 347 erau din lemn, 8 din cărămidă și 3 din *văiuğă*. Aceste case erau acoperite cu trestie și paie – 219, țiglă – 98 și șindrilă – 41.

Deci, aproape în întregime (97%) casele erau din lemn, în marea lor majoritate (63%) fiind acoperite cu trestie și paie, fapt care indică un nivel relativ scăzut de confort, lucru datorat și gradului mai modest de împrumări cu pământ, care și așa era mai slab productiv față de alte zone.

În cadrul gospodăriilor din sat, construcțiile speciale pentru păstrarea produselor alimentare și vestimentare erau mai puțin răspândite. Aici produsele alimentare erau păstrate în *clet*, cele vestimentare în case de locuit iar cerealele pe *podul* casei.

Începând cu deceniul al treilea al secolului trecut, în urma dispariției *cletului* de la casă, se construiesc cămări unde se țin produsele

⁶³ Ioan Munteanu, *Banatul istoric*, pag. 166

alimentare și vasele cu băuturi. Cei mai înstăriți își construiesc în curte o *cotarcă* pentru porumb.

Șofrul este a doua construcție importantă în componența gospodăriei: aici se adăpostesc vitele, uneltele agricole, mijloacele de transport și furajele pentru animale.

Cocina pentru porci are două încăperi, una pentru porcii de *plămadă*, cealaltă pentru cei puși la îngrășat. În gospodărie este așezată de obicei între cămară și *șofru*.

Păsările de curte, *hoarele* se adăpostesc în *șofru* sau în podul cocinii.

Tehnicile de construcție a anexelor gospodărești urmează în general tehnica de construcție a casei de locuit, dar mai simplificată.

Fântânile sunt amenajate în cadrul gospodăriei în așa fel, încât să fie ferite de sursele de infectare. Modalitățile de scoatere a apei sunt diferite: când apa este mai la suprafață, ea se scoate cu o găleată de tablă de care se leagă un lanț; fântână cu „smârc” (părghie după sistemul contragreutăților); fântână cu roată cu *cimeiu* înălțat.

Penru înfrumusețarea exteriorului casei de locuit și a unor părți ale construcțiilor anexe se întâlnesc două procedee: decorația în tencuială și traforajul în lemn. Motivele decorative se realizează în stil geometric cât și negeometric. Sub aspectul conținutului tematic se deosebesc motive: cosmomorfe (prezentări schematizate ale soarelui și stelei, semnul X, cercul simplu și cercurile concentrice), zoomorfe (cal, expus în imagini întregi cu mult sub mărimea naturală, amplasat deasupra ușii de intrare în grajd), fitomorfe (floarea în glastră numită și „brad”, diverse motive florale), simbolice (crucea) și geometrice (punctul, linia dreaptă și curbă, triunghiul, pătratul, rombul și dreptunghiul, formând diferite benzi decorative).

Simțul proprietății asupra imobilului, precum și dorința de a preciza anul construcției sunt înscrise în structura fațadei.

Al doilea procedeu decorativ întrebuințat pentru înfrumusețarea exteriorului casei și a unor părți ale construcțiilor anexe este traforajul în lemn.

La gardurile care împrejmuiesc uneori curțile, meșterii au aplicat stracheților tăieturi geometrice din cele mai simple: triunghi, romb, hexagon.

Un repertoriu în exclusivitate geomtric îl prezintă paziile – scândurile prinse orizontal sub streășina casei denumite aici *șipcă*. Muchiile scândurilor care mărginesc *târnașul* înspre curte sunt profilate prin crestare, traforare.

Porțile s-au bucurat de o mai mare atenție din partea meșterilor populari. La porțile mai vechi s-au aplicat șipci verticale deasupra interstițiilor dintre scânduri.

Poarta aplicată în zidul caselor sau a *șofrului* prezintă elemente decorative geometrice sau florale: triunghi, romb, cerc, frunze și flori.

Crucile de lemn din cimitirul satului sunt realizate de asemenea prin tehnica traforării. Brațele acestora sunt egale cu extremitățile tăiate mono sau trilobat.

*

Ocupația de bază a locuitorilor satului *Chizdia* a fost și este agricultura și creșterea animalelor. Proprietățile funciare individuale erau în general de un *osmac* (7 iugăre), ca urmare a divizării sesiilor.

Satul fiind așezat în zonă deluroasă, terenul arabil a fost mai puțin productiv. Pentru a obține producții satisfăcătoare, sătenii fertilizau solul

cultivat cu gunoiul de grajd sau îl *gunoiau* cu oile. Rotația culturilor era un alt mijloc de revitalizare a solului.

Principalele plante cultivate au fost: porumbul, grâul, orzul, ovăzul, secara, floarea soarelui, cânepa, cartofii, trifoiul; se mai semăna: *ludăi* (dovleac), *păsulă* (fasole) și *tătarcă* (sorg). Ele serveau drept hrană atât pentru om, cât și pentru animale.

Obținerea unor noi parcele de cultivat se făcea prin incendiere supravegheată, desțelenire și prin târșire.

Până la mijlocul secolului trecut, la muncile agricole se foloseau atelaje trase de boi, vaci sau cai. Boii erau de culoarea roșie și talie mică, iar caii erau de talie mică. În secolul al XIX-lea grâul se tăia cu secera. Abia în 1906 arendașul grofului Sigismund Weiss a introdus coasa. La „groful” pământul se lucra mai bine, având unelte mai bune: plugul de fier era tras de patru boi mari albi, atelajul acesta având denumirea de *țug*. Treieratul păioaselor se realiza cu cai sau boi pe *arie*. Aria era o suprafață de teren de circa 100 metri pătrați, neted, ușor ridicat, la marginea satului sau în curtea gospodarului, care era măturată, nivelată, băătorită și udată – pe care sunt așezați snopii cu spicele spre centru, dezlegați, peste care călcau 2-4 cai sau boi mânați din centru de un om cu ajutorul unei funii de care erau legate animalele. După ce boabele se scuturau, acestea erau amestecate cu pleavă și pământ, numite *vraf*, se vânturau într-un vânturător cu ciur. Abia din anii treizeci ai secolului trecut s-a extins utilizarea batozelor.

Porumbul se semăna pe brazdă sau în cuiburi cu sapa. Se prășea de două ori, a doua oară se îngropa sub formă de mușuroi. Toamna se culegea nedepănușat și se depănușa în gospodărie prin clacă. Secara se cultiva înesebi pentru paie necesare pentru acoperișuri.

Mecanizarea completă a apărut abia după înființarea gospodăriei agricole colective.

Primul plug complet din fier a fost introdus de *moș Tena a lui Pepu* la începutul secolului trecut, când a apărut în sat și prima batoză. Lucrările agricole pentru cultura mare se executau asemănător ca și în celelate localități din jur. Dintre plantele tehnice cultivate evidențiem cultura cânepii (de vară și de toamnă) întrucât cultivarea acesteia presupunea o serie de operațiuni precum: culegerea manuală, legarea mănunchilor, așezarea în cupe pentru uscarea, scuturarea semințelor, așezarea pentru *murat* (topit) în *zatoanele* (barajele) amenajate în *Valea Mare*, uscarea, melițarea, *drâglarea*, toarcerea... După selecționarea firelor (drâglatul) se obțin trei sortimente de fire: fuiorul, *stupe* și *drăgăloci* (călți).

În pomicultură, ponderea cea mai însemnată este deținută de prun. Se mai întâlnesc: nucul, cireșul, vișinul, mărul și părul.

Prunele au fost larg întrebuințate în alimentația oamenilor: se consumau ca atare, se făcea chisălița sau *pecmezul*, se uscau. Cea mai mare parte a prunelor sunt folosite pentru obținerea *răchiei* (țuicii) la *căzan*. Locuitorii din *Chizdia* au fost renumiți în perioada interbelică prin comerțul de țuică pe piețele timișorene, lugojene și lipovene. Atunci în sat existau peste douăzeci de cazane de țuică.

Solurile din hotarul satului nu sunt atât de prielnice pentru cultivarea viței de vie. Aceasta a apărut în localitate în urmă cu 6-7 decenii și a dispărut în ultimele decenii. Unele gospodării mai au câțiva butuci, pe *șpalir*, din sortimentul strugurilor de masă.

O altă ocupație principală a locuitorilor satului *Chizdia* a fost creșterea animalelor domestice: boi și vaci, cai, oi, capre și porci. Animalele erau folosite la muncile agricole sau produceau unele din alimentele de bază pentru hrana membrilor familiei. Animalele de tracțiune (cai, boi) erau ținute în gospodărie permanent, iar celelalte mergeau la pășune pe izlazul satului unde erau păzite în *șioardă* (cireadă)

de către un *văcar* sau de un membru al familiei. Oile erau păstorite local pe hotarul satului din primăvară până în toamnă, iar iarna erau ținute în cadrul gospodăriei. Forma de asociere a proprietarilor de oi din sat consta în organizarea în comun de către aceștia a unei *târle* (turme) la care angajau *păcurari* (ciobani) care trebuiau să păzească oile, să le ducă la pășunat, să le mulgă, să le tundă, uneori să prepare cașul, brânza, urda, untul... *Sâmbria* păcurarilor era în bani sau produse agricole. Proprietarii își luau laptele care li se cuvenea, după o anumită ordine stabilită ca urmare a măsuratului laptelui muls la care erau prezenți toți.

Din datele statistice⁶⁴ de la finele veacului XIX și începutul celui următor rezultă următoarea situație a animalelor din sat:

Anul	Cornute	Cai	Porcine	Oi	Total	%
1895	633	186	592	841	2.252	-
1911	861	223	471	1.375	2.930	+30,1%

Din recensămintele animalelor efectuate la mijlocul secolului XX, rezultă că în anul 1950 efectivul a fost cel mai numeros, respectiv locuitorii au avut:

- 165 cabaline
- 660 taurine
- 445 ovine și caprine
- 397 porcine

Deci, în anul optimal gospodării au avut cu peste o mie de animale mai puțin față de jumătate de secol în urmă.

Albinăritul nu a fost o ocupație de bază a locuitorilor. Prisăcile erau amplasate în grădină, în aer liber sau adăpostite. Se foloseau următoarele tipuri de stupi: din trunchi de copac, *coșnițe* din nuiele

⁶⁴ Munteanu Ioan, *Banatul istoric*, vol 2, Timișoara, pag. 297.

împletite și lipite cu lut, stupi din scânduri. Mierea, ceara și voștina erau folosite în gospodărie. În zilele noastre cu această activitate se ocupă, cu rezultate notabile familia Turcu.

Vânătoarea, după cel de-al Doilea Război Mondial, este practică numai cu arme de foc și organizat. Se vânează iepuri, fazani, căprioare, porci mistreți, a căror carne se folosește în alimentație; pentru stârpire se vânează lupi și vulpi.

*

Vorbind despre mijloacele de trai ale românilor și sârbilor din Banat în anul 1774. J. J. Ehrler⁶⁵ menționează că în cercurile Lipova și Bara din districtul Lipovei grâul se cultivă puțin, dar în schimb se cresc multe vite de talie mijlocie, cu toate că pășunile se află mai ales prin păduri. Albinăritul se bucură de condiții și mijloace dintre cele mai prielnice. Supușii dispun de cele mai substanțiale mijloace de trai prin creșterea caprelor, oilor și porcilor. Ei fierb totodată răchie, vândută uneori la câmpie. Produsele obținute din agricultură și creșterea vitelor sunt duse și vândute pe piețele de la Lipova, Arad sau chiar pe cea de la Timișoara. Țăranii mai lucrează la seceratul grânelor și la cositul fânului în satele și prediile de la câmpie. Această situație se potrivește întocmai și pentru locuitorii satului *Chizdia* din acea perioadă.

Griselini⁶⁶ arată că locuitorii districtelor Lipova și Lugoj se ocupă de cultivarea viței de vie și a pomilor fructiferi altoiți. Complementar se ocupă și de cultura viermilor de mătasă prin valorificarea plantațiilor de dud existente în special de-a lungul drumurilor.

⁶⁵ J. J. Ehrler, *Banatul de la origini și până în prezent – 1774*, Facla, Timișoara, 1983, pag. 73

⁶⁶ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Facla, Timișoara, 1984, pag. 126

Korabinsky, în dicționarul⁶⁷ său din anul 1786 menționează că locuitorii *Chizdiei* se ocupă cu albinăritul, îngrășatul porcilor prin jiruire, uscatul prunelor și fabricarea rachiului.

*

S-au păstrat puține date despre comercianții și meseriașii din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX.⁶⁸

SAMUEL KLAUBER și-a început activitatea comercială în satul Hodoș cu autorizația nr. 1450/30 decembrie 1871; după cinci ani de experiență, Klauber își mută afacerea comercială la Chizdia⁶⁹. În acest sens depune o cerere la Camera de Comerț și Industrie Timișoara sub nr. 9140/28 iunie 1876, prin care solicită înregistrarea firmei comerciale omonime cu profil de băcănie, după ce în prealabil obținuse Hotărârea nr. 338/24351 a Judecătoriei de Ocol Lipova. C.C.I.T. înregistrează firma „Samuel Klauber” în registrul firmelor individuale, vol. I, pag. 179, poz. 355. Nu avem date despre activitatea lui comercială, dar se pare că a fost cu succes. Firma a fost radiată din Registru prin Hotărârea nr. 4204/ 15 februarie 1912.

Localnicul NICOLAE IGNI (ortografiat Ignyi Nikolae) depune sub nr. 104/15 aprilie 1893 la Tribunalul Timiș-Torontal cererea pentru înregistrarea firmei⁷⁰ „Moara Nikolae Ignyi din Chizdia”. În cerere se

⁶⁷ Johan Matthias Korabinsky, *Geographisch-historisches und Producten Lexicon von Ungaren in Welchen die vorzüglichsten verter des Landes in alphabetischer ordnung angegeben, ihre Lage bestimmt, und mit Kurzen Nachrichten, die im gesellschaftlichen Ungänge angenehm und nuslich sind, vorgestellt Werden, Presburg, Weber und Korabynskyschen Verlage, 1786, pag. 211*

⁶⁸ DJTAN, Fond „Tribunalul Timiș – persoane juridice” și Fond „Camera de Comerț și Industrie Timișoara – Registrul Firmelor”

⁶⁹ DJTAN, *Fond „Tribunalul Timiș-Torontal” – Firme individuale*, dos. 254/1876.

⁷⁰ Idem, *Ibidem*, dos. 1029/1893.

menționează că moara este înființată din anul 1869, este acționată cu motor cu abur și urmează să presteze servicii de măcinș cereale pentru localnici și locuitorii din împrejurimi. Inițial moara a aparținut domeniului grofial. Tribunalul îi recunoaște personalitatea juridică prin sentința nr. 5983/1893 și o trece în registrul firmelor, vol. II, pag. 286, poz. 1134. Nicolae Igni se întregistrează și la C.C.I.T. sub nr. 9192/10 decembrie 1893. După două decenii de activitate firma este radiată prin Hotărârea nr. 19692/07 august 1914.

Și firma comercială a lui LAZAR SPITZER a venit la Chizdia după trei ani de experiență la Lipova, fiind înființată în anul 1875⁷¹. Mutarea afacerii la Chizdia s-a realizat după obținerea Hotărârii nr. 6772/05 iunie 1879 a Judecătoriei Cercuale Lipova și înregistrarea la C.C.I.T. în data de 18 iunie 1879 în registrul firmelor individuale, vol. II, pag 12, poz. 24. Firma a fost radiată din Registru la cerere prin Decizia nr. 2702/1902, întrucât comerciantul și-a mutat activitatea în satul Murani.

VASILE BIBERIA a fost localnic în momentul în care a depus solicitarea pentru a demara o activitate de comerț în sat⁷². Judecătoria Cercuală Lipova îi acorda calitatea de comerciant prin Hotărârea nr. 4658/22 aprilie 1879 iar C.C.I.T. îi înregistrează firma pentru „Comerț mixt și băcănie” în registrul firmelor individuale vol. II, pag. 10, poz. 19. Și el a funcționat relativ îndelungat întrucât radierea din registru s-a realizat prin Decizia nr. 17262/02 octombrie 1902.

În anul 1896 sunt menționați comercianții de coloniale Rachel Beron și Bernat Ungar.

IULIAN MANIU T. a avut prăvălie în Chizdia la nr. 138, deși s-a născut în Comiat la 01 iulie 1907 și a avut domiciliu stabil în Brestovăț la

⁷¹ Idem, *Ibidem*, dos. 487/1878.

⁷² Idem, *Ibidem*, dos. 482/1879.

nr. 81. Cererea pentru a fi înregistrat în Registrul firmelor⁷³ a depus-o la C.C.I.T. în data de 14 iulie 1931 pentru activitatea de „băcănie en detail pe cont propriu”. A fost înregistrat în baza Hotărârii nr. 553/23 iulie 1931 în registrul firmelor individuale. Se pare că afacerile lui comerciale nu au dat rezultatele scontate, probabil și din cauza crizei economice generale din acea perioadă, întrucât după patru ani depune cerere proprie de radiere, în care menționează: „abzic de brevetul meu de comerciant”. Cu data de 1 iulie 1935 firma este radiată din Registru.

În perioada interbelică, la casa cu nr. 139 funcționa o băcănie ținută de Elena Marin născ. Babeț, în baza autorizației nr. 237/7781/20 septembrie 1935, respectiv Carol Schram la casa cu nr. 53 pe baza autorizației nr. 149/8868/03 aprilie 1937. Cornelia Ioviță a ținut o lăptărie la nr. 127 în baza permisului de funcționare nr. 530/11588/22 decembrie 1942. Firma ei avea un capital social de 5.000 lei.

Dintre meseriașii autorizați la cumpăna sec. XIX și XX amintim doar pe fierarii Ioan Stütz, Mihai Lakatoș și George Tibusz.

*

La finele secolului XIX în Banat s-a creat o puternică mișcare cooperatistă: cooperative de credit, cooperative de aprovizionare și achiziții de produse, cooperative de producție agricolă, etc. În această mișcare cooperatistă s-au înscris și locuitorii Chizdiei înființând Cooperativa de Credit din Chizdia, membră a Cooperativei Centrale de Credit⁷⁴. Adunarea generală de constituire s-a desfășurat la 20 noiembrie 1899, fiind prezenți localnici precum și locuitorii din Aga (Brestovăț), Cuvejdia și Labașinț. La această adunare constitutivă s-au înscris 26 de

⁷³ Idem, *Ibidem*, dos. 553/1931.

⁷⁴ DJTAN, Fond 128, dosar nr. 349/1899.

membri fondatori cu 62 de părți sociale (acțiuni), având valoarea nominală de 50 coroane. A fost adoptat statutul (tip, în limba maghiară) și a fost aleasă prima conducere. Primii acționari au fost Eck Lajos, Inciulescu Pavel, Klauber Samuel, Suciu Nicolae, Raffay Lajos, Laicu Partene, Ignea Nicolae, Purgia Nicolae, Triponescu Moise, Teian Nicolae...

În prima conducere a Cooperativei au fost aleși: Raffay Laios – președinte, Jurjescu Nicolae – casier, Lazăr Partenie, Schram Petru, Klauber Samuel, Teian Nicolae, Ignea Nicolae și Stanjic Vasile – mambri în Comitet, precum și Inciulescu Pavel, Vuia Nicolae și Jucu Partenie – cenzori.

Firma a dobândit personalitate juridică prin sentința Tribunalului Timiș-Torontal nr. 418/04 decembrie 1899.

Înscrierea de noi membri a continuat și în anii următori. Astfel, în anul 1903 erau 115 acționari cu 195 părți sociale. Nu dispunem de date privind activitatea economică-financiară a acestui institut de credit, dar credem că a contribuit la dezvoltarea activității comercianților, meseriașilor sau agricultorilor din cele patru localități. Cooperativa a fost radiată din registrul persoanelor juridice prin Încheierea nr. 30942/24 ianuarie 1908 a Tribunalului. În ultimul an de activitate, în conducerea firmei au fost Teaha Demetriu, Jichici Partenie, Jurjescu Partenie, Triponescu Moise, Popescu Ștefan, Ignațiel Ioan, Suciu Lucreția...

*

După ce domeniul grofial Wimpffen a fost expropriat, s-a pus problema exploatării pădurii din raza comunei *Chizdia*, care a trecut în proprietatea sătenilor și a statului. Soluția găsită a fost cea de constituire a unei asociații cooperatiste care să aibă ca obiect de activitate „exploatarea de păduri și comerț cu lemne”.

Astfel la data de 28 iulie 1929 a avut loc adunarea generală de constituire a Cooperativei „Poiana” din Chizdia⁷⁵. La adunarea generală au fost prezenți 50 de localnici și 51 de locuitori ai Lipovei. Sediul societății a fost desemnat la Chizdia. Avea două filiale: una în Lipova pe str. Regele Ferdinand, și alta în Timișoara – în Gara „Domnița Elena”. Din actul de constituire aflăm că societatea se constituie pe perioadă nedeterminată, având ca scop „exploatarea, industrializarea și comercializarea produselor forestiere”. Cei prezenți s-au înscris cu 494 părți sociale cu valoare nominală de 1.000 lei, depunând pe loc 50% din suma subscrisă. Totodată s-a procedat și la alegerea Conducerii în următoarea componență:

- Inciulescu Iosif, proprietar din Chizdia, președinte
- Chirilă Petru, din Lipova, vicepreședinte
- Jivarici Partenie, primar din Chizdia, consilier
- Ștefănescu Nicolae, din Lipova, consilier
- Cristi Ioan, din Lipova-Radna, consilier
- Cacinca Nicolae, din Lipova, cenzor
- Petru Ivan, doctor din Lipova, cenzor
- Târziu Nicolae, din Chizdia, cenzor

Credem că este oportun să prezentăm și membrii cooperatori din Chizdia, sub formă tabelară:

Nr. crt.	Numele și prenumele	Nr. casă	Nr. cote-părți sociale
0	1	2	3
1.	Pavel Dumitru	preot	2
2.	Ecaterina Dumitru	preoteasă	1

⁷⁵ Aici și în continuare datele sunt preluate din: Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Fond „Camera de Comerț și Industrie Timișoara”, dosar 100/C/1931.

Chizdia-Coșarii

3.	Nicolae Târziu	91	5
4.	Eva Purgia	91	1
5.	Gheorghe Jupâneanțu	53	10
6.	Elisabeta Jupâneanțu	53	1
7.	Gheorghe Costescu	169	3
8.	Nicolae Triponescu	119	10
9.	Sofia Triponescu	119	1
10.	Domnica Triponescu	169	1
11.	Vasile Triponescu	169	1
12.	Gheorghe Rada	138	3
13.	Ecaterina Rada	138	3
14.	Nicolae Triponescu	4	2
15.	Avram Ciocoi	250	1
16.	Moise Triponescu	154	2
17.	Cosana Lupulescu	154	1
0	1	2	3
18.	Ilie Jichici	72	2
19.	Nicolae Popescu	140	5
20.	Voichița Laicu	40	2
21.	Moise Triponescu	141	1
22.	Partene Jichici	42	1
23.	Cornelia Ioviță	42	2
24.	Iuliu Ioviță	42	2
25.	Moise Lăzărescu	125	1
26.	Nicolae Cornea	53	1
27.	Maria Cornea	53	1
28.	Gheorghe Stoi		5
29.	Lazăr Iovănescu		5

30.	Ilie Jichici	69	2
31.	Petru Stoian		5
32.	Partenie Jivarici	36	10
33.	Iuliana Jivarici	36	1
34.	Iosif Jichici	133	1
35.	Avram Triponescu	36	1
36.	Nicolae Inciulescu	39	10
37.	Iosif Inciulescu	39	10
38.	Moise Jurjescu	54	1
39.	Iosif Rădneanțu	155	1
40.	Nicolae Stancu		1
41.	Partene Inciulescu	110	5
42.	Iosif Nicoli	110	1
43.	Moise Divan	119	2
44.	Vasile Armanchi	3	1
45.	Todor Cărăbaș	167	1
46.	Petru Triponescu	41	1
47.	Vichente Munteanu	241	1
48.	Partene Evrici	131	1
49.	Nicolae Jupâneanțu	41	5
50.	Gheorghe Todan		5
Total părți sociale			142

Din datele de mai sus rezultă că deși cooperativa „Poiana” își avea sediul în Chizdia, sătenii au contribuit doar cu 28,7% din capitalul social, majoritatea având-o cooperatorii din Lipova.

Această firmă socială a fost înființată în baza „Legii pentru organizarea cooperăției”, publicată în Monitorul Oficial nr. 71/28.03.1929.

La adunarea generală constitutivă, cei prezenți au aprobat și *Statutul Cooperativei*, din care spicuim câteva prevederi:

Art. 2 Scopul societății este:

- a) *Să exploateze păduri și să organizeze prelucrarea, industrializarea și comercializarea lemnului exploatat cu participarea activă a membrilor săi penru a da de lucru asociaților și chiar celorlalți locuitori din raza ei de activitate și să contribuie la ieftinirea acestor produse prin înlăturarea intermediarilor;*
- b) *Să înființeze pepiniere și să execute plantațiuni forestiere;*
- c) *Să ajute la educarea profesională a locuitorilor dând sfaturi în tot ceea ce privește ocupația lor;*
- d) *Să sădească între membrii săi dragostea de pădure, spiritul de solidaritate și prevedere și să contribuie la răspândirea culturii în masele populare prin toate mijloacele potrivite acestui scop.*

Observăm că această asociere avea un scop mult mai larg decât simplul comerț cu lemne, scop care se circumscrie preocupărilor generale pentru propășirea satului românesc în perioada interbelică.

Prin *Statut* sunt reglementate și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească asociații. Astfel la art. 4 este prevăzut:

Pot fi asociați numai locuitorii majori din comuna Chizdia și din județul Timiș-Torontal cari nu fac parte dintr-o altă cooperativă cu același obiect de activitate și cari se îndeletnicesc cu lucrarea lemnului în pădure, fabrici, etc., precum și cei cari prin activitatea sau cunoștințele lor pot contribui la propășirea cooperației. De asemeni se pot primi ca asociați cooperativele de producție și consum și băncile

populare care prin natura operațiunilor lor pot fi folositoare cooperativei.

Deci, accesul este limitat și condiționat de interesele proprii.

Una din prevederile statutare importante a fost și cea privitoare la drepturile asociaților stipulate în art. 24:

Asociatul care și-a îndeplinit îndatoririle față de Cooperativă are până în momentul când i-a încetat calitatea de asociat următoarele drepturi:

- a) Să se aprovizioneze de la Cooperativă cu material lemnos necesar gospodăriei sale;*
- b) Să ia parte la lucrările cooperativei potrivit pregătirii și ocupației sale;*
- c) Să ia parte la adunările generale ale Cooperativei și să voteze în mod egal cu ceilalți membri indiferent de valoarea părții sale sociale;*
- d) Să se folosească de toate serviciile organizate de Cooperativă;*
- e) Să primească pentru părțile sale sociale remunerația ce i se cuvine din excedent;*
- f) Să cerceteze registrul pentru deliberările adunării generale, la cererera și pe cheltuiala asociatului. Administratorii sunt îndatorați să elibereze copii de pe acele procese-verbale și certificate constatatoare ale situației vărsămintelor făcute de deponent în contul părților sale sociale subscrise.*

Aceste drepturi ale asociaților se înscriu în linia generală a reglementărilor din domeniul respectiv pentru firme sociale și asociații.

După adunarea generală constitutivă, conducerea aleasă a avut ca primă preocupare legalizarea înființării cooperativei. Astfel Cooperativa

„Poiana” din Chizdia a fost înregistrată la Judecătoria Rurală de Ocol Lipova sub nr. 2476/1929, având și avizul Ministerului Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale cu nr. 843/13.08.1929.

Cooperativa „Poiana” a devenit membră a Uniunii de Cooperative „Banatul” din Timișoara și membră a Camerei de Comerț și Industrie Timișoara și a fost înregistrată la poziția nr. 308/1931.

Până în prezent nu am identificat date și documente privind activitatea economică a Cooperativei „Poiana” din Chizdia.

Știm doar că la 30 ianuarie 1940 Camera de Comerț și Industrie Timișoara înaintează Tribunalului Timiș-Torontal referatul nr.1/1940 prin care solicită radierea firmei Cooperativa „Poiana” din Chizdia din Registrul firmelor întrucât „există fără nici o rațiune legală”. Prin Hotărârea nr. 43/1940 Tribunalul a radiat din oficiu „Poiana” din registrul firmelor. Nu cunoaștem motivele reale ale acestui demers, dar presupunem că au intervenit unele modificări legislative referitoare la societățile comerciale și cele cooperatiste.

*

Locuitorii Chizdiei și-au păstrat spiritul antreprenorial și corporatist și după cel de-al Doilea Război Mondial. În perioada „prefacerilor socialiste” și de transformare socialistă a agriculturii, în toamna anului 1952, un număr de 18 familii de țărani săraci și mijlocași își unesc mijloacele de producție și înființează Întovărășirea Agricolă „Timpuri Noi”. Primul președinte a fost ales Văsuț Moise de la nr. 135. Obiectul de activitate al societății a fost cultivarea în comun a suprafețelor de teren pe care le aveau în proprietate membrii. Întovărășirea a funcționat aproape cinci ani. În toamna anului 1957 se înființează o nouă întovărășire agricolă cu numele „Prunișor”, care

cuprinde mult mai multe familii. Dar activitatea acesteia nu a fost de lungă durată, întrucât s-a înființat și o gospodărie agricolă colectivă.

În primăvara anului 1956, mai exact la 18.03.1956 un număr de 27 de familii mai sărace se asociază și înființează Gospodăria Agricolă Colectivă „Tudor Vladimirescu”. În 2-3 ani majoritatea familiilor mai sărace din sat s-au înscris în G.A.C., astfel că în anul 1960 erau asociate 262 de familii cu 1.550 hectare, numeroase animale de muncă și producție, precum și cu atelajele corespunzătoare. În fruntea gospodăriei au fost, o perioadă mai lungă, următorii localnici: Jichici Partenie, Văsuț Moise, Rada Trandafir și Ioți Ioan. Sediul principal a fost stabilit în locul Satul Bătrân, unde au fost construite adăposturi pentru animale, utilaje agricole, magazii, spații administrative, etc. În anul 1965 G.A.C. „Tudor Vladimirescu” a fost reorganizată în Cooperativa Agricolă de producție Coșarii. Aceasta a desfășurat o activitate cu rezultate variabile până în 1990, an după care a fost lichidată treptat prin restituirea pământului către proprietari și valorificarea patrimoniului prin Comisia de lichidare.

Menționăm că în sat au rămas și șapte familii necooperativizate, care au predat suprafețele de pământ pe care le dețineau statului prin cel mai apropiat IAS.

În perioada anilor șazeci ai secolului trecut, un număr de șapte familii au fost declarate drept chiaburi⁷⁶. Redăm situația lor sub formă tabelară:

Nr. crt.	Capul de familie	Averea deținută
1.	Nincu Vasile	1 cazan de țuică + 7,25 ha pământ
2.	Jivarici Partene	1 cazan de țuică + 1 tractor + 1

⁷⁶ Primăria Brestovăț, *Monografia satului Chizdia*, manuscris dactilografiat, f.a., nepaginat, fără autor menționat, 14 pag.

Chizdia-Coșarii

		rășniță + 6,60 ha pământ
3.	Ignea Partene	1 cazan de țuică + 6,45 ha pământ
4.	Inciulescu Nicolae	1 cazan de țuică + 9,94 ha pământ
5.	Surducă Gheorghe	1 cazan de țuică + 10,78 ha pământ
6.	Turcu Vichente	1 cazan de țuică + 5,91 ha pământ
7.	Triponescu Iuliana	1 batoză

Reținem că acest statut l-au dobândit în special cei care au fost posesori ai cazanelor de fiert țuică și ai unor utilaje agricole mai moderne, întrucât suprafețele de pământ deținute nu sunt așa de mari.

La mijlocul deceniului al șaselea din secolul trecut, situația economico-socială a locuitorilor⁷⁷ din Chizdia era următoarea:

Nr. crt.	Categoria socială	Număr familii	Număr persoane
1.	Chiaburi	7	31
2.	Țărani mijlocași	215	897
3.	Țărani săraci	106	390
4.	Țărani fără pământ	7	35
5.	Meseriași	3	11
6.	Funcționari	10	41
TOTAL		348	1405

În anul 1966 localitatea cu hotarul satului avea o întindere⁷⁸ de 4.090 ha, din care:

- suprafața agricolă, din care: 2.274
 - arabil 1.053
 - fânețe și pășuni 981

⁷⁷ Primăria Brestovăț, *Arhiva Consiliului Popular Chizdia*, Dosare nenumerate, Situații statistice 1950-1960.

⁷⁸ Primăria Brestovăț, *Idem*, Situații statistice, an 1966.

- livezi	240
- fond forestier	1.525
- alte suprafețe, din care:	291
- vatra satului	62
- căi de comunicație	120
- alte	109

*

În perioadele mai vechi majoritatea gospodarilor din *Chizdia* își realizau singuri uneltele necesare sau construcțiile gospodărești. Cu timpul a apărut necesitatea ca unele lucrări să fie realizate de meseriași calificați pe domenii. Întrucât satul este așezat într-o zonă cu multe păduri, prelucrarea lemnului a avut o semnificație deosebită. Dulgherii, tâmplarii, rotarii și căruțarii prelucrau lemnul de esență tare – gărniță și gorun, realizând uneltele sau construind case ori adăposturi pentru animale. În sat existau și instalații de ferăstraie și joagăre pentru tăiat scânduri și fasonat lemn.

În sat se realizau și împletituri din fibre vegetale: pălării de paie, coșuri de nuiele și *țecăre* (sacoșe) din *ghije* de porumb.

În anul 1910 în localitate au fost înregistrate 15 ateliere⁷⁹ din care 11 fără angajați, 3 cu 1-2 angajați și un singur atelier cu 3-5 angajați

În activitatea casnică, pentru pregătirea hranei, cerealele au avut cea mai mare pondere. În *Chizdia*, pentru măcinarea cerealelor, în perioadele mai vechi s-au folosit râșnițele și morile de apă *cu troci* (ciutură). Râșnițele, formate din două pietre – una fixă și una mobilă – s-au folosit aproape în fiecare gospodărie. Se obținea făină de grâu sau porumb integrală. Dacă distanța între cele două pietre era mai mare se obținea pisat.

⁷⁹ Munteanu I., *Op. cit.*, pag. 379.

Deși pârâul Chizdia are o scurgere semipermanentă, la începutul secolului trecut în sat existau trei mori de apă: a lui Toma, a lui Giuca și a lui Ceicu. Principiul de bază este asemănător cu cel al rășniței, cu deosebirea că pietrele sunt mult mai mari și sunt acționate cu forța apei.

La finele secolului XIX, în cătunul Repaș, pe moșia grofului, funcționa și o moară cu abur, proprietar fiind o perioadă Nicolae Ignea. Produsul principal era făina albă din grâu.

Pentru obținerea uleiului din semnițe de dovleac sau floarea soarelui se utiliza o presă denumită *oloiniță*, proprietar fiind familia lui George Bârcă.

Trebuie să relevăm încă un aspect: cu un secol în urmă, conform datelor statistice publicate⁸⁰, în anul 1910 în *Chizdia* există 47% populație activă și 53% pasivă. Astfel dintre cei care produceau (830 persoane) cu agricultura se ocupau 780, cu activități industriale – 14, comerț – 10, transporturi – 1, servicii publice – 17, servitori – 3, alte ocupații – 5.

Dacă analizăm structura proprietății agrare⁸¹ din aceeași perioadă, din cei 310 proprietari de pământ, 244 (78,7%) aveau până la 10 iugăre de familie, iar numai 66 de familii (21,3%) aveau între 10 și 100 de iugăre. Deci, majoritatea locuitorilor erau proprietari mici. Ei se numeau *iobagi*, *plugari* sau *coloni*. Excepție o face domeniul grofului care cuprindea aproape 1.500 de iugăre teren arabil și peste 2000 de iugăre păduri. *Domnul mare* sau *spăiia*, cum îi spuneau sătenii, avea de regulă un administrator sau arendaș. Acești administratori erau denumiți de localnici *ișpani* sau *căznari* (pentru că obișnuiau să pedepsească țărani, să-i „căznească”). Pe domeniul lui Sina ișpanii au fost Ignacz Hirschbach și Ladislau Falbók iar arendașul lui Wimpffen a fost Sigismund Weisz.

⁸⁰ Idem, *ibidem*, pag. 112.

⁸¹ Idem, *ibidem*, pag. 297.

Pentru administrarea pădurilor, domnul de pământ angaja ingineri silvici cunoscuți în sat sub numele de *iagări* și paznici de pădure denumiți *șumari*. Ultimul iagăr rămas în amintirea plăcută a sătenilor a fost Kozak Ianoș (†1926), care a locuit inițial în „casa iagărului” la nr. 135, iar ulterior și-a construit casă proprie la nr. 37. Soția lui a fost farmacistă și se ocupa cu tratamente naturiste.

După cum am mai arătat, sediul gospodăresc al domeniului a fost la pusta Repaș, unde erau acareturile, grădinile domnești și holdele domnești, moara grofului, ș.a. Aici lucrau *birișii*, adică acei săteni care nu erau proprietari de pământ, ci aveau doar casă (inquilini, jeleri) sau nu aveau nici casă (subinquilini).

Domnul de pământ avea în sat „birtul grofului” denumit și „stâlpul birturilor” la nr. 127, care comercializa băuturile produse pe domeniu, la cazanul grofului.

Reținem un aspect important: pe domeniul grofului erau condiții pentru practicarea unei agriculturi avansate, cu utilaje mai performante, iar producțiile erau mai mari. De aici se inspirau și sătenii în legătură cu soiuri noi de plante, rase nobile de animale, utilaje noi, practici agrotehnice noi, etc.

*

Nu ne-au rămas date exacte despre obligațiile fiscale pe care le aveau locuitorii *Chizdiei* către autoritățile turcești, dar apreciem că acestea erau aceleași ca și pentru ceilalți locuitori ai Banatului otoman. Astfel⁸² fiecare cap de gospodărie (familie mare, *zadruga*) era dator să plătească anual ca „haraci sau tribut sultanului” câte un ducat, denumit gizie. Pe lângă gizie, fiecare gospodărie mai era obligată să dea în fiecare an un car cu fân, 1-2 care cu lemne și 5 ocale cu untură. Aceste obligații

⁸² Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul Imperial 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, pag. 89

puteau fi răscumpărate (aproximativ o treime din ducat). Totodată, fiecare comunitate sătească avea obligația să predea anual pe seama pașalâcului Timișoara un bou, precum și dijma mare și dijma mică din produsele agricole. În caz de nevoi publice, supușii erau obligați față de fiscul otoman și la robotă prestată în mod gratuit, cu brațele sau cu carele.

De asemenea, supușii bănașeni mai erau datori cu obligații de robotă și față de stăpânii lor de pământ, așa-numiții „spahii”, deținătorii de feude (timaruri).

Odată cu instaurarea noii stăpâniri a fost demarat și procesul de stabilire a noului sistem de taxe și impozite pe care urma să le plătească populația. Printre primele măsuri a fost conscripția populației din anul 1717, pentru a avea o evidență a numărului gospodăriilor și capilor de familie asupra cărora urma să fie stabilită dijma ce urma să fie percepută în folosul împăratului. Din prudență, dar ca să fie și stimulativă, în prima perioadă s-a stabilit ca în conformitate cu decretul imperial din 7 septembrie 1718 doar 25% din această contribuție⁸³ să fie plătită în bani sau produse, restul fiind prestat prin muncă de robotă la diferite lucrări de interes public. Contribuția urma să fie încasată de administratorii de district și decurgea din calitatea de cetățean. În general dijma era de 1/10 din produsele principale: cereale, animale, produse agricole, vin, fân, și reprezenta plata dreptului de a folosi o anumită suprafață de teren.

Contribuția se compunea din darea de cap/capitația datorată de capul gospodăriei și de primii săi doi fii adulți, și din darea după avere.

La începutul deceniului al treilea din secolul XVIII darea de cap⁸⁴ pentru Banat, deci și pentru *Chizdia*, era următoarea: 5 florini de la capul de gospodărie, 4 fl. de la fiii căsătoriți ai capului de familie, 4 fl. de la fiii necăsătoriți, 6 fl. de la meseriași și negustori. Darea după avere consta

⁸³ Idem, *Ibidem*, pag. 93

⁸⁴ Idem, *Ibidem*, pag. 100

din: 24 creițari de fiecare cal, 18 cr. de fiecare bou, 15 cr. de fiecare vacă, 6 cr. de vițel, 3 cr. de oaie, 1 ½ cr. de capră, 3 cr. de porc, 1 ½ cr. de stup, 12 cr. de fiecare iugăr de vie, 12 cr. de fiecare jumătate de iugăr de ogor semănat cu grâu, 9 cr. pentru fiecare trei sferturi de iugăr de ogor semănat cu orz, 9 cr. pentru fiecare jumătate de iugăr de ogor semănat cu porumb.

Acest sistem, deși împovăraător, a funcționat circa două decenii. Începând cu deceniul al șaselea al aceluiași secol s-au mai redus unele tarife, a apărut un sistem diferențiat pe categorii în funcție de zona de fertilitate (câmpie, deal, munte), a apărut categoria scutiților (preoții ortodocși) sau a celor cu reduceri (văduve), s-a stabilit o unitate de impozitare în funcție de care s-a stabilit tariful, dijele și robotele puteau fi răscumpărate în bani, sumele concrete se stabileau la nivelul oficiilor districtuale, etc.

Odată cu separarea administrației civile de cea militară prin reforma din 1751-53, s-a produs și o reorganizare a sistemului de impuneri fiscale caracterizată în primul rând prin elaborarea unor tabele de impunere clare și în același timp detaliate, având în vedere zona de fertilitate a terenului și evitând posibilitățile de abuz din partea funcționarilor. Se remarcă o ușoară scădere a sumelor datorate.

O ultimă reformă a sistemului de impunere în Banatul Imperial a avut loc în anul 1769: s-au păstrat zonele de fertilitate, darea de cap anuală a fost modificată și a apărut impozitul familial.

Spre exemplificare, pentru zona de deal de care a aparținut și *Chizdia*, reproducem:⁸⁵

Categoria	Zona de deal
- capul de gospodărie căsătorit	6 fl 30 cr
- jelerul căsătorit	4 fl 20 cr

⁸⁵ Idem, *Ibidem*, pag. 109

- jelerul necăsătorit	3 fl 15 cr
- văduvă cu casă	1 fl 5 cr
- bărbat sărac căsătorit	2 fl 10 cr
- bărbat sărac necăsătorit	1 fl 5 cr
- impozit funciar de fiecare iugăr de teren arabil	20 cr

După încorporarea Banatului în Ungaria la 1778, dar mai ales odată cu introducerea *Urbariului bănățean* în 1780, sistemul de impunere bazat pe mărimea sesiei țărănești și-a dobândit statutul de drept pentru mai multe decenii.⁸⁶

Mărimea loturilor țărănești repartizate din ordinul Mariei Theresia, până la urmă a fost stabilită astfel⁸⁷:

- 34 de iugăre pentru o sesie întreagă
- 19 iugăre pentru o jumătate de sesie
- 11 iugăre pentru un sfert de sesie
- 7 iugăre pentru o optime de sesie

O sesie întreagă cuprindea:

- 24 iugăre teren arabil
- 6 iugăre fânaț
- 3 iugăre pășune
- 1 iugăr pentru lot de casă.

Un iugăr cuprindea 1.600 de stânjeni pătrați, iar un stângen avea 1,89 m.

⁸⁶ Idem, *Ibidem*, pag. 111

⁸⁷ C. Feneșan, *Administrație...*, pag. 110-111.

PORTUL POPULAR

În zilele noastre, portul (îmbrăcămintea de fiecare zi) locuitorilor satului *Coșarii* este asemănător cu cel al locuitorilor celorlalte localități din jur, adică acel „de oraș”. Portul popular se mai găsește în lăzile cu zestre sau în garderoba „pasivă” a persoanelor în vârstă. Rareori, cu ocazii deosebite, cum ar fi ruga satului sau un spectacol folcloric prezentat cu copiii de la școală, se mai pot vedea ținute de port popular cu specific local.

O cercetare de teren realizată cu 3-4 decenii în urmă a surprins detalii semnificative de la persoanele în vârstă intervievate. În descriere ne vom folosi de rezultatele acestei cercetări.⁸⁸

La început vom face câteva aprecieri generale.

Prin structura sa, costumele populare locale se încadrează în linia generală a costumului bănățean, respectiv în tipologia generală a portului popular românesc, cel femeiesc aparținând tipului de costum cu două catrințe, purtat în Transilvania, iar cel bărbătesc are similitudini de structură cu vestimentația țărănească din toate regiunile țării, prin cămașa purtată peste pantaloni și legată la talie.⁸⁹

Costumul popular femeiesc din *Coșarii* prezintă și unele elemente diferențiate: ceapsa, cealma, conciul, opregul cu ciucuri. În principiu, costumele populare românești din Valea Mureșului au fost influențate⁹⁰ și de

⁸⁸ Lazăr Gh. Remus, *Monografia...*

⁸⁹ Elena Secoșan, *Elemente caracteristice ale portului popular din Banat*, „Tibiscus” Timișoara, 1974, pag. 69.

conviețuirea cu naționalitățile conlocuitoare (maghiari, germani, slovaci, sârbi).

Costumul popular femeiesc din zonă este compus din: cămașă din pânză de cânepă sau bumbac, poale, catrința (două), pieptar scurt și despicat în față (cojocul) care adesea este înlocuit cu vestă din *somot* (catifea) brodată cu fir metalic auriu și argintiu, șuba din dimie (iarna), *ceapsă* sau *cealma* ca piesă de acoperământ a capului (specific pentru *Coșarii*), brâul sub formă de brăcinăriță din șnur. La începutul secolului trecut a apărut și *sucna* (fusta peste poale).

Costumul popular bărbătesc din zonă avea în componență: cămașă din cânepă sau fuior, pieptar cu „zbici”, laibăr, șubă (*burcă*, cu croi influențat de ținuta militară), izmene sau cioareci, pălărie sau căciulă, opincă tompă (fără gurgui).

Vom încerca, în continuare, să descriem portul popular din satul *Chizdia*, așa cum a fost el în prima jumătate a secolului trecut.⁹¹

Înainte de a descrie acoperământul și podoabele capului la femei, vom face o scurtă prezentare a pieptănăturilor. La fetițe și fete părul era împletit în „chică moț” sau „chică în sus”. Nevestele aveau pieptănătura în concii. Conciul este făcut din lemn de trandafir (sau din metal sub formă de potcoavă) înfășurat cu pânză albă subțire. Părul era pieptănat în două chici. Se punea conciul pe ceafă, se lega cu două „șipci” de frunte pentru a nu cădea, după care se coseau chicile pe el. Cu ajutorul unei andrele și a unei șipci negre erau fixate chicile pe lângă concii. Bătrânele purtau conciul „până or murit și chiar s-or îngropat cu el.”

Azi această pieptănătură a dispărut, femeile își taie părul sau îl poartă în două chici legate la spate.

⁹⁰ Lidia Gaga, *Preliminarii la studiul portului popular din Culoarul Mureșului*, „Ziridava”, XII, Arad, 1980, pag. 681

⁹¹ Lazăr Gh. Remus, *Idem*, pag. 51-57

În funcție de anotimp și ocazie, femeile se acopereau pe cap cu „cârpe” (baticuri), șiapță, cealmă de bani și cealmă cu fir.

Ceapsa era țesută din pânză de cânepă cu formă triunghiulară sau dreptunghiulară ornamentată prin cusături geometrice. În perioade mai noi este înlocuită de o bonetă simplă din pânză industrială.

Cârpele din pânză erau purtate de fetițe, neveste și bătrâne, iar fetele purtau „cârpe” din mătase sau bircă.

Printre acoperitori de cap cu forme fixe, menționăm la fetițe *șiapța* făcută din „bircă” sau din pânză, iar la neveste *cealma de bani* și *cealma cu fir*. *Cealma de bani* era confecționată din monede puse una lângă alta iar la spate avea o „cârpă” mare de mătase cu ciucuri. *Cealma cu fir* este confecționată pe un suport de mucava și îmbrăcată pe față cu o țesătură cu fir metalic auriu sau argintiu și doar punctată în câmpul ornamental cu mătase colorată pe urzeala din bumbac. Fundul este dreptunghiular și împrejmuț de o bandă lată care acoperă creștetul, tâmplele și urechile. Țesătura este alesătură și lucrată „pe dos”, cu oglindă. Finețea țesăturii presupunea îndemânare deosebită.

Motivele ornamentale sunt geometrice, cu preponderență combinații de romburi, numite *cărică* – rombul mare și *căricuță* – un romb mai mic înscris în primul.

Fundul cealmei se prelungește peste gât, acoperindu-l cu materialul ușor încrețit, ornamentat deosebit față de restul piesei cu *urzărele*, motive geometrice cu linie în zig-zag. La locul îmbinării celor două porțiuni se puneau flori artificiale, panglici sau salbe de monede, șnur de fir auriu pentru marcarea cusăturilor.

Podoabele se prindeau în păr sau la piesele cu care se acopereau pe cap. Acestea erau sub formă de flori naturale, piepteni de diferite forme, măргеle, ștrafuri, volănașe și flori din os, crețe. Podoabele purtate la gât erau măргеlele, salba de bani (aur, argint) și parta din măргеle.

Toate acoperitorile de cap intră în componența costumului festiv, astfel că, pe lângă rolul lor funcțional, au, în același timp, un rol de podoabă. Aspectul fastuos al *cealmei* este completat prin aplicarea unor podoabe accesorii: monede, ace de sârmă care ajută la fixarea lor pe cap. Peste frunte se purta o *partă* sau „sârmă pe frunte” împodobită cu un șir de monede sau monturi de inele mici de argint sau alt metal cu diferite modele.

Găteala capului se realiza și în funcție de necesități practice, având în vedere că femeile obișnuiau să ducă greutatea pe cap.

În urechi fetițele purtau puf de rățoi sau gâscan, iar femeile cercei din argint sau metal aliat, uneori aur.

La mâini fetițele purtau de obicei câte un șir de mărgele, iar fetele și nevestele mănuși albe *ștricuite* (croșetate) din bumbac de la jumătate de palmă până la cot, mănuși *ștricuite* din *bircă* de la încheietura mâinii până la cot, cu modele realizate din mărgele și chiar bani.

Cămașa femeiască era confecționată din cânepă, bumbac și sadă țesută în două ițe. Cămașa era croită fie într-una cu poalele, fie separat de acestea.

Mai întâlnim cămașa cu stanul drept și mânecile prinse de umăr, cămașa cu stanul și mânecile unite și încrețite la gât și cămașa cu platcă la piept. Cămașa avea gulerul rotund sau ascuțit cu gură în față, în spate și pe umăr. Mâneca era largă, liberă și cu *fodori*. Sub braț se adaugă un clentuș în formă de romb pentru a evita tensionarea țesăturii în timpul mișcării brațelor. Culoarele predominante întâlnite la cămășile fetițelor și a fetelor erau roșu și roz, iar la femei se întâlnea albastru, negru, violet, galben. Ornamentele întâlnite la cămașă sunt abstracte, (*cu cleșche*), fitomorfe (tulipan, viorele) și zoomorfe (cu cocoși, păuni).

Brâul și brăcirul se făceau din lână, păr de lână urzit și bătut, ornamentate cu motive geometrice și având culori dominante: roșu,

verde, galben și roibată. Batista purtată în mână sau la brâu era confecționată din pânză „cercelie” și „șlingărai”, având motive geometrice cu „ștraguri” sau „fodori” și fiind de culoare albă.

Traista de mână era confecționată din lână și păr de lână având aceleași culori ca brâul și brăcirul. Poalele se făceau din cânepă iar cele de sărbători din „mol”, „șadă” și „cercelie”; erau ornamentate în partea de jos cu „pupi” (panglici).

Cătrânța era făcută din lână, iar cele de sărbători din pânză țesută la război cu fir și catifea. Erau ornamentate pe margini și în partea de jos ori pe toată suprafața.

Opregul era din fire de lână, cordonel și fir metalic, având în partea de sus o placă ornamentată cu motive geometrice sau florale. În aceste piese predominau culorile roșu, negru, roz, verde, galben și alb. Cătrânțele erau purtate una în față și alta în spate, iar când se purta opregul, se purta și o cătrânță în față. Iarna sau pe timp ploios femeile purtau dolamă. În picioare femeile purtau opinci, pantofi cu „tureac”, cizme, sau umblau desculțe.

Bărbații purtau părul lung retezat, până la umeri, scurt și pieptănat pe spate sau cu cărarea într-o parte. Pe cap se acopereau în funcție de anotimp și ocazie cu pălărie din păr sau paie și căciulă din piei de oaie sau miel. Pălăria de paie avea coful rotund și obezile potrivite, iar cea de păr – coful rotund și obezile întoarse în sus. Căciula era rotundă cu coful înalt și îndoit într-o parte.

La pălărie se purta „pup” cu flori, flori la pălărie, pene cu oglindă, iar la căciulă – pene cu oglindă sau monede de aur.

Cămașa bărbătească, confecționată din cânepă și bumbac, era potrivit de lungă, dreaptă și largă. Era încrêțită la gât, umăr și pumnari, gulerul era lat cu 3 nasturi iar mânecile drepte și largi cu „pumnași” (manșete). Pe sub guler se purta o „partă” (bentiță) cusută cu flori sau cu

mărgele aplicate. La guler, „pumnași” și piept cămașa era ornamentată cu „modele” făcute cu mașina de cusut. La poale ornamentele erau fie „ciurătură” (cusute direct pe pânză), fie cu „nițărăi” (cusut pe gherghef și apoi aplicat la cămașă). Culoarea predominantă era albul.

Cingătorile bărbaților erau reprezentate prin curele late din piele ornamentate cu „bumbi” (nasturi), sau brâie late țesute în război cu fir cu ornamente geometrice, „în cleșche”. Tot la brâu bărbații mai purtau batiste din pânză.

Când mergeau la muncă sau la târg era nelipsită *straița* (traista) purtată pe umăr, din țesătură de lână cu ornamente geometrice în „cleșche”; și la aceste piese erau predominante culorile: alb, roșu, negru, verde și vânăț.

De la brâu în jos bărbații purtau vara izmene, largi și drepte, dintr-un lat și jumătate, decorate în partea de jos cu „fodori” cu motive ornamentale geometrice, predominând culoarea albă.

Hainele de lână la bărbați erau: șuba cu croiul drept și mai largă, „henghelul” (*iancălul*) scurt (de 60-70 cm) și drept și „laibărul” croit drept. Toate erau decorate pe piept, spate și la guler, predominând ornamentele geometrice.

Iarna, de la brâu în jos, bărbații purtau „cioareci” de pănură albă, cu decorații peste buzunare în lungul „cracilor” sau ornamente din două „clape” de lână și șnururi. Pentru perioade friguroase sau ploioase purtau cabanițe din aba manufacturată sau din pănură de lână țesută în casă și învăieгатă, frumos ornamentate cu elemente decorative din aplicații de șinior de culoare neagră (șuitaș, boritaș, foniaș) pentru vârstnici sau de culoare roșie, verde, albastră, portocalie pentru tineri. Aplicațiile erau sub forma motivelor vegetale stilizate (pana mare, pana cătânească, brăduțul, creanga-vrejul, etc) sau a celor geometrice (urzariul din linii frânte și optași).

Atât la bărbați cât și la femei întâlnim piese de îmbrăcăminte din blană. Bunda și cojocul erau lungi și drepte. Se mai purta un pieptar înfundat și drept la bărbați și pieptar desfundat și drept la femei. Acest pieptar mai purta și numele de „becheș”, fiind decorat cu șnururi cu ornamente mixte.

Ca piese de încălțăminte, bărbații purtau obiele din lână înfășurate pe picior cu nojițele de la opinci. Au existat și ciorapi din lână până la genunchi, purtați în zilele de sărbătoare, decorați cu împletituri și cusături, predominând culorile verde, alb, roșu, galben și vânăt.

Încălțăminte din piele la bărbați era reprezentată prin opinci „cu gurgui” sau tompe din piele de vită și porc, cu legături din fâșii de piele. S-au purtat și opinci de *gumă* (cauciuc) fără gurgui.

Cizmele și bocancii din piele reprezintă alte forme de încălțăminte purtate de dată mai recentă în sat.

Putem concluziona că prin structura sa costumul femeiesc din satul *Coșarii* se încadrează în tipologia portului popular românesc aparținând tipului de costum cu două catrințe. De semnalat apariția unor elemente diferențiate de tipul costumului popular din celelalte regiuni ale țării – opregul cu ciucuri și cealma. Dacă opregul cu ciucuri are o arie mai mare de răspundere în Banat, cealma este prezentă numai în satul *Coșarii* și în alte câteva sate din împrejurimi (Belinț, Babșa, Balinț) și subzonele Făget și Buziaș.

Înainte de a încheia această prezentare merită să mai facem câteva precizări: materialele de bază necesare confecționării îmbrăcăminte (pânza, aba) erau realizate în fiecare gospodărie. Gospodinele erau acelea care-și confecționau elementele de port, în special cele pentru portul popular feminin, ocazie cu care se realizau adevăratele întreceri legate de

ținuta artistică a pieselor de costum⁹². O agitație crescută în familie era atunci când se pregătea zestrea sau nunta. Elementele de îmbrăcăminte mai groasă pentru bărbați, încălțăminte sau hainele de iarnă le realizau de obicei meseriașii din acest domeniu. În această zonă erau renumiți meșteri populari cunoscuți sub denumirea de „șnaidări de șubi și căbănițe” (căbănicerii). Ei își vindeau produsele în general la târgul de la Lipova și aprovizionau zona⁹³ Șiștarovăț – Pătârș, Bogda, Sintar, Crivobara – Chizdia, Hodoș – Labașinț. În prima jumătate a secolului trecut cei mai renumiți meșteri populari din zonă au fost: Petre Păsculescu, Gheorghe Radivoi și Vasile Jichici din Lipova, Lie Munteanu din Cuvejdia și Alexandru Petroviciu din Chizdia.

⁹² Vezi și: Aristida Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982, pag. 14-58.

⁹³ Stela C. Clepea, *Contribuții la studierea portului popular din Podișul Lipovei*, Ziridava, XII, Arad, 1980, pag. 699.

BISERICILE

Nu s-au păstrat mărturii despre existența vreunei biserici creștine în evul mediu în vreuna din locațiile *Chizdiei*. Dacă au avut o biserică înainte de venirea turcilor în Banat, la mijlocul secolului al XVI-lea, aceasta trebuia să fi fost foarte modestă. Posibil ca locuitorii să fi ridicat o biserică-bordei în secolul următor când presiunea turcilor a mai pierdut din intensitate iar zona respectivă a început să-și schimbe mai mulți stăpâni. Biserica a avut ca patron spiritual pe Sf. Gheorghe.

Cum am mai menționat, prima biserică ortodoxă despre care avem vagi informații a fost din lemn, ridicată cel mai probabil după alungarea turcilor din Banat. Odată cu creșterea numerică a populației și sistematizarea localității s-a impus ridicarea unui lăcaș de cult mai spațios și din material mai solid. Astfel s-a construit biserica din piatră pe locul actualei biserici greco-catolice⁹⁴ în anii 1790-1798. Nu s-au păstrat date și informații despre modul cum arăta această biserică. Știm doar că a devenit lăcaș de cult și pentru credincioșii greco-catolici începând cu anul 1832, servind credincioșilor ambelor culte până în anul 1851. Atunci a fost atribuită greco-catolicilor care au folosit-o până în anul 1873, când a fost închisă⁹⁵ pentru serviciile divine datorită stării precare și pericolului de surpare a clădirii.

În anul 1887 biserica a fost demolată, pe locul ei s-a ridicat actuala biserică greco-catolică, materialul rezultat din demolare, respectiv piatra, a fost turnată în fundația viitoarei biserici unite.

⁹⁴ Mihail Bosovici, *Cronica parohiei ort.rom. Chizdia*, manuscris, 1950, pag. 7-9.

⁹⁵ Ioan Suba, *Monografia comunei Chizdia*, manuscris, 1970, pag. 151.

Din vechea biserică ortodoxă s-au păstrat câteva obiecte de cult expuse în noua biserică greco-catolică, după cum urmează:

- o cruce de piatră
- o piatră de la baptisteriu
- cinci icoane pe lemn, de mari dimensiuni, reprezentând:
 - o Maica Domnului (în strana din stânga)
 - o Iisus Hristos (în strana din dreapta)
 - o Sfântul Părinte Nicolae (în pronaos)
 - o Sfântul Ioan Botezătorul (în pronaos)
 - o Sfânta Treime și Maica Domnului (în cafas, deasupra ușii care duce în clopotniță)

Aceste icoane au provenit din iconostasul fostei biserici ortodoxe. S-au păstrat și alte icoane, precum:

„Botezul Domnului” și „Iisus cu mielușeaua în brațe”, în pronaos;
„Coborârea de pe cruce”, în altar, deasupra Proscomidierului.

Nu se cunoaște pictorul, icoanele nefiind semnate.

Din Chizdia provin și icoanele care actualmente se află în Colecția de artă religioasă veche⁹⁶ a Mitropoliei Banatului, respectiv sunt expuse în cadrul muzeului din subsolul Catedralei din Timișoara.

Aceste icoane sunt:

- “Sfântul Nicolae”, pictor necunoscut, secolul XIX, tempera pe lemn, 28,5 x 23 cm;
- “Sfântul Ioan Botezătorul”, pictor necunoscut, anul 1822, ulei pe pânză, 64 x 45 cm;
- “Prăznicar cu două fețe și două registre”, pictor necunoscut, secolul XVIII, 38 x 37 cm, text slavon cu chirilice.

⁹⁶ Ion B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Mitropolia Banatului, Timișoara, 1973, pag. 47, 52, 53.

În cadrul Muzeului este expusă și o cruce de lemn pictată cu momente din viața Mântuitorului, autor necunoscut, secolul XVIII, 21 x 9,5 cm, ce provine tot de la Chizdia⁹⁷.

*

Primul preot ortodox este amintit abia în deceniul trei al secolului XVIII, informație ce ne poate conduce la presupunerea că prima biserică ortodoxă din material mai solid s-a construit după alungarea tucilor din Banat. Aceasta putea să fie biserica de lemn cu hramul Buna Vestire care este amintită în perioadele ulterioare.

După cum am mai amintit, în anul 1832, odată cu trecerea majorității credincioșilor la cultul greco-catolic, și biserica a revenit parohiei greco-catolice care a folosit-o până în anul 1873 când a fost închisă de autorități datorită gradului înaintat de uzură.

Rămânând fără biserică, ortodocșii au ridicat după anul 1851 o construcție improvizată din lemn cu același hram, Buna Vestire. Construirea unei noi biserici ortodoxe din lemn s-a realizat în perioada 1875-1878 și a servit credincioșilor ortodocși aproape un secol. Finalul disputei dintre enoriașii trecuți la greco-catolicism și cei rămași ortodocși a constat în faptul că Ministerul Ungar al Cultelor a atribuit biserica existentă parohiei unite, pravoslavnicii rămânând fără lăcaș de cult.

Luând cunoștință despre acest lucru, administratorul eparhial de atunci, Samuil Mașirevici, trimite o circulară⁹⁸ prin care anunță că prin trecerea la confesiunea greco-catolică a jumătate dintre credincioșii comunei *Chizdia*, ministerul a atribuit biserica greco-catolicilor. Cealaltă jumătate, rămasă ortodoxă, nu mai are biserică. S. Mașirevici apelează la

⁹⁷ Idem, *Ibidem*, pag. 59

⁹⁸ I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, doc. 436, pag. 771.

toate comunele ortodoxe să ajute la înălțarea unei noi biserici în Chizdia pentru jumătatea locuitorilor rămași ortodocși.

Redăm, în continuare, transcrierea acestui document⁹⁹, important după opinia noastră, în redactarea originală:

*Preacinstite domnule protoprezviter
și cinstita preoțime parohială,*

Rezoluția Ministerului Luminării sub 15. sept. 1851 nr. 2061/128 eșită au îndeșărtat toată truda întru fericire răposatului Domn Episcop Panteleimon Jivcovici și a Eparhiarnicului Consistorium care au avuto pentru întoarcerea Bisericii Chizdiei și jumătatea locuitorilor de acolo celor ce au rămas în pravoslavnică mărturisire noastră cu totul au despoiat de nădejde de a putea cândva Biserica de acolo a strămoșilor și părinților sei întru biruire a o dobândi.

Aceasta pentru noi neplăcuta Rezoluție îndeamnă acest Eparhialnic Consistorium grija sa acolo a o îndrepta ca jumătatea chizdienilor celor ce au rămas în pravoslavnic răsăritul mărturisire noastră cât de grabă să revină în stare de a zidi ei biserica nouă. De vreme ce obștea noastră pravoslavnică a Chizdiei au așternut rugarea aicia pentru ajutori, drept aceasta Eparhialnicul Consistorium acest încheind a chiema tot de D-zeu păzita Eparhia noastră spre ajutori pentru zidire bisericeii nuoi în Chizdia, prin aciasta Vă chem și pre toți creștinii mărturisirii noastre de fieștecare rând și stare acolo ca spre aceasta de D-zeu plăcuta faptă zidirea bisericeii în Chizdia să binevoiți precum din partea pravoslavnicilor bisericeii așa și din însăși averea voastră cu care V-a binecuvântat D-zeu, după puțință a da dăruirii, aceasta cât de grabă a le

⁹⁹ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, fond „Parohia Ortodoxă Română Satchinez - Circulare”, Registru nr. 4/1837-1860, pag. 134-135.

aduna și fără întârziere încoace a le trimite, ca cu acest modru să poată scăpăta și săraca obștea noastră a Chizdiei sieși zidi biserică nouă.

În a sa mărire și laudă spre D-zeu și a sa mângăiere duhovnicească,

În Timișoara, în 20 ianuarie 1852

Samuil Mașirevici,

Arhimandrit

Rezultatele acestui demers nu au fost deosebite, întrucât ortodocșii din Chizdia și-au ridicat în anii următori o biserică din lemn relativ modestă.

Sfințirea acesteia s-a făcut abia în anul 1878 după terminarea tuturor lucrărilor și dotărilor, având în vedere că această comunitate a fost puțin numeroasă. Despre amănuntele construirii și sfințirii aflăm mai multe aspecte dintr-un articol de ziar publicat în „Biserica și școala” după sfințire, pe care-l reproducem în totalitate în grafia originală:

*Santirea unei biserici*¹⁰⁰

Nu pôte fi mai mare bucuria pentru fii credinciosi ai unei biserici ca atunci, candu vedu o dorintia a mosiloru si parintiloru loru – dupa unu intervalu de aprópe jumătate de seclu realizata. Erá anulu 1830, cand fii bisericei ort. din Chisdi’á – prin arbitriulu si poterea impregiuiriloru de atunci au fost scosi din bisericu loru, si bisericu s’au ocupatu de greco-catolici. Pucinii poporeni remasi in credintia strebuna cu inimile amarite, fura siliti a tiené cultulu divin in o casa inchiriata. In acesta grea situatiune remase bietiloru credinciosi numai sperantia,

¹⁰⁰ BISERICA si SCOL’A, Anulu III. Aradu, 1/13 Ianuaru, 1879 Nr.1, pag. 6.

acelu bunu mare, ce nu-lu denéga nici odata providenti'á muritoriloru, cari credu intens'á. Acésta sperantia dupa unu timpu indelungatu se realisa acum. Fiiloru remasi credinciosi religiunii strebune, de si au intimpinatu multe pedeci, li-succese prin parintésc'á ingrigire a bunului lóru protoparinte tractualu, domnulu Joan Tieranu a mijloci dela fostulu episcopu diecesanu, parintele Procopiu Ivacicoviciu inca in anulu 1866 binecuvantarea archierésca, si a li aduná din intréga dieces'á spre scopulu zidirei unei biserici unu ajutoriu de 206 fl. v. a. care capitalu dupa 12 ani crescuse la sum'á de 305 fl. 50. Totu spre scopulu acést'á Ilustritatea sa, parintele episcopu actualu Ioanu Metianu a ajutatu zidirea bisericei cu 200 fl. v. a. din fondurile diecesane, dar fiind aceste sume mici, credinciosii fii de nou rugara pre domnulu protopresviteru, ca se intervina la posesorulu comunei, la Escelenti'á sa baronulu de Sin'á, se li-ajute, ca se finésca zidirea bisericei.-Nobilulu proprietariu numai de-câtu facu dispositiunile necesarie ca din cass'á propria sé-se spezeze atát'á, catu este de lipsa pentru finirea bisericei – si acum acei fii sunt mangaiati, ca ii-a invrednicitu Ddieu a vedé biseric'á loru gat'á si santita.

Div'á de 17 Decembre [1878] vá fi o di de placuta suvenire, nestérsa din inimile locuitoriloru ortodocsi din comun'á amintita. La 6 óre diminéti'á bubuitulu trascuriloru anunciá santirea casei lui Ddieu, la care actu dlu prot. Ioanu Tieranu a inceputu a inalta rogatiuni ferbinti catre Ddieu. Dupa santire a urmatu rogatiunea de diminétia (utreni'á). La 8 ½ óre in presenti'á unui numeru considerabilu de crestini s'á inceputu sant'á liturgia, carea se finí cu o cuventare frumósá luandu de tema : "Tie se cuvine cantare Ddieule in Sionu." In acést'á cuventare enumerá veteranulu protoparinte fazele suferinteloru din trecutu. In totu decursulu cuvetarei se potea observá pe fetiele multor'á, - lacrimi de bucuria. – La finea cuventarei Dlu protopresbitera a intonatu in

espresiuni alese pentru Majestatea Sa, pré gratiosulu imperatoru si rege apostolicu, Francisc Iosifu I si pentru august'á casa domnitória, poftindu-le dile indelungate si fericite; - pentru Escelenti'á Sa Présantitulu dnu Arhiepiscopu si Mitropolitu; pentru Ilustritatea sa , dlu episcopu diecesanu; pentru binefacatorii si ajutorii bisericei, ilustr'á familia de Sin'á; pentru parochulu si intréga comun'á bisericésca, la care corulu de repetite ori canta: „multi ani”.

Dupa finirea santei liturgii dlu protop. mai tienu unu parastasu pentru raposatii patroni ai bisericii, baronii Simeonu si Georgiu de Sin'á.

In fine nu potu trece cu vederea si a nu aduce cu asta ocasiune si multiumita publica, dlui protoparinte I. Tieranu pentru neobositulu zelu si osteneli puse pentru fii sei din Chisdi'á, dómnei Elen'á Tieranu protopresbiterésa, nobilei familii Fogarasi, dnei Iulian'á Popoviciu, familiei St. Antonoviciu, dlui Ioanichiu Ióanoviciu, Stanchei Tomii din Lipova si dlui G. Suciu, dnei Elen'á Suciu dsioreloru Ev'á si Flóre Suciu din Labasintiu, carii pentru infrumusetiarea stei biserici au donatu icóne, lumini, tamaie, acoperiminte de daru, masaie, ornate preotiesci si bani. Dea ceriulu ca acestu nou Sionu se mangaiá pentru eternitate pre fiii sei; - ér binefacatoriloru in numele credinciosiloru din Chisdi'á – le poftescu viétia indelungata si norocósa.

Traianu

Din acest text reținem câteva aspecte și anume:

- fondurile necesare pentru edificarea bisericii au fost asigurate din următoarele surse:
 - colecta din eparhie – 206 fl. Care după ce a fost depusă la bancă în 12 ani a crescut la suma de 305 fl.

- din fondurile diecezane – 200 fl.
 - diferența până la acoperirea cheltuielilor totale a fost asigurată de familia baronului Sina
- dotarea cu obiectele de cult necesare a fost asigurată de unii credincioși mai înstăriți
- sfințirea bisericii noi s-a realizat în 17 decembrie 1878 de către protopopul Ioan Țieranu
- după sfințirea noii biserici s-a oficiat și un parastas pentru răposații baroni Simeon și George Sina, fiind considerați patroni ai noii biserici [?!]

O renovare temeinică s-a realizat în anul 1928 și biserica a fost resfințită de episcopul Aradului Grigorie Comșa.¹⁰¹

Biserica¹⁰² a fost din lemn, unsă (tencuită) cu lut și văruiată. Fundația a fost din piatră spartă adusă de la Lucareț. Acoperișul a fost din țiglă iar turnul a fost din lemn acoperit cu tablă. Interiorul a fost fără boltă, cu plafon orizontal. Pereții au rămas nepictați. Singura frescă a fost pictată pe plafon, deasupra naosului, de către pictorul St. R. Vlădescu din Craiova abia în anul 1931. Scena, sub formă rotundă, îl reprezenta pe Pantocratorul cu cei patru evangheliști, având următoarea inscripție: „Veniți, vedeți că Eu sunt și nu este Dumnezeu afară de mine. Eu am făcut pământul și omul de pe dânsul”. Pictura a fost realizată în ulei.

Iconostasul a fost realizat din lemn vopsit în gri, simplu. Scenele religioase (icoanele) au fost pictate pe pânză cașerată pe lemn de către același pictor St. R. Vlădescu, gratis, ca donație către biserică așa cum rezultă din mai multe inscripții.

¹⁰¹ Mihail Bosovici, *Op. cit.*, pag. 8.

¹⁰² Ioan Suba, *Op. cit.*, pag. 136-139.

Deasupra ușilor împărătești se afla „Cina cea de taină” cu următoarea inscripție: „Donată de mine pictor St. R. Vlădescu, soția Berta și familia mea, C. Oprișor și soția Carolina, Craiova 1931, apr.13”.

Pe iconostas, în partea nordică, sta inscripția: „S-a pictat sf. ic. de pe boltă și iconostas de mine în mod gratuit. St. R. Vlădescu 1931 maiu 30.”

Descrierea este din perioada dinaintea demolării.

Menționăm că iconostasul a fost realizat utilizând și unele icoane mobile mai vechi. Primul registru de icoane (de jos) conține patru grupe de icoane, și anume:

- în partea nordică: „Sfântul ierarh Nicolae și Sfântul mucenic Gheorghe” – pe pânză cașerată, fără inscripții;
- în partea sudică: „Sfinții arhangheli Mihail și Gavril”, pictură pe pânză din 1843, realizată la Lipova, fără inscripții;
- icoanele „Mântuitorului” și „Maicii Domnului” de lângă ușile împărătești sunt deasemeni tablouri, în rame cu sticlă.

În rândul al doilea, deasupra primului registru, sunt următoarele scene:

- spre nord: „Sfinții trei ierarhi Vasile, Grigore și Ioan” cu următoarea inscripție: „Donată de Luchian Ioviță întru pomenirea mamei sale răposata Ana Ioviță. 1931 aprilie 13.”
- spre sud: „Sfinții împărați Constantin și Elena”, cu inscripția „Donată de C. Oprișor și soția Carolina și fiul lor Constantin, decedat, 1931 aprilie 13.”

Pe ușile împărătești era scena Bunei Vestiri, care era și hramul bisericii.

Deci, după cum rezultă din cele prezentate, majoritatea icoanelor au fost pictate de St. R. Vlădescu și donate împreună cu C. Oprișor

bisericii ortodoxe din Chizdia. Până în prezent nu am reușit să deslușim care a fost legătura sufletească între pictor, prietenul său C. Oprișor și credincioșii ortodocși din Chizdia în acest act de filantropie.

Menționăm că St. R. Vlădescu nu a fost un artist deosebit, lucrările lui înclinând spre pictura naivă.

Pe pereții interiori au mai fost câteva icoane mobile donate de credincioși:

- trei icoane cu „Maica Domnului cu Pruncul în brațe” din care una donată de Iuliana Popovici, Lipova, 1878;
- o icoană cu „Sfânta Treime și Maica Domnului în mijloc” din anul 1824;
- o icoană cu „Sfântul Ioan Botezătorul”;
- o icoană cu „Sfântul mare mucenic Gheorghie” imprimată pe mătase, cu inscripție grecească, din anul 1804;

Nu se cunosc nici autorii acestor icoane.

În altar a fost Sfântul antimis¹⁰³ cu următoarea inscripție:

Sfințitu s-a acest antimis prin rugăciunile Prea Sfințitului Domn Ioan I. Papp, dreptcredinciosul episcop român al Aradului și s-a dat bisericii din comuna Chizdia cu hramul „Bunavestire” spre a se îndeplini pe el dumnezeieștile liturghii, la anul 1924.

Biserica a avut un singur clopot, de 50 de kg, cu inscripția în limba maghiară: „Öntótte Jozsef Boszak gyorokon 1928” (Turnat de Iosif Bosac din Ghioroc). Până la Primul Război Mondial în turnul bisericii au fost două clopote, care au fost rechiziționate de armata austro-ungară în anul 1917.

¹⁰³ Actualmente este păstrat într-o colecție particulară.

În biserică erau și obiectele de cult obișnuite pentru practica liturgică: potirul, crucile, candelile, sfeșnicele din diferite aliaje metalice, fără inscripții. De asemenea existau nouă prapori (steaguri), din care trei cu inscripții:

- „Reuniunea femeilor ortodoxe române din Chizdia, 1934”;
- „Oastea Domnului”;
- „Asociația creștină pentru îngrijirea sufletului, Bașa, 1932”

Evidențiem crucea de lemn sculptat cu scene din viața Mântuitorului Iisus Hristos și ferecată în argint cu filigran și potirul din argint aurit, donate de baronul Sina în jurul anului 1869.

Biserica a avut și cărțile de cult necesare. Se remarcă seria completă a Mineielor pe 12 luni, tipărite la Budapesta în perioada 1820-1836, în limba română cu litere chirilice. Pagina de titlu este identică pentru toate lunile:

„Mineiul pe luna... care mai întâiu s-au fost tipărit tălmăcit prin nevoința Preasfințitului Episcop al Râmnicului, Filaret. Iară acum a doua oară după Izvorul cel adevărat al Mineiului celui Mare dat la tipariu în zilele Preaînălțatului Împărat al Romanilor și Apostolicescui Craiu Francisc al Doilea, cu blagoslovenia excelenței sale Preasfințitului domn Stefan Stratimirovici, arhiepiscopul și mitropolitul Bisericii Răsăritului din Karloviț.

În Buda s-au tipărit în Crăiasca Tipografie a Universității din Pesta la anul de la Hristos...”

Biserica a fost renovată temeinic în anul 1928 sub preotul Dumitru Pavel, prin arhitectul Iosif Ecker din Timișoara, pe spesele parohiei și ale credincioșilor, cu o cheltuială de 266.000 lei.

În apropierea bisericii s-a aflat și casa parohială. Aceasta a fost construită pe un teren cu suprafață de un iugăr, primit de la reforma agrară în 1923 (număr C.F. 1586, nr. Top 620/3). Se afla între casele lui

Mitru lui Iorgan și Teiuș lui Surdu. Construcția s-a realizat în perioada 1927-1930, fiind zidită din văiușă și acoperită cu țiglă, cu cheltuială de 60.207 lei, sub supravegherea preotului Dumitru Pavel.

Din anul 1948, după ce autoritățile comuniste au desființat (interzis) cultul greco-catolic, serviciul divin ortodox se săvârșea alternativ în ambele biserici. După o anumită perioadă serviciul divin se săvârșea numai în fosta biserică greco-catolică, devenită ortodoxă, iar vechea biserică ortodoxă a intrat în conservare și datorită stării ei șubrede. Având în vedere că biserica mare din cărămidă avea nevoie de reparații, iar fondurile necesare lipseau, la propunerea parohului Ioan Suba, Comitetul parohial a hotărât în anul 1968 să vândă biserica din lemn parohiei din Ohaba Română (de unde era originar preotul Ioan Suba și unde slujise o perioadă), care rămăsese fără biserică în urma unui incendiu.¹⁰⁴ Astfel biserica de lemn din *Chizdia* a fost demontată și mutată în satul Ohaba Română, unde a fost reclădită după un plan ușor modificat față de cel inițial, fiind târnosită la 21 octombrie 1975 de IPS Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului.¹⁰⁵

Suma convenită pentru biserica vândută era de 11.500 lei și reprezenta contravaloarea următoarelor elemente:

- lemnul rezultat din demolare
- mobilierul din interiorul bisericii
- clopotul
- obiecte de cult mărunte (icoane de pe iconostas, prapori, șfeșnice, etc.) care nu erau necesare în biserica mare.

Nu s-au vândut țigla și structura de lemn a acoperișului, care au fost folosite la reparațiile bisericii mari.

¹⁰⁴ Nicolae Secară, *Bisericile de lemn dispărute din Banat*, Excelsior art, Timișoara, 2002, pag. 37.

¹⁰⁵ Idem, *ibidem*, pag. 66.

Demolarea bisericii s-a realizat în 13-14 mai 1968 de către parohienii din Ohaba Română și materialul a fost transportat imediat la noua destinație, unde în scurt timp a fost reasamblat după planul îmbunătățit. A rezultat actuala biserică ortodoxă română din localitate cu hramul dedicat Sf. Gheorghe.

Preotul Ioan Suba a lăsat o notiță cu descrierea evenimentelor din cele două zile, pe care o reproducem mai jos:

În ziua de 13 mai [1968] s-a început spargerea ei de către oamenii din Ohaba Română, până seara s-au demolat turnul și acoperișul, bolta sau tavanul – fiind lucrată cu tavan drept, clopotul fiind transportat împreună cu mobilierul din ea în aceeași zi.

Evenimente mai deosebite:

S-au găsit în pod la Sfânta biserică două icoane: una cu Răstignirea și una cu inscripția din 1824, care icoane au fost oprite de conducerea bisericii din Chizdia, de cântărețul ortodox Lazăr Ioan.

În momentul când la Oficiul parohial din Coșarii se făcea plata pentru biserică de 11.500 lei, la un om de la Ohaba Română în ziua de 14 mai, a doua zi de demolare a bisericii, s-a întâmplat ca de la sfântul altar a căzut un dărețe (lemn) și i-a spart capul destul de rău. În ziua de 13 mai când se demola biserica, după masă venind nori grei de ploaie și plouând cu tunete și fulgere deși până aici nu a plouat deloc, era o secetă mare, căldură mare încât și plantele începuse să se usuze.

Sfintele moaște care s-au așezat de către episcopul dr. Grigorie Comșa al Aradului când s-a sfințit biserica în 1928, în acel an s-a renovat biserica cu ajutorul primit de la Prefectura jud. Timiș-Torontal – prefect dl. Nistor, iar sfintele moaște fiind puse de episcopul Grigorie în masa altarului, care s-au ridicat de mine, preot venit în parohia Coșarii din Paniova, dar de naștere de la Ohaba Română, unde merge biserica, s-au ridicat din ordinul Sf. Mitropolii din Timișoara.

Coșarii, la 14 mai 1968. Preot Ioan Suba.

Menționăm că moaștele respective au fost introduse în catapeteasma altarului la sfințirea bisericii mari de către mitropolitul Nicolae Corneanu în anul 1969.

Cu ocazia demolării bisericii ortodoxe, în globul crucii din turn a fost găsit un înscris care a fost depus acolo cu ocazia finalizării reparațiilor din anul 1928 și ridicării crucii respective.

Înscrisul are următorul conținut:

Aciastă Sf-tă cruce s-a ridicat în ziua de 6 decembrie 1928 la sărbătoarea S-tului Nicolae, pe timpul stăpâniei

M.S. regelui Mihaiu I

Patronat de Înaltă Regentă

A.S. principele Nicolae

I.P.S. Dr. Miron Cristea, patriarh

Dl. Buzdugan, membru [al] Regenței

P.S. Mitropolitul Ardealului Dr. Nicolae Balan

P.S. Episcop al Aradului Dr. Grigorie Gh. Comșa

Protopopul Lipovei Manuilă Fabriciu

Renovarea bisericii începută de preot adm. Teodor Marcu din Cuveșdia, terminată sub conducerea următorilor membri ai Consiliului parohial:

Preot Dumitru Pavel, președinte

Cantor Nicolae Lazăr, secretar, epitrop și mare luptător al ortodoxiei

Membri: Jivcovici Gheorghe, Jivcovici Nicolae, Jichici Ilie, Jichici Zenovie, Surdu Vasile, Bujor Iosif, Lazăr Iulian, Armanchi Gheorghe și crâznic al bisericii Ioan Lazăr cu a căror sprijin și concurs a putut fi păstrată religia străbună a românilor, cea ortodoxă, până la alegerea preotului Dumitru Pavel, de cătră cantorul Lazăr Partenie și fiul său Nicolae.

Renovarea a fost făcută de arhitectul Eckert Iosif din Timișoara, crucea ridicată și așezată de măestrul...

Din informațiile primite de la dl Fabius Miloș, participant activ la operațiunea de mutare a acestei biserici și cantor din Ohaba Română, rezultă că parohia lor a cumpărat un clopot și scaunele pentru credincioși tot de la Chizdia.

Cu fondurile obținute din această tranzacție credincioșii din *Chizdia* au reușit să repare, să renoveze și să împodobească biserica mare din cărămidă și piatră, și aceasta a fost târnosită la 21 septembrie 1969 de mitropolitul Nicolae Corneanu.¹⁰⁶

*

Prima atestare documentară a unui preot ortodox la Chizdia provine din anul 1727, când paroh în satul cu 23 de case a fost popa Marko, care a deservit și cele 23 de familii din Stanciova.¹⁰⁷

¹⁰⁶ *** *Târnosirea bisericii din Coșarii*, „Mitropolia Banatului”, nr. 10-12/1969, pag. 766-7. Pentru cele două documente reproduse mulțumim preotului Ioan Suba.

¹⁰⁷ Д. Рувавац, *Опис Темниварске епархије 1727. године*, Сремски Карловци, 1923, pag. 7.

Următoarea atestare este legată de anul 1767, când preot a fost Mihai Popovici, născut în Chizdia.¹⁰⁸ În 1776 ca preot este amintit și Atanasie Popovici, hirotonit la 1 iunie 1772.¹⁰⁹

Din registrele de stare civilă introduse în anul 1779 rezultă că atunci preoții au fost Mihai Popovici și Atanasie Popovici († 9 octombrie 1786). Cu data de 1 ianuarie 1784 vine ca paroh preotul Milovan Popovici, care a fost preoțit la 25 octombrie 1763 de episcopul Vichentie Iovanovici. Din păcate, acesta moare la 21 octombrie 1786. Pentru scurt timp vine ca administrator Petru Gavrilovici. Preotul Vasile Popovici este instalat la 1 ianuarie 1787 și slujește până la data de 14 septembrie 1817, când moare.

Cu 1 ianuarie 1789 vine ca preot nou Teodor Popovici († 15 decembrie 1822), iar în anul 1799 Jivan Popovici este diacon, urmând să devină ulterior administrator de parohie. În anul 1802 preot este și Gheorghe Popovici. La parohie urmează Sofronie Popovici din Chizdia, absolvent al Teologiei arădene în anul 1824/25. După moartea lui vine preotul Nicolae Anghel, care după 1832 se transferă la parohia Cuvejdia.

Partenie Popovici, născut în Chizdia și absolvent al Teologiei arădene din 1824/25, devine capelan cu 5 ianuarie 1829, urmând să ajungă paroh.

Din înșiruire rezultă că în unele perioade în sat era un singur preot, în altele erau doi preoți (un paroh și un administrator), dar erau și perioade când alături de cei doi preoți activa și un capelan. Probabil că în perioada 1779-1832 în Chizdia au fost organizate două parohii. După ce majoritatea populației satului a trecut la cultul greco-catolic, rămâne o singură parohie ortodoxă, titular pe o perioadă mai lungă fiind preotul

¹⁰⁸ *** Documente privind Mitropolia Banatului, I, pag. 374.

¹⁰⁹ I. B. Mureșeanu, *Un document din 1867 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat*, Rev. „Mitropolia Banatului” nr. 5-6/1976, pag. 546.

Sofronie Popovici, care este amintit în anul 1842. În anul 1845 preot ortodox devine Sofronie Popescu până în anul 1866.

Se pare că „dinastia Popovici” a asigurat, din tată-n fiu, preoți timp de aproape un secol.

Despărțire ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române de Biserica Ortodoxă Sârbă s-a realizat în baza Rezoluției înalte din 24 decembrie 1864, concretizată prin Scrisoarea Ministrului de Stat nr. 8662/1864. Astfel, cu 15 iulie 1865, protopopiatul Lipovei trece de la Episcopia Ortodoxă a Timișoarei la Episcopia Ortodoxă Română a Aradului conform cu Scrisoarea Ministrului de Stat nr. 3209/18 iulie 1865. Această dată a fost una de cumpănă pentru viața spirituală și națională a românilor bănățeni în general și a celor din *Chizdia* în special, deși parohia ortodoxă din localitate era puțin numeroasă.

Am încercat să reconstituim șirul preoților ortodocși după despărțirea ierarhică, în baza înscrierilor din matriculele de stare civilă și alte surse, și o redăm:

1. Dionisie Popescu 1866-72
2. Vichente Bibescu 1877-80
3. Ioan Petru 1881-86
4. Ilie Baia 1886
5. Nicolae Boșco 1887-90
6. Alexandru Gruescu 1891-94
7. Ioan Suciu 1899-1910
8. Atanasie Suciu 1910-1926
9. Teodor Marcu 1926-28
10. Dumitru Pavel 1928-46
11. Simeon Turcu 1946-48
12. Nistor Isar 1948-31 august 1949
13. Mihail Bosovici 31 august 1949-1958

Preotul *Mihail Bosovici* s-a născut la 17 iulie 1913 în comuna Boian, județul Cernăuți, din părinți agricultori săraci. Studiile teologice le-a urmat la Facultatea de Teologie din Cernăuți. A fost hirotonit ca diacon în 22 martie 1942 iar ca preot în 25 martie 1942 de către IPSS Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei, pe seama parohiei Crasna-Ilschi (Storojineț). Din cauza războiului a fost evacuat la ordin în 25 martie 1944 în eparhia Caransebeșului, la parohia din Domașnea, ca preot-ajutor al preotului Nistor Isar. În această calitate a rămas până la 6 august 1945, când a fost numit administrator parohial la Cănicea, fosta filie a Domașnei. Aici rămâne până la 1 mai 1949, când este numit administrator parohial la Chizdia, unde se confruntă cu problemele apărute în acomodarea foștilor credincioși greco-catolici, cu necesitatea unor reparații capitale la clădirile bisericesti și casele parohiale, etc.

Preotul Mihai Bosovici are meritul de a fi întocmit prima micromonografie a parohiei Chizdia. A servit până în anul 1958 când a fost transferat la altă parohie.

14. Administrator parohial din Labașinț, ieromonahul Manase Groza 1958 – 01 iulie 1959

15. Ioan Nistor Demetrescu 1 iulie 1959 – 7 august 1967

Preotul Nistor Demetrescu s-a născut la data de 15.01.1923 în comuna Maglavit, județul Dolj, fiind nepot de preoți. A fost hirotonit drept preot la 23 martie 1950 de I.P.S. Nicolae Colan al Clujului pentru parohia Văleni-Maramureș. La Chizdia a servit opt ani.

16. Ioan Suba 7 august 1967 – 1971.

Preotul Ioan Suba s-a născut la 25.04.1938 în Ohaba Română. Este licențiat în teologie, absolvent al Institutului Teologic din Sibiu. A servit la următoarele parohii: Ohaba Română (1957-1961), Paniova (1961-1967), *Coșarii* (1967-1971), Târgoviște (1971-1998). Actualmente

trăiește ca pensionar în satul Târgoviște. Dumnealui îi datorăm una din micromonografiile parohiei ortodoxe din *Coșarii*.

17. Constantin Cociuba (01.04.1973-01.08.1987). În perioada cât a funcționat ca paroh părintele Cociuba s-a realizat electrificarea bisericii și construirea gardului împrejmuitor al incintei (curții) bisericii.

18. Pavel Micu

19. Voicu Dărășteanu

20. Marius Oroian a administrat Coșarii în perioada 01.06.1999-01.04.2005.

Actualmente, începând cu 1 aprilie 2005, ortodocșii din Coșarii sunt asistați duhovnicește de preotul Pană Ioan din Teș, parohie de care depind ca filie.

*

Pentru a avea răspunsuri liturgice mai elevate, preotul Dumitru Pavel a organizat un cor ortodox în anul 1928. El a fost și primul dirijor, întrucât avea șase clase de școală normală. Acest cor a realizat un nivel ridicat de prezentare a cântecului bisericesc și a fost activ până după război, deși numărul credincioșilor ortodocși a fost relativ scăzut. Astfel, în anul 1935 parohia ortodoxă avea doar 73 de familii cu 235 de suflete. După plecarea pe altă parohie a preotului Pavel, activitatea corului a scăzut. O parte din cântăreți vor intra în componența corului reorganizat prin contopire cu fostul cor greco-catolic în anul 1949, cu dirijorul Moise Văsuț. Din acest cor reunit se va forma ulterior corul Căminului cultural, sub conducerea profesorului George Rada.

*

O problemă importantă cu care se confrunta comunitatea ortodoxă a fost și numărul relativ mare al cuplurilor care nu au primit

binecuvântarea bisericii. Astfel, în anul 1950 cei 1.438 de locuitori formau 349 de familii, dintre care numai 290 erau cununați în biserică (83%), 25 erau perechi în concubinaj iar 34 de perechi aveau încheiat actul de căsătorie numai la sfatul popular.

Epitropii ortodocși cu stagiul mai lung au fost: Nicolae Lazăr (1923-29), Avram Ignea (1929-38), Vasile Marian (1938-1946) și Moise Ignea (1946-1965). Tradiția cântăreților bisericești din biserica ortodoxă a fost perpetuată de membrii familiei Lazăr, din tată în fiu peste un secol: Partenie Lazăr (1862-1923), Nicolae Lazăr (1923-1933), Ioan Lazăr (1933-1970).

Consiliul parohial ortodox în anul 1950 a avut următoarea componență:

1. Gheorghe Dorgoșan, nr. casă 204, 61 ani, agricultor, președinte
2. Ioan Lazăr, nr. casă 41, 50 ani, cantor, secretar
3. Partenie Jivarici, nr. casă 132, 67 ani, agricultor, epitrop
4. Vasile Marian, nr. casă 118, 51 ani, agricultor, epitrop
5. Moise Ignea, nr. casă 115, 37 ani, agricultor, membru
6. Gheorghe Jifcovici, nr. casă 91, 38 ani, agricultor, membru
7. Nicolae Purdea, nr. casă 97, 37 ani, agricultor, membru

*

Pentru credincioșii din *Chizdia* anul 1832 a fost de cumpănă. În luna mai a anului respectiv mai mult de jumătate din credincioșii greco-neuniți au trecut la unire, adică au devenit greco-catolici. Dar să încercăm să reconstituim această întâmplare.

Datorită situației materiale modeste a locuitorilor, în jurul anului 1830 parohienii au rămas restanți la plata cultului, respectiv a taxei protopopești și episcopale, fapt ce a determinat încordarea relațiilor între preoții locali și protopopul Lipovei Vasile Karatsony.

De fapt, la începutul secolului al XIX-lea mișcarea națională românească ia amploare și în Banat, manifestându-se în special prin nemulțumirile față de clerul înalt ortodox majoritar sârb, contradicții naționale dintre ierarhia sârbă din biserica ortodoxă și populația românească și prin contradicții sociale datorită taxelor stolare deosebit de mari. Toate acestea au generat spiritul de frondă, soldat cu trecerea la greco-catolicism. Acest fenomen a fost susținut și de autoritățile administrative locale, interesate să accedă la funcții. Evidențiind cauzalitatea acestor mutații în rațiuni „de oportunitate colectivă sau personală” și nu ca un efect al opțiunii religioase a populației, care vedea adesea în această confesiune o modalitate de a depăși marginalizarea în mediul rural, de regulă primii trecuți la Unire dovedindu-se a fi credincioși cu o situație materială precară¹¹⁰.

Biserica unită, prin reprezentantul său de seamă, episcopul Samuil Vulcan din Oradea, a demarat o serie de acțiuni de propagandă în zona Aradului și Timișoarei, în special în perioadele când scaunele episcopale ortodoxe erau vacante, pentru a stimula românii să treacă la cultul greco-catolic, sugerând că numai astfel își pot realiza aspirațiile naționale și promițând în același timp și susținere materială corespunzătoare a clerului unit, a cântăreților, a lăcașelor de cult, a școlilor și învățătorilor, reparări și ridicări de biserici și case parohiale, reducerea taxei de cult

¹¹⁰ Luminița Wallner Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia greco-catolică de Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihaly de Apșa*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, pag. 41-42.

pentru enoriași, ș. a. Autoritățile statului și domnii de pământ ofereau aceleași promisiuni celor care vor trece la uniație.

Omul de încredere al episcopului Samuil Vulcan în Banat a fost preotul unit din Timișoara (Fabric) Avram Dobra, care a desfășurat o susținută activitate de propagandă în favoarea trecerii ortodocșilor la greco-catolicism. Fruntașii ortodocșilor din Izvin, Utvin, Bucovăț, Moșnița și Remetea s-au întâlnit în data de 03. 07. 1831 la Utvin, ca să se consulte asupra măsurilor de contracarare a acestei propagande. Cu această ocazie au redactat un memoriu „împotriva preotului unit Avram Dobra din Timișoara care vrea să-i unească cu sila”, memoriu pe care l-au înaintat autorităților de stat competente.¹¹¹

O inițiativă asemănătoare au avut-o și românii din jurul Ciacovei, ai căror fruntași s-au întrunit în 20 septembrie 1831 și au redactat *Petițiunea românilor din ținutul Timișoarei*.¹¹²

Dar, după cum notează dr. Gheorghe Ciuhandu,¹¹³ „Așa se vede, românii din jurul Timișoarei stăteau în legătură cu episcopul Samuil Vulcan în chestiunea aceasta cultural-națională românească, nădăjduind o salvare prin intervenția dânsului...” (până în momentul respectiv existau doar două parohii greco-catolice în Banat: la Zăbrari din 1770 și la Timișoara (Fabric) din 1771).

Prima acțiune de prozelitism pentru unire a reușit în anul 1831 la Izvin, când 65 de credincioși ortodocși au semnat adeziunea pentru a trece la cultul greco-catolic. Al doilea pas a fost făcut de credincioșii din *Chizdia* în luna mai a anului 1832, când aproape două treimi dintre ortodocși au semnat pentru trecerea la biserica greco-catolică. Avram

¹¹¹ I. D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente...*, vol. I, pag. 617.

¹¹² Arhiva Cancelariei Ungare de Curte, doc. Nr. 11137/1831.

¹¹³ De. Gheorghe Ciuhandu. *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț (1830-1840)*, Arad, 1935, pag. 53.

Dobra, paroh la Timișoara-Fabric, protopop al părților bănățene și canonic onorar, a fost unul din protagoniștii campaniei de extindere a unirii în părțile bănățene promovată de episcopul Samuil Vulcan din Oradea.¹¹⁴ În mâinile lui și-au depus mărturisirea de credință și credincioșii din *Chizdia*.

În anul 1832, cu sprijinul judeului comunal din sat, la Chizdia se înființează o curăție greco-catolică, creându-se astfel precedentul de extindere a Uniunii în întreaga provincie bănățeană prin apariția până în anul 1848 a încă 22 de parohii¹¹⁵. Cu această ocazie biserica veche ortodoxă a fost preluată de uniți, împreună cu majoritatea inventarului și a arhivei parohiale. Această schismă a afectat profund întreaga populație a satului: au început să apară familii mixte din punct de vedere confesional, instituția nașului familiei s-a destrămat, a apărut invidia și dezbinarea în colectivitatea locală.

Problemele au apărut și în sânul credincioșilor uniți, care s-au trezit înșelați în așteptările ce le-au fost sugestionate, având în vedere și greutățile unui nou început. Astfel, în anul 1834, o parte a celor din *Chizdia* care a trecut la religia greco-catolică au solicitat revenirea la ortodoxism. Cu toate stăruințele episcopului ortodox din Timișoara acest lucru nu s-a realizat întrucât împăratul Francisc I, ascultând de propunerea Cancelariei Ungare de la Curte, a semnat Rezoluția nr. 4043/20 august 1834, conform căreia celor ce primiseră de bună voie „credința catolică de peste doi ani nu li se mai dă voie să se întoarcă la

¹¹⁴ *** *Societate și civilizație în Banatul istoric*, Mirton, Timișoara, 2003, pag. 66, 116.

¹¹⁵ Luminița Wallner-Bărbulescu, *Câteva documente inedite privitoare la Episcopia greco-catolică a Lugojului*, în „Trei sute de ani de la Unirea Bisericii Românești din Transilvania cu Bierica Romei”, Editura Dacia Europa Nova, Lugoj, 2001, pag. 28.

vechea lor religie, iar toți cei ce totuși doreau aceasta trebuiau să petiționeze individual la împărat pentru încuviințare.¹¹⁶

Alertați de acest incident, responsabilii din cadrul Episcopiei Unite de la Oradea au întreprins o serie de măsuri (organizarea parohiei, numirea unui paroh, sprijin financiar din veniturile domeniului episcopal, etc.) pentru îmbunătățirea funcționării parohiei unite din *Chizdia* și viața a început să curgă pe un făgaș ceva mai normal. Starea s-a îmbunătățit vizibil după înființarea Eparhiei unite de la Lugoj prin bula *Apostolicum Ministerium* a Papei Pius al IX-lea din 26.11.1853¹¹⁷.

Viața parohiei unite a decurs în continuare cu suișurile și coborâșurile specifice fiecărei perioade istorice, până la apariția Decretului nr. 177/1948, prin care cultul greco-catolic a fost interzis în România, bisericile greco-catolice au fost desființate iar bunurile patrimoniale au revenit statului. Acest decret a fost abrogat în 31 decembrie 1989.

În ultimul deceniu al secolului XX Episcopia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, de Lugoj a întreprins o serie de demersuri pentru reînființarea parohiilor greco-catolice în localitățile în care au funcționat până în anul 1948.

O astfel de localitate este și *Coșarii*.

În toamna anului 1997 un număr de 54 de creștini greco-catolici din sat și-au exprimat dorința de a se organiza într-o parohie cum erau înainte de desființarea cultului în anul 1948. Redăm numele lor în ordine alfabetică după un tabel păstrat la parohie:

1. Cărăbaș Nicolae, Maria, Nicoleta
2. Ciosici Pavel, Pavel, Gheorghe, Floarea, Sofia, Ana
3. Costescu Vasile, Alexandru, Angela

¹¹⁶ Gh. Ciuhandu, *Op. cit.*, pag. 312-313.

¹¹⁷ *** *Biserica catolică din România*, EARC, Buruești, 7-9 mai 1999.

4. Inciulescu Gheorghe, Maria
5. Jichici Moise, Sofia, Vichente, Elena, Antița, Vasile
6. Jurjescu Nicolae, Moise, Andrei, Ion, Petru, Paulina, Nicolae, Maria, Ion, Elena, Georgina, Nicolae, Marta
7. Mizulescu Todor, Floarea, Dorin, Dorinel, Vasile
8. Nedelcu Petru
9. Oprescu Romică
10. Sorescu Gheorghe
11. Stanciu Elena
12. Stanjic Gheorghe, Constantin, Gheorghe, Domnica, Horea, Ana
13. Surducă Silviu
14. Tomi Vasile, Maria
15. Triponescu Maria
16. Văsuț Petru, Magdalena

În ziua de 25 noiembrie 1997 un număr de 57 de credincioși¹¹⁸ greco-catolici s-au întrunit pentru a constitui Comitetul de înființare a parohiei greco-catolice din satul *Coșarii*. Cei prezenți au ales în unanimitate un Comitet curatorial în următoarea componență:

- Jurjescu Nicolae – curator șef
- Jurjescu Moise – curator
- Jurjescu Petru – curator
- Jurjescu Andrei – curator
- Jichici Moise – curator

În procesul verbal încheiat cu acest prilej participanții prezenți la această întrunire au menționat:

¹¹⁸ Conform documentelor care se păstrează la Oficiul parohial greco-catolic din localitate.

Noi dorim ca să trăim în continuare cu credință în Dumnezeu și bună înțelegere cu frații noștri ortodocși și dacă sunt între cetățenii noștri din sat care doresc să rămână în continuare credincioși ortodocși, vom fi de acord ca să se poată oficia slujba în biserica noastră prin rotație.

O atitudine corectă, apreciem noi.

După constituirea Comitetului curatorial, aceasta a întreprins o serie de măsuri specifice. Prima dată s-a adresat în scris, sub denumirea de „Comitetul de reînființare a parohiei greco-catolice din satul Coșarii”, către Consiliul Local al Primăriei comunei Brestovăț¹¹⁹, cu solicitarea să fie înregistrată ca persoană juridică reînființată Parohia greco-catolică din satul Coșarii, care să preia bunurile care-i aparțin (biserica, casa parohială, 32 iugăre de pământ ș.a.)

Al doilea demers, de data aceasta sub titulatura „Comitetul bisericesc constituit al Bisericii Greco-Catolice din satul Coșarii”, a fost adresarea către Episcopia Română Unită cu Roma din Lugoj, personal I.P.S. Alexandru Mesian, cu solicitarea trimerii unui preot greco-catolic.

Redăm mai jos acest document¹²⁰ important:

Credincioșii greco-catolici din satul Coșarii (fost Chizdia) localitate care înainte de prigoana împotriva Bisericii noastre erau în totalitate greco-catolici [!?!], Vă roagă să aprobați numirea unui preot în această localitate.

Solicităm acest lucru întrucât ne-am constituit în Comitet Parohial (conform procesului-verbal anexat) și la această oră nu există preot ortodox în localitate și ne-am putea prelua biserica înapoi.

Menționăm că în satul nostru există o singură biserică (cea unită), precum și casă parohială. Suntem convinși că în cel mai scurt

¹¹⁹ Adresă înregistrată sub nr.418/7.12.1997

¹²⁰ Conform copiei de la Oficiul parohial

timp, dacă vom avea preot, biserica noastră va număra peste 200 enoriași.

Vă asigurăm că toți credincioșii din satul nostru sunt dornici de a readuce faima bisericii noastre ca una dintre cele mai puternice parohii din județ [?!], așa cum a fost până la 1948.

Comitetul bisericesc constituit,

Coșarii, la 25 nov. 1997.

Răspunsul la această solicitare nu a întârziat să apară. Episcopia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, cu sediul în Lugoj, prin adresa nr. 048/09.02.1998 comunică următoarele:

Câtre,

Comitetul parohial

Al Parohiei Române Unite cu Roma

Greco-Catolică, Coșarii, jud. Timiș

D-nului Jurjescu Nicolae, prim curator

Urmare cererii Dumneavoastră din data de 25 noiembrie 1997 prin care solicitați un preot pentru credincioșii greco-catolici din parohia Coșarii (Chizdia),

Am numit pe părintele ILIE TOMOIOAGA, care a fost hirotonit la data de 8 februarie 1998, în cadrul Sfintei Liturghii Solemne, în catedrala Greco-Catolică din Lugoj. Am luat cunoștință că s-a reorganizat Parohia Greco-Catolică din Coșarii alegându-se un Comitet Curatorial și că un mare număr de credincioși s-au înscris pe un tabel cu semnături.

Biserica Greco-Catolică a fost înregistrată la primăria Brestovăț ca persoană juridică sub nr. 418/07.12.1997.

Rog pe Bunul Dumnezeu să binecuvânteze această lucrare și pe toți credincioșii din parohia Coșarii.

Lugoj, la 9 februarie 1998

Episcop de Lugoj

Alexandru Mesian, m.p.

Ștampilă episcopală

Tot în ziua de 9.02.1998 Episcopia a emis și o delegație specială sub nr. 049/1998 pentru preoții care o vor reprezenta la întocmirea formalităților de instalare a părintelui greco-catolic Ilie Tomoiagă.

Din delegație au făcut parte:

- Pr. Vicar episcopal Nicolae Ovidiu Teodorescu, protopop de Timișoara
- Pr. Ștefan Kika, Lugoj
- Pr. Ilie Tomoiogă, preot paroh al comunității greco-catolice din Coșarii

Preluarea bisericii greco-catolice și instalarea noului preot s-a realizat în ziua de 10 februarie 1998, când s-a convenit și faptul că credincioșii ortodocși pot săvârși sfintele ritualuri în aceeași biserică, după un grafic convenit împreună de cei doi preoți.

*

Parohia greco-catolică din Chizdia s-a organizat (a fost sistemizată)¹²¹ în anul 1834, prin Rezoluția regească nr. 19.424/1834, la doi ani după trecerea la uniție a peste 1.000 de locuitori din sat. Cu aceeași ocazie biserica ortodoxă existentă a devenit și biserică greco-catolică, împreună cu aceasta și registrele și arhiva parohială, de asemenea și școala. În registrele de stare civilă s-a făcut următoarea

¹²¹ Dieceza Lugojului, *Șematism istoric*, Lugoj, 1903, pag. 258-260.

mențiunea: „2 iunie 1832: trecând la religia unită, protocolul de față, în urma ordinului superior, s-a predat”.

Biserica, fostă ortodoxă, devenită greco-catolică, și-a păstrat hramul – Buna Vestire. De fapt, așa cum mărturisește prepozitul capitular Ioan Boroș, prelat pontifical și arhieru¹²², „Unirea s-a făcut mai puțin pe criterii teologice, cât s-a bazat pe dorința de păstrare a sentimentului național românesc, a legii strămoșești, limba și naționalitatea”.

Ortodoxii din localitate au solicitat în mai multe rânduri restituirea bisericii, dar o comisie mixtă în anul 1848 a analizat situația la fața locului și a concluzionat că aceasta poate să rămână credincioșilor uniți, întrucât sunt mai numeroși.

Fiind construcție veche și necorespunzător întreținută, biserica a fost amenințată de ruinare, astfel încât autoritățile au dispus în anul 1873 închiderea acesteia pentru servicii divine. Timp de 15 ani ritualurile cultului greco-catolic s-au desfășurat într-o șură de scânduri acoperită cu paie¹²³.

În anul 1887 a început, și în anul următor s-a terminat, edificarea actualei biserici monumentale greco-catolice, pe cheltuiala Fondului religios și cu prestarea gratuită a muncii fizice și a transportului (a operelor jugali și manuali). Ministerul de resort a aplacidat un fond de 18,886 fl. și 47 cr. pentru construirea acestei biserici.

Actuala biserică greco-catolică a fost construită pe locul vechii biserici ortodoxe¹²⁴. În memoria colectivă a sătenilor s-a păstrat până în zilele noastre povestea unei întâmplări care ne amintește de legenda meșterului Manole: anume, în timpul edificării bolții bisericii, o fată de 18 ani a căzut de pe schele și a murit.

¹²² Ioan Boroș, *Unirea românilor din Lugoj*, Signata, Timișoara, 2002, pag. 11-12.

¹²³ Conform tradiției locale.

¹²⁴ Preot Vasile Bosovici, *Op. cit.*, pag.10.

Vechea biserică ortodoxă a fost construită din piatră. În anul 1870 și partea din sat denumită „Sârbi” a trecut la uniație, astfel încât parohia greco-catolică s-a consolidat și a preluat în întregime biserica fostă ortodoxă, care de atunci a devenit exclusiv greco-catolică. La data preluării, starea edificiului de cult a fost precară, necesitând reparații capitale și măririi. Parohia fiind cu venituri modeste, s-a apelat la Fondul religios. Solicitarea nu a fost rezolvată imediat, trecând un număr de ani până ce autoritățile, în urma inspecției de la fața locului, au hotărât în 1873 închiderea pentru serviciile divine a bisericii vechi, datorită gradului înaintat de uzură și demararea procedurilor pentru edificarea unei biserici noi în câțiva ani. Datorită procedurilor complicate specifice administrației austro-ungare, demararea lucrărilor s-a realizat abia în anul 1887, dar constructorii au fost operativi – au terminat construcția repede cu cheltuială de 18.887 fl. din Fondul religios.

Dintr-un document ulterior¹²⁵ aflăm că biserica a fost edficată de maiștri constructori Ferdinand Jariți și Nicolae Șerban, iar pictorul a fost Francisc Andrei.

Construcția este de dimensiuni impresionante pentru un sat de mărime medie. Materialul rezultat din demolarea vechii biserici ortodoxe, respectiv piatra, a fost folosit la realizarea fundației noului edificiu. Stilul arhitectonic este neobizantin, cu orientarea altarului spre est. Construcția s-a realizat din cărămidă arsă, cu forma de cruce bizantină, altarul este de forma semicirculară. Sunt trei uși: vest, nord și sud. Structura acoperișului este din lemn de brad cu țiglă-solzi.

Sacristiile sunt acoperite cu tablă. În interior, bolta este din cărămidă arsă, de formă semicilindrică, despărțită pe cinci travee. Bolta principală este sub formă de semicalotă și se află la întretăierea brațelor

¹²⁵ Muzeul de Istorie a Banatului, Fond „Ioachim Miloia”, *Răspuns la chestionarul istorico-arheologic al Muzeului Banatului*, nr. 21813/1928.

crucii care a dat forma construcției. Ușile laterale ale bisericii sunt amplasate la extremitatea celor două brațe ale crucii arhitecturale.

Turnul este de factură gotică, acoperit cu tablă, decroșat, ridicat probabil ulterior corpului bisericii. Datorită apăsării pe turn a boltei de cărămidă din pronaos, aceasta a fost demolată și înlocuită cu o boltă din scânduri tencuite. O lucrare de reparație capitală și restaurare a fost întreprinsă în anul 1923 prin antreprenorul Sebastian Belestă din Ghizela, când au fost realizate contraforturile de la turn.

În turn au fost 3 clopote, care au fost rechiziționate de autoritățile austro-ungare în 1916. La finele Primului Război Mondial s-au întreprins demersuri pentru procurarea noilor clopote, astfel încât s-au cumpărat alte trei clopote, care sunt și actualmente, și au următoarele inscripții:

- Resicza 1919
- Reșița 1926
- Reșița 1928

Menționăm că pronaosul este despărțit de naos printr-un perete, conform tradiției ortodoxe. Și scaunele sunt așezate după rânduiala ortodoxă, precum și stranele. Locul corului este la etaj deasupra pronaosului, în cafas. Amvonul este după modelul bisericii catolice.

În anul 1940 s-au realizat lucrări de reparații generale a acoperișului turnului.

În perioada 1968-69 s-au făcut reparații temeinice la întregul edificiu, sfințit în ziua de 21 septembrie 1969 pentru rit ortodox, de către mitropolitul Banatului dr. Nicolae Corneanu.

Biserica greco-catolică a avut toate obiectele de cult necesare. Amintim cele două antimise (unul a fost preluat de fostul preot Ioan Socol iar celălalt a fost predat la Arhiepiscopie de preotul Ioan Dulcu). Printre obiectele sfinte mai însemnate evidențiem un potir din argint aurit, două cruci cu postament de metal, chivot din lemn, 10 prapuri, din

care doi aveau inscripția „Weisz Zsigmond és Etelca ajandeka” (donații de la administratorii domeniului Kizdia, aparținând contelui Wimpffen).

Iconostasul a fost realizat din lemn de tei sculptat și traforat și este de dimensiuni impresionante. Stâlpii sunt lăcuiți și au capiteluri corintice. Nu s-a păstrat numele sculptorului. Remarcăm doar faptul că scenele de pe iconostas urmează ordinea din erminia bizantină iar pictura este în stil baroc, cu fețele sfinților pline, naturale. Icoanele sunt așezate după cum urmează:

- Rândul întâi, la nivelul ușilor altarului:
 - pe ușa altarului spre nord – Sf. Arh. Mihail
 - pe ușa altarului spre sud – Sf. Arhidiacon Ștefan
 - pe ușile împărătești – Bunavestire (Maica Domnului și arhanghelul Gavril)
 - icoane împărătești – Maica Domnului și Iisus Hristos
- Rândul doi – praznicele mari: Nașterea Domnului, Botezul Domnului, Cina cea de taină, Înălțarea Domnului, Pogorârea Duhului Sfânt;
- Pe rândul trei sunt proorocii din Vechiul Testament, câte doi pe o icoană, de la nord spre sud în ordinea: Eremia și Ezechil, Ioil și David, Moise și Isaia, Daniil și Oseia; central între prooroci este icoana Maicii Domnului;
- Pe rândul patru sunt sfinții apostoli: Marcu, Luca, Matei, Pavel, Petru, Iacob, Filip, Simon; șirul apostolilor se continuă în arcul altarului, unde în centru se află ansamblul Răstignirii (Maica Domnului, Iisus răstignit pe cruce, Sf. Ioan Evanghelistul), apoi spre nord apostolii Vartolomeu, Toma, iar spre sud Andrei și Ioan.

Pe scaunul episcopesc se află icoana Sf. Petru, pictor Georgiu Murgu, preot din Izvin, anul 1865.

În interiorul bisericii sunt câteva scene pictate pe pânză cașerată direct pe tencuiala pereților. Nu sunt semnate. Picturile au inscripții cu titlul scenei reprezentate și numele donatorului.

Astfel, în naos, pe partea dreaptă avem scena „Mărire lui Dumnezeu – donată de Eva Raicu pentru sufletele răposaților Vasile, George, Sofia, 1931” iar pe partea stângă scena „Iisus Hristos înaintea lui Pilat”.

Pe partea stângă, în pronaos, este scena cu prinderea lui Iisus Hristos cu textul „Iisus e prins”.

În pronaos, pe partea dreaptă, sunt două scene: „Nunta din Cana Galilei” și „Iisus primind copii”; iar pe partea stângă – „Învierea fiului lui Nain” și „Iisus în templu la 12 ani”.

Pe bolta principală a bisericii există o pictură monumentală „Sfânta Treime” cu patru medalioane de evangheliști în cele patru colțuri ale semicalotei, autor necunoscut. Din mijlocul acestei compoziții coboară lanțul care susține policandrul mare din cristal.

Celelalte spații de pe pereți sunt zugrăvite simplu cu aplicarea unui motiv geometric pe toată suprafața. Remarcăm un ornament tricolor național discret pe toată lungimea bisericii, la înălțime, unde bolta se lasă pe pereții verticali și pe mijlocul arcelor ce separă traveele.

În vara anului 1940 o furtună puternică a afectat acoperișul turnului bisericii greco-catolice din Chizdia. Ca să nu-i prindă toamna ploioasă cu turnul descoperit, enoriașii conduși de preotul Ioan Socol au întreprins măsuri urgente pentru repararea acoperișului conform hotărârii Comitetului bisericesc din 26 august 1940. Licitația publică s-a ținut în 01.09.1940, câștigător fiind antreprenorul Ioan Effler. Recepționarea lucrărilor s-a efectuat deja la 26 octombrie al aceluiași an, lucrările au fost achitate integral din fondurile proprii cu reținerea a 5% drept garanție.

Timp de peste două decenii nu s-a mai intervenit în repararea sau restaurarea acestei biserici.

*

Deși această biserică a fost construită în anii 1887-1888, sfințirea ei s-a realizat două decenii mai târziu, perioadă în care s-a realizat dotarea cu toate obiectele de cult necesare și cu mobilierul adecvat. Sfințirea s-a realizat în data de 8 septembrie 1907 de către episcopul unit al Lugojului Vasile Hossu. Amănunte aflăm din hrisovul de sfințire depus cu acea ocazie în masa altarului alături de moaște, document transcris de preotul Ioan Suba în data de 18.09.1969 cu ocazia resfințirii bisericii pentru rit ortodox. Menționăm că hrisovul a fost depus din nou în trapeză la 21.09.1969 iar noi îl publicăm mai jos:

Hrisovul de sfințire

Nr. 2157/1907.

Vasile Hossu

Din îndurarea lui Dumnezeu și grație Sfântului Scaun Apostolic al Romei Episcop Unit al Lugojului, prelat domestic al Sinței sale Pontificului Roman, doctor în filosofie și s-ta teologie etc.

Cetitorilor în Domnul salutare!

În tenoarea literilor prezente facem cunoscut tuturor căroră se cuvinte în timpul de față și în cel venitor că după ce biserica din Chizdia, parohia greco-catolică situată în districtul protopopesic al Timișoarei, pe teritoriul Inclitului Comitat al Timișului, în anul 1888 edificată din material solid pe spesele Fondului Religiei ca patron și cu concursul Comunii bisericești, iar în anul 1906 din nou ajustată și reparată cu ajutor din Fondul Religiei și cu concursul Cassei bisericești și al credicioșilor s-a prevăzut cu recvizitele sacre de lipsă.

Așa Noi, vineri în 7 septembrie 1907 st. n., sâmbătă în 8 septembrie st. n. la sărbătoarea Nașterii Preasânței Născătoarei de Dumnezeu după premergerea Misiunilor Sacre amăsurat prescrișelor Sântei noastre Bisericii greco-catolice, cu ajutorul ceresc am consacrat această Biserică parohială din Chizdia, întru onoarea „Buneivestiri a Preacuratei Fecioarei Maria” care este hramul acelei Biserici așezând anume în trapezul altarului părțicele din moaștele Sântului Victorian primite din Lipsanteca Bisericii Apostolice din Roma cu rescrisul Sacrei Congregațiuni de Propaganda Fide de data 29 aprilie 1885 nr.3 și astfel am dedicat cu solemnitatea prescrisă acest edificiu sacru spre cultul public dumnezeiesc în lauda și mărirea Preasfintei și de Viață Făcătoarei Treimi, spre folosul spiritual și mângăierea credinciosului popor al parohiei greco-catolice române din Chizdia.

Guvernantă este în aceste timpuri Biserica lui Christos de către Sântia Sa Preafericitul Părinte Piu al X-lea Papa de la Roma în anul al cincilea al Pontificatului Său, domnind Majestatea Sa Sacratissimă Francisc Iosif I, Împărat al Austriei și rege Apostolic al Ungariei, fiind comite suprem al Incitului Comitat al Timișului Ilustritatea Sa Domnul Kabdebo Gergely, Vicecomite Magnificul Domn Joanovich Sandor și Protopretor al Cercului Spectatul Domn Baroti Ferencz.

S-a îndeplinit consacrarea acestei Biserici cu asistența fraților onorați în Christos: Il. Sa Ioan Boroș, prelat oficiu provizor gen. episcopesc, dr. Laurian Luca, protopop al Timișorii, Multonoratul Demetriu Teaha, parohul Chizdiei;

Reprezentată fiind Comuna bisericească greco-catolică română din Chizdia prin epitropul Ciosici Nicolae.

Spre a cărui lucru mai mare crezământ datăm aceste litere subscrise cu mâna Noastră proprie și a secretarului Nostru și întârite cu sigiliul Episcopiei Lugoșului, în comuna Chizdia la 8 septembrie 1907

st.v. anul Domnului unamie nouă sute șapte, al Episcopatului Nostru anul al V-lea.

Semnături:

Episcop †Vasile

I. Boroș

Canonic prelat

Demetriu Teaha, preot

Nicolae Ciosici, curator”

Hramul bisericii a devenit „Nașterea Maicii Domnului”

*

În sat sunt cinci cruci de lemn. Pe toate crucile de lemn există inscripții care s-au șters cu trecerea timpului. Excepție face crucea din fața bisericii, înaltă de aproape 4m, ridicată la data de 1 iulie 1995, pe care textul este lizibil, fiind următorul:

†

Crucii Tale ne închinăm Stăpâne [care] anunță
Învierea Ta, o lăudăm și o mărim.

†

Crucea e purtătoare a toată lumea,
Crucea e podoaba bisericii,
Crucea e stăpânirea împăraților,
Crucea e întărirea credincioșilor,
Crucea e îngerilor mărire și dracilor rană.

*

Casa parohială a fost cumpărată în anul 1846 cu 400 fl. de către episcopul unit de Oradea Vasile Erdelyi. Această casă parohială s-a

refăcut radical pe spesele Fondului Religionar în anul 1865 și există și astăzi la numărul 127. În Cartea Funciară este înscrisă sub nr. 84-85. Plațul este de 800 stânjani pătrați.

În anul 1891 în parohie s-au înregistrat 57 de botezuri, 17 cununii și 90 de decese. Din cele 365 de perechi căsătorite, 261 sunt cu ambii parteneri greco-catolici iar 104 sunt mixte, greco-catolici și ortodocși (relativ multe¹²⁶). Docente-cantor a fost Iulian Suci, iar curator Nicolae Ciosiciu.

În anul 1902, proprietățile parohiei unite¹²⁷ au fost următoarele:

- intravilane de 954 stânjani pătrați;
- pământ arător de 25 iugăre și 400 stânjani pătrați;
- fânaț de 5 iugăre și 843 stânjani pătrați;
- numerar în casă de 539 cor. și 70 fil.
- venit congrual anual de 669 cor. și 6 fil.

Toate erau în beneficiul parohului.

Parohia mai dispunea și de alte averi din care se suportau cheltuielile de funcționare a bisericii, precum:

- realități – 4 iugăre și 501 stânjani pătrați
- bani – 5516 cor. și 58 fil.

O parte importantă din veniturile parohiei o reprezentau dobânzile încasate pe împrumuturile acordate parohiilor. Fondățiuni pie dispuneau de 57 cor. și 46 fil.

*

¹²⁶ *** *Dieces'a și biserica a catedralei a Lugosiului*, Lugoș, 1892, pag. 130

¹²⁷ *Șematism istoric*, pag. 260

Parohia aparținea de scaunul protopopesesc de la Timișoara, care era la o distanță de 56 km. Evoluția numărului de credincioși în a doua parte a secolului XIX se prezintă astfel¹²⁸:

Anul	Nr. filii	Nr. credincioși
1853	11	1.376
1858	10	1.285
1868	9	1.323
1877	7	1.479
1891	6	1.513

Parohia cu sediul în *Chizdia* avea filii în Brestovaț, Checheș, Crivobara, Cuveșdia, Hodoș, Labașinț (cu capela de lemn), Secaș și Șiștarovăț. În aceste localități au fost în total circa 200 de credincioși greco-catolici.

Prezentăm o situație a numărului de enoriași¹²⁹ în anul 1877 și 1880:

Nr. crt.	Localitatea	An 1877	An 1880	+ / -
1.	Chizdia	1.367	1.239	-128
2.	Crivobara	3	32	+29
3.	Cuveșdia	28	42	+14
4.	Hodoș	6	-	-6
5.	Kekeș	15	13	-2
6.	Labașinț	14	-	-14
7.	Secaș	37	6	-31
8.	Șiștarovăț	9	-	-9

¹²⁸ Luminița Wallner-Bărbulescu, *Op.cit*, Anexa 5

¹²⁹ Luminița Wallner-Bărbulescu, *Op.cit*, Anexa 6

TOTAL	1.479	1.332	-117
-------	-------	-------	------

*

Șirul preoților greco-catolici care au servit la Parohia *Chizdia* în secolul al XIX-lea a rămas înscris într-un registru de stare civilă¹³⁰, și îl reproducem:

1. Avram Dobra, 1832, paroh în Timișoara-Fabric, provizoriu
2. Filip Maga, 1832, preot la Zăbrani, provizoriu
3. Moisie Popp, cu 01.08.1832, administrează provizoriu
4. Vicențiu Brancovan, cu 5.10.1932, provizoriu
5. Ioan Szilágyi, cu. 01.04.1833, provizoriu
6. Iosif Vlass, cu 7.11.1833, provizoriu
7. Avram Nedelcu, cu 03.06.1834, capelan (1834-1836)
8. Nicolae Todor, din 27.12.1836-1844, paroh
9. Vasile Cristian, din 01.07.1844-15.10.1848, paroh
10. George Câmpian, din 16.10.1848-02.10.1860, paroh
11. George Trăilă, din 02.10.1860-15.12.1863, paroh
12. Demetriu Teaha, din 15.12.1863-1912, paroh

Rezultă că preotul Demetriu Teaha a fost paroh unit în *Chizdia* aproape jumătate de secol, cea mai lungă perioadă dintre toți preoții greco-catolici care au servit pe această parohie. Prezentăm câteva date biografice privind pe Demetriu Teaha: s-a născut în anul 1830 în satul Câmp, județul Bihor, teolog-moralist absolvent al Institutului teologic din Arad în anul 1854/5, hirotonit în anul 1859 drept capelan de Arad, a. p. la *Chizdia* în perioada 1864-1870, apoi paroh până în 1912, când moare.

În secolul XX șirul preoților era următorul:

13. Ioan Bacău, din 1912, mobilizat în Primul Război Mondial, din 1918 profesor de muzică la Lugoj.

¹³⁰ DJTAN, Fond Stare civilă, Registru de stare civilă a Parohiei greco-catolice din Chizdia, Decedați, pag. 110.

14. Virgiliu Horga, 14 noiembrie 1917.- 1930.
15. Septimiu Avram, 1930-1932.
16. Iosif Stoica, 1932-1938.
17. Ioan Socol, din 1938-1949, paroh.

Preotul *Ioan Socol* s-a născut la 26 iunie 1912. Studiile medii le-a urmat la Liceul „Al. Papiu Ilarian” din Târgu Mureș. A fost licențiat în teologie, absolvind Academia Teologică din Blaj. A fost consacrat ca preot în anul 1938 de P.S. dr. Ioan Balan și numit administrator parohial în Chizdia la 7 august 1938. În această demnitate a rămas peste 10 ani, respectiv până la 5 februarie 1949 când a predat biserica parohiei ortodoxe din localitate.

Întrucât a refuzat să renunțe la demnitatea de preot greco-catolic și să treacă la ortodoxie, a îndurat numeroase suferințe, fiind chiar condamnat în anul 1953 la 16 ani închisoare, din care a executat 9. S-a retras la Lipova, unde a profesat ca funcționar și în clandestinitate a săvârșit și serviciile divine în cultul greco-catolic. În biserică, pe peretele spre sud de lângă iconostas, se află un tablou înrămat sub sticlă cu o fotografie și cu următorul text : „Ioan Socol, preot greco-catolic, a slujit cu credință între anii 1938-1948 sfânta biserică greco-catolică din comuna Chizdia”. Este înmormântat în cimitirul catolic din Lipova.

Menționăm că preotul Ioan Socol a servit până la desființarea Bisericii Greco-Catolice în România prin decretul 358/01 decembrie 1948 prin care se stipula că:

Mitropolia, episcopii, capitlurile, ordinele, congregațiunile, protopopiatele, mănăstirile, fundațiunile, asociațiile, precum și alte organizații oricare ar fi natura sau demnitatea lor [greco-catolice] încetează să mai existe.

Acest demers a fost precedat de alte două acte normative adoptate de noua putere din România, și anume: decret-lege nr. 151/17 iulie 1948, prin care s-a denunțat unilateral Concordatul încheiat în 1927 cu Vaticanul, și decretul-lege nr. 177 publicat în Monitorul Oficial din 4 august 1948 privind regimul general al cultelor religioase. De fapt, această perspectivă se întrezărea și în Constituția RPR din 13 aprilie 1948, respectiv în decretul-lege nr. 176/03 august 1948 prin care bunurile cultului catolic erau trecute în proprietatea statului. Preotul Ioan Socol a devenit un martir al credinței, împotriviindu-se acestor acte brutale.

18. Ilie Tomoioagă, din 1998 paroh până în 2007.

Este din Vișeu de Jos, județul Maramureș. A absolvit doi ani de „Teologie didactică” la seminar. Părintele Ilie Tomoioagă este primul paroh greco-catolic după retrocedarea bisericii și s-a confruntat cu greutățile unui nou început.

19. Ioan Rad din 2007 – în prezent.

Preotul Ioan Rad s-a năcut la 17 august 1982 în localitatea Zalău, județul Sălaj. A absolvit teologia la Facultatea de Teologie din Blaj din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj în anul 2005. A fost hirotonit preot de către IPS Alexandru Mesian la 20 iulie 2007 pentru parohia Coșarii. A fost instalat în parohie la 23 septembrie 2007 și o deserveste și în prezent.

*

Populația de confesiune romano-catolică (germani, slovaci) din Chizdia nu a avut biserică proprie în sat. Ei au aparținut, ca filie, de parohia romano-catolică din Brestovăț în perioada 1847-1992, respectiv de cea din Recaș din anul 1992 și până în prezent.

Credincioșii care aparțin de cultul baptist își au casă de rugăciuni proprie la nr. 29 vechi. Primii credincioși bapțiști au apărut în sat în deceniul trei al secolului trecut, principiile de bază ale acestei credințe fiind răspândite de soldații întorși de pe front după Primul Război Mondial. Actualmente numărul membrilor acestui cult este relativ scăzut.

*

Pentru realizarea în bune condiții a serviciului divin, pe lângă preot un rol important îl are și cantorul. Cantorul Iosif Costescu a servit biserica unită din Chizdia timp de aproape trei decenii (1920-1949). A avut o purtare exemplară, o voce bună, fiind cu diplomă. A avut patru copii. În contul salariului a folosit 8 iugăre cadastrale și a beneficiat de venituri stolare îndatinate. Predecesorii lui au fost: Vasile Stanjic (1850-70), Partenie Mizulescu (1870-1885), Vasile Stanjic (1885-95), Nicolae Popescu (1890-1900) și Avram Jichici (1895-1920).

De averea bisericească precum și de ordinea în biserică grija o purtau epitropii. S-au păstrat numele unor epitropi greco-catolici de la mijlocul secolului XIX și până la mijlocul secolului XX: Nicolae Jichici (1845-49), Paul Târziu (1849-54), Milovan Stanjic (1854-60), Nicolae Divan (1860-71), Partenie Ianculescu (1872-77), George Costescu (1877-80), Nicolae Lupulescu (1881-83), Vasilie Dragoslav și Partenie Evrici (1930-34), Gheorghe Stanjic și Victor Jichici (1934-37), Nichita Vuia și Victor Jichici (1938-44), Partenie Jivarici și Victor Jichici (1944-1949, februarie 2) când s-a preluat biserica de către ortodocși prin preotul Nistor Isar.

*

Cimitirul satului este comun pentru toate confesiunile. Cimitirul vechi este situat pe deal, în partea de vest a satului, se întinde pe 800 stânjeni pătrați, este fără gard, apărat de un val de pământ, cu mulți pomi, fără cripte, fără cruci de piatră sau marmură. A fost părăsit în martie 1937. Se mai zăresc cruci de lemn cu inscripții ilizibile. Aici este înmormântat preotul ortodox Nicolae Boșco (1887-1890). Nu cunoaștem motivele pentru care a fost închis acest cimitir.

Cimitirul nou este vecin cu cel vechi, tot de 800 de stânjeni pătrați, neîngrădit, marcat cu un șanț și un val de pământ. Prima înmormântare a fost în 26 martie 1937, decedatul fiind Ștefan Sabău, socrul preotului ortodox Dumitru Pavel – conform inscripției de pe cruce: „Aici odihnește Ștefan Sabău răposat la 25 martie 1937 în etate de 70 de ani. Fie-i țărâna ușoară.”

Nici în acest cimitir nu sunt multe inscripții. Exemplificăm cu una, mai deosebită, pe un monument din marmură: „Cu sfinții odihnește Cristoase sufletul robului Tău Georgie Jichici de 22 ani. A răposat ca erou în 25 octombrie în anul 1941, noiembrie 29”. Precizăm că acest mormânt este gol, având doar monumentul amintit.

PE BĂNCILE ȘCOLII

Ca și în celelalte sate bănățene, și în *Chizdia* pregătirea copilului pentru viață începe de timpuriu, încă din casa părintească cu elemente de educație și învățământ tradiționale. Rolul principal îl ocupă folclorul: poveștile, povestirile, snoavele, glumele, baladele, doinele, ghicitorile, cântecele și jocurile populare încep să fie învățate din fragedă copilărie.

Pe măsură ce copiii creșteau, în mediul familial căpătau primele cunoștințe despre mediul înconjurător, sistemul de măsurări și greutate, calendar, lucrările agricole și gospodărești, despre sistemul de relații umane în interiorul comunității sătești, datini și obiceiuri, meșteșuguri tradiționale...

În perioada satisfacerii stagiului militar, băieții aflau o serie de lucruri noi legate de relațiile sociale, legislație, drepturi și obligații cetățenești, mânuirea armelor, etc.

Adolescentele, în perioada de pregătire pentru căsătorie, învățau diferite tehnici de confecționare a îmbrăcăminte, de preparare a hranei, de conservare a alimentelor; tot atunci ele făceau cunoștință cu drepturile și obligațiile unei soții, nurori și mame, aflau tainele creșterii copiilor, ș. a.

Astfel, pe nesimțite, părinții își pregăteau odraslele pentru a înfrunta viața zilnică.

Despre școala organizată putem vorbi abia în a doua parte a secolului XVIII, deși în imediata apropiere a satului există tradiție școlară mult mai devreme. La Lipova este amintită o școală românească în prima

parte a secolului al XVI-lea, respectiv în anul 1532. Este posibil ca și unii tineri din *Chizdia* să fi frecventat această școală.

Chiar dacă au fost forme organizate de învățământ românesc în evul mediu, odată cu ocuparea Banatului de către turci acestea dispar, apărând școli turcești – „mektebe” și „medrese”. Românii puteau învăța carte în chiliile mănăstirilor sau în tindele bisericilor ortodoxe. O importanță deosebită pentru bănățeni a avut-o hotărârea mitropolitului ardelean Sava Brancovici¹³¹ de la sinodul din Bălgrad (Alba Iulia) din 1675 referitoare la obligațiile preoților: „Iară pintru să se mai întărească și pruncii la bisearecă și popa, după ce va isprăvi cu slujba bisearecii să facă știre cum să se strângă pruncii în bisearecă, să-i învețe cum ieste scris mai sus, adecă: Tatăl nostru, Crezul, Zece porunci...”

Și la Lugoj au fost atestate mai multe școli românești în evul mediu, chiar dacă nu au fost toate ortodoxe.¹³² Abia după izgonirea turcilor din Banat și ocuparea acestuia de către austrieci se pune problema organizării învățământului pe principii mai moderne, științifice. Desigur, prima dată a început organizarea școlilor populare în localitățile mai mari, din mediul urban în special. Copiii de la sate aveau în continuare șansa de a învăța carte de la călugări sau preoți. Ei învățau cititul, scrisul, cântările și slujbele bisericesti pentru a putea ajunge dieci, dascăli, psalți, cantori, diaconi, preoți, juzi sau chinezi în satul lor. Cartea se învăța doar în perioada de iarnă (noiembrie-martie) iar frecvența era slabă. Această realitate era valabilă și pentru *Chizdia*.

Abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, transformările care au avut loc în economie și în organizarea socială, ideile noi cu privire la rolul statului și la necesitățile culturalizării maselor, au

¹³¹ P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977, pag. 75.

¹³² Idem, *ibidem*, pag. 79.

determinat forurile competente ale statului austriac să se preocupe tot mai intens de instruirea cetățenilor imperiului. Iar această preocupare a fost subordonată unui scop precis: relizarea unui stat centralizat puternic și formarea unor cetățeni supuși și credincioși, contribuabili solvabili.

În anul 1745 s-a înființat o comisie denumită *Deputația Aulică Ilirică* și acesteia împărăteasa Maria Tereza i-a încredințat sarcina de a se ocupa de problemele populației românești și sârbești ortodoxe din imperiu.¹³³ Această comisie, care a funcționat până în anul 1777, a avut de rezolvat și probleme școlare.

Încă din anul 1763 Curtea de la Viena dăduse dispoziție episcopilor ortodocși să se îngrijească de instruirea poporului din diecezele lor și să înființeze școli cel puțin în localitățile mai mari. În septembrie 1769 același for dă o *Instrucțiune* pentru administrarea Banatului, în care se fac referiri și la școlile românești și sârbești de aici. În același an a fost convocat la Sremski Karlovci *Congresul națiunilor ilirice*, care a luat în dezbateri și problemele școlilor greco-ortodoxe. În final, s-a adaptat un *Regulament școlar iliric*. Acesta va sta la baza *Planului pentru dezvoltarea învățământului* în comunele bisericești neunite aprobat la 14 iunie 1773. Între timp, la 20 mai 1771 a apărut *Normal – patentul* în care sunt stipulate și câteva prevederi legate de învățământul ortodox. Amintim doar două:

- a) se vor înființa școli elementare sau triviale „în toate locurile, mai ales într-acelea unde nici acum nu sunt”;
- b) copiii neuniți puteau să frecventeze școlile catolice. În aceste școli elementare urma să se predea: elemente de scris, citit, noțiuni de economie casnică și agricolă și ore speciale de educație prin catehizare.

¹³³ Victor Țarcovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, București 1978, pag. 67

Transformările economice obiective, ideologia iluministă și politica școlară a Curții de la Viena duceau în aceeași direcție: organizarea învățământului poporal de către stat. Astfel a și apărut, în 1774, prima lege școlară pentru Banat – *Regulae Directivae*, care avea ca scop îmbunătățirea învățământului din școlile elementare sau triviale sârbești și românești neunite și care conținea prevederi referitoare la clădirile școlare, învățători, conținutul învățământului și metodele de predare, frecvență școlară, controlul învățământului, fondurile școlare.

Administrația Banatului provincial a încredințat¹³⁴, la 13 iulie 1774, sarcina de a aduce la îndeplinire aceste prevederi directorului școlar pentru școlile greco-ortodoxe din Banatul provincial Teodor Iancovici de Mirievo, care a fost numit în această funcție la 6 februarie 1773, și care a fost un om cult și bun organizator.

Teodor Iancovici a elaborat un Plan (Regulament) de aplicare a Regulilor directive, în care, printre altele, a propus să se aloce gratuit, de la casieria statului, sumele necesare pentru procurarea rechizitelor școlare, și anume: truse pentru scris, tăblițe de socotit, foarfeci pentru tăiat hârtie, bricege, creioane, hârtie, etc.

Iancovici a întocmit-o și o situație cu necesarul acestor rechizite pentru toate localitățile cu populație ortodoxă din Banatul Provincial, atât pentru cele unde existau deja școli, cât și pentru acele localități unde propunea înființarea școlilor.

Din cercetările noastre nu am reușit să stabilim exact data înființării școlii în Chizdia. Dintr-un document oficial întocmit în anul 1772 și denumit *Tabele despre școlile neunite triviale sau elementare existente în anul 1772 în Regatul Ungar și în provinciile anexe, precum și în granița militară din Karlstadt, Varaždin, Slavonia și Timișoara, ca*

¹³⁴ Idem, *ibidem*, pag. 131.

și în Banatul Timișoarei¹³⁵ rezultă că la momentul respectiv în Districtul Lipova existau doar două școli (la Lipova și Căprioara).

Directorul școlar Teodor Iancovici trimite forurilor superioare la 20 ianuarie 1777 un tabel cu titlul *Propunere despre rechizitele școlare care sunt necesare tuturor școlilor triviale ilirice neunite din districtele provinciale ale Banatului Timișoarei conform ordinului din 1 oct. 1776 dat din locul cel mai înalt* (școli existente și cele care se vor înființa).

În această lucrare apare și prima amintire a Școlii din *Chizdia*¹³⁶ care atunci avea 154 de case, școală la care mai trebuiau să învețe și copiii din Checheș (40 de case) și Labașinț (94 de case). Pentru școala de la *Chizdia* s-au propus 24 de truse pentru scris, 24 de tăblițe de socotit, 12 foarfeci pentru tăiat hârtie, 12 bricege, 72 de creioane, 2 suluri de hârtie. Având în vedere că la 2 noiembrie 1776 s-a dat *Patentul școlar* pentru reglementarea învățământului trivial ortodox din Banatul Timișoarei, opinăm că la *Chizdia* școala s-a înființat în perioada imediat următoare.

Din tabelul înaintat de episcopul Moise Putnik către Mitropolitul din Sremski Karlovci la 16 septembrie 1777 rezultă că în *Chizdia* încă nu s-a înființat școala¹³⁷ întrucât este trecută în rubrica cu localitățile în care se propunea înființarea de școli triviale neunite.

Într-o statistică¹³⁸ din anul 1778 localitatea *Chizdia* este menționată că are clădire școlară care nu este încă terminată în totalitate, are 12 copii dornici să urmeze școala dar nu are învățător, pentru care

¹³⁵ Idem, *ibidem*, pag. 88.

¹³⁶ Idem, *ibidem*, pag.141.

¹³⁷ Victor Țircovnicu, *ibidem*, pag.144.

¹³⁸ Sreta Pecinjački, *Pravoslavno-trivijalne škole provincijalnog Banata u 1778. godini*, „Zbornik za istoriju Matice srpske”, Novi Sad, br. 13/1976, pag. 129.

comunitatea locală este dispusă să ofere un salariu anual de 30 fl., 12 meți de grâu și 8 clafteri de lemne. Aceasta este prima atestare documentare despre școala din *Chizdia*.

Se pare că în același an școala a început să funcționeze, învățător fiind preotul Atanasie Popovici. Nu știm cât timp a îndeplinit atribuțiile de învățător acest preot, și când a venit un învățător titular. Din luna ianuarie 1784 vine ca preot Milovan Popovici care a fost preoțit de episcopul Vikentije Jovanović în Timișoara la 25 octombrie 1763.

Primul învățător calificat cunoscut de noi la *Chizdia* a fost Milovan Petrovici, născut la Cralovăț, care în 1792 avea vârsta de 22 de ani și a frecventat cursul pentru calificarea învățătorilor ținut de Vasile Nicolici.¹³⁹

Conform prevederilor din *Regulile directive* pentru îmbunătățirea școlilor elementare sau triviale, ilirice sau valahe, sârbești și românești, în școlile triviale se învățau: religia, citirea, scrierea, socotitul și economia. Obligatorietatea școlară se întindea asupra copiilor de la 6 ani la 12 ani, iar supravegherea și controlul școlilor erau încredințate preoților și episcopilor.

Prin *Ratio educationis* s-au creat facilități pentru învățământul în limbile minorităților din Imperiu. Școlile elementare au devenit școli populare, care aveau misiunea să asigure tineretului cunoștințele folositoare în viață.

Avem convingerea că de aceste avantaje au beneficiat și copiii chizdienilor.

Ca și în celelate sate bănățene, la începuturile învățământului organizat numărul copiilor de vârstă școlară care frecventau școala era

¹³⁹ Victor Țircovnicu, *idem*, pag.240.

relativ mic. Spicuim câteva cifre din statisticile publicate¹⁴⁰: în anul 1791/2 au frecventat școala 18 copii din care 12 regulat și 6 neregulat, în 1795/6 au fost 24 de școlari (12 regulat și 12 neregulat), iar în anul 1801/2 la școala din *Chizdia* mergeau regulat 8 școlari, iar neregulat 16.

Se pare că școala de la *Chizdia* a avut rezultate bune de la începuturile sale, întrucât la cursurile organizate de Vasile Nicolici în 1791/2 pentru calificarea învățătorilor printre cei 60 de candidați¹⁴¹ figurau și Nicolae Momirovici, de 20 de ani, învățător la Cuvejdia și Jivan Marcovici, de 15 ani, învățător în Checheș, ambii născuți în *Chizdia*.

Elevii care frecventau școala românească din *Chizdia* la finele secolului XVIII parcurgeau obiectele de învățământ obligatorii în școlile românești și sârbești din Banatul Provincial, și acestea erau: citirea, scrierea, aritmetica și religia cu care erau împreunate morala, rugăciunile și cântul. De asemenea se predau și unele noțiuni de agricultură, creșterea animalelor și a albinelor. Ca limbă străină s-a recomandat inițial învățarea limbii germane, iar mai târziu a limbii maghiare.

Practic, după ce copiii învățau slovele din *Bucvar* treceau la *Ceaslov*, din care rugăciunile se învățau pe de rost. După vreo doi ani se trecea la *Psaltire*, apoi la *Catavasiile* și în final la *Apostolul*. Cărțile respective erau în general în slavonă, iar ulterior – până la mijlocul secolului XIX – în limba română cu alfabetul chirilic. Și scrisul se învăța tot în alfabetul chirilic (slavon). Elevii erau, de obicei, împărțiți în 3 grupe: cei ce silabisesc, cei ce citesc și cei ce scriu.

Dintre manualele propriu-zise folosite în prima perioadă în școala sătească amintim *Abecedarul românesc* (tipărit în 1772), *Catehismul în limba română* (1774, 1777 Viena), *Reguli școlare* (lb. română, 1778,

¹⁴⁰ Idem, *ibidem*, pag. 155.

¹⁴¹ Idem, *ibidem*, pag. 189.

Timișoara), *Manual de citire* (lb. română, 1778, Viena), *Bucvariu pentru pruncii cei românești*, care se află în *Crăiasca ungurească țară și hotarele ei împreunate*, Beciu, 1777, *Bucvariul din 1781* (întocmit de inspectorul școlar Teodor Iancovici este retipărit la Sibiu în 1788. Încă două manuale erau utilizate: *Ducerea de mână către cinste și dreptate, adecă la copiii rumunești neuniți cei ce în școale ceale mici să învață spre cetanie rânduită carte, cu dovoirea stăpânilorilor*. Tipărită în împărățitoare cetate Beci la Iosif de Curșbec tipograful iliricesc a răsăritului de la Curte, în anul 1777 și *Povățuire cătră economia de câmp pentru folosul școalelor românești celor din țara ungurească și din părțile ei împreunate* (mai multe ediții, ultima în Buda la 1806).

Pentru a deprinde pruncii cu scrierea frumoasă s-au folosit: *Slovenskaja i valahijskaja kaligrafija* de Zaharia Orfelin, apărută în 1778 la Sremski Karlovci și *Ducere de mână către frumoasa scrisoare rumânească pentru întrebuițare școalelor celor naționalnici românești*. În Viena la Ștefan de Novacovici în slaveno-sârbească, rumânească și a limbilor răsăritului privilegiată tipografie, 1792.

Aritmetica se învăța după mai multe manuale: *Aritmetica românească și nemțească*, în Beci, 1777; *Ducere de mână către aritmetică* (1782, Viena, româno-germană), *Ducere de mână cătră Arithmetica sau socoteala pentru treaba pruncilor rumânești celor neuniți ce să învață în școalele cele mici* (Viena, 1785, bilingv).

Pentru instruirea religioasă a elevilor s-a recurs la *Catehismul* lui Iovan Raici (1774) tradus în românește de Dimitrie Eustatievici și Nicolae Stoica de Hațeg (prima ediție) și cartea cu același titlu și autor, dar în ediție trilingvă (germană, română, sârbă și cu volum mai mic), 1776. Era preconizat ca orele de religie să fie predate de preot. Pentru învățarea muzicii bisericești nu erau manuale, ci se învățau cântările bisericești așa cum erau obișnuite în localitate.

La numeroase cărți și manuale menționate, trebuie să mai adăugăm și cele sosite de peste Carpați, cu toate interdicțiile oficiale existente la acea vreme. Într-un raport al autorităților¹⁴² ca urmare a unei anchete realizate în anul 1792 pe tema cărților aduse de peste Carpați, rezultă că din cele 40 de cărți românești vândute în 21 de localități din podișul Lipovei, 3 cărți au fost cumpărate la *Chizdia*. Aceasta reflectă atât un anumit nivel de cultură al chizdienilor realizat prin lectură, cât și un dezvoltat simț al apartenenței la națiunea română.

Școala poporală română din *Chizdia* a continuat să funcționeze cu rezultate bune și în prima jumătate a secolului XIX. Dovadă sunt tot mai numeroși candidați înscriși pentru continuarea studiilor la Preparandia din Arad sau la Teologia din respectiva localitate.¹⁴³ Astfel au devenit învățători: Iosif Stefanovici (1821/22), Partenie Mișulescu (1831/32), George Costescu (1832/33), Vasilie Mișulescu (1851/52), Mateiu Ignea (1855/56). Iar preoți au devenit: Partenie Popovici (1824/25), Sofronie Popovici (1824/25), Vasile Popescu (1828/29), Partenie Popovici (1843/44), Vasile Mișulescu (1854/55)...

Un moment crucial în existența școlii confesionale greco-orientale (ortodoxe) române din *Chizdia* a fost anul 1832, când mai mult de jumătate din populația satului a trecut la religia greco-catolică (unită). În acel moment s-a pus problema separării și a școlii confesionale. Nu s-au păstrat date exacte când a fost înființată școala unită dar opinii că trebuiau să treacă câțiva ani până s-au creat condițiile materiale și organizatorice corespunzătoare, deși a fost preluată clădirea școlii ortodoxe. Primul învățător unit cunoscut a fost Francisc Jivkov (ante

¹⁴² P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800, București, 1977, pag. 220.*

¹⁴³ Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic Ortodox-Român din Arad, Arad, Editura Consistoriului, 1922.*

1851). În anul 1842/3 funcționau deja ambele școli, cea ortodoxă având doar 10 elevi.

O amplă schimbare în sistemul de învățământ românesc s-a produs în deceniul al șaptelea al secolului XIX după despărțirea ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române de cea Sârbă (1864). S-a creat astfel posibilitatea afirmării naționale mai puternice pe toate planurile, și mai ales în învățământ.

Școlile din plasa Lipova au ajuns în competența Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului. În anul 1868 a apărut Legea 38 care a reglementat situația învățământului din cadrul Monarhiei Austro-Ungare, cu accent pe minoritățile naționale din imperiu, încercând să promoveze învățământul de stat în detrimentul celui confesional.

Episcopul Aradului Procopie Ivacicovici a emis la 1 mai 1869 o circulară către toate parohiile subordonate.¹⁴⁴ Din acest document putem afla cum s-au reglementat anumite probleme general valabile, pe care trebuia să le respecte și Comitetul școlar ortodox din *Chizdia*:

Circulara no. 303

Prea Cinstite Domnule Protopresbiter!

Articolul de lege al 38-lea din an 1868 prin care se regulează treaba instrucțiunii populare cuprinde în sine dispozițiuni foarte momentoase pentru înființarea școalelor așa numite comunale, care nu vor avea nici un caracter confesional, și vor sta sub guvernarea autorităților prevăzute în lege, care cu Biserica nu au nici o legătură, dară pe lângă aceea provocată lege îngăduie a se susține și de acia

¹⁴⁴ *** *Mărturie privind lupta românilor din părțile Aradului pentru păstrarea ființei naționale prin educație și cultură (1784-1918). Documente referitoare la Episcopia Ortodoxă a Aradului, Arad, 1986, pag. 159-160.*

înainte școlile noastre confesionali sub unele condițiuni, care confesiunile au de a le observa spre a se putea folosi de dreptul lor. Acestea condițiuni sînt următoarele:

1. *Edificele școlastice să se așeze în locuri sănătoase, uscate, al doilea sa fie spațioase amăsurate numărului școlarilor (computându-se pentru o odaie 60 de școlari și pentru fiecare școlar un spațiu 8-12 urme patrate să fie), să fie luminoasă, și să se poată ușor zvânta.*
2. *Băieți(i) să fie deosebiți de băiete și în cât e cu putință să se instruiască în 2 separate, un învățător de regulă să nu aibe mai mulți de cât 80 de elevi, iară în cazuri extraordinare prin învoirea autorităților școlastice superioare se pot face abateri dela această regulă.*
3. *Învățători pot fi și de aci înainte numai indivizi care au absolvit cursul pedagogic și care după depunerea examenului au primit decret sau, dacă nu au determinat cursul pedagogic într-un institut public, au depus într-un asemenea institut, atât examenul teoretic cât și cel practic cu succes bun. Iară învățătorii care cu publicarea legii acesteia au fost în officium se lasă în officiumul lor, dară sunt îndatorați înaintea autorităților ce inspecționează școlile, experiența și dexteritatea de a instrui, iară cei ce nu pot dovedi aceasta se pot deoblega de a face un curs supletor în vacanțele de vară la Institutul pedagogic.*
4. *În școlile populare trebuie să se predeie cel puțin următoarele obiecte de învățămînt:*
 - a) *învățătura religiunii și a moralei;*

- b) citirea și scrierea;
 - c) *computul de-a rostul, în scris și cunoștința măsurilor din patrie;*
 - d) gramatica;
 - e) *elementele fizice și istoriile naturale cu privire la modul de viață și districtul de care se țin părinții majorității copiilor;*
 - f) *geografia și istoria patriei;*
 - g) *învățături practice asupra economiei câmpului și cu deosebire asupra grădinăritului;*
 - h) *cunoștința pe scurt a drepturilor și a datorințelor cetățeniești;*
 - i) cântarea;
 - j) *deprinderi corporali (gimnastice) cu privire la exercițiul milităresc.*
5. Școlile să fie prevăzute cu table în cât e cu putință, cu globul Pământului, cu mappe, cu icoane pentru istoria naturală și preste tot cu cele mai necesare aparate pentru învățământ.
6. Corectoriul școlilor pe sate să aibă cel puțin 8 luni și în orașe cel puțin 9 luni.

Fiindcă nouă tuturor trebuie să ne zacă la inimă susținerea caracterului confesional al școlilor noastre, după cum acestea s-a declarat în Congresul nostru național bisericesc din anul trecut, așa dară Prea Cinstia Ta și toate organele scolastice sub manuate sînteți poftiți a lucra din raspoteri întru aceea ca condițiunile mai sus exprimate pretutindenea să se susțină exact cu atât mai vârtos căci din contră se periclitează caracterul confesional al sistemului nostru scolastic, putându-se întâmpla ca în locul școlilor noastre

confesionale să se ridice școli neconfesionale, care, mai ales la cei de mărturisirea noastră, nu vor putea corespunde tuturor trebuințelor bisericești.

Vă facem dar atenți pre toți care incurgeți asupra școalelor noastre populare să studiați lucrul acesta, să pipăiți scăderile ce se află la școalele noastre și acelea pre cât se poate mai cu grabă să faceți a se deplini. Vă recomandăm aceasta mai vârtos cu cât că avem la mână ordinațiunea Excelenței Sale Domnului Ministru al Cultului și Instrucțiunii Publice din 17 martie a.c. no. 453 prin care sîntem reflectați ca după raporturile intrate la Excelența Sa din diferitele părți ale țării, școalele profesionale nu corespund condițiunilor mai sus expuse în articolul 38/1868, anume edificiile și odăile scolastice sînt nesănătoase, în stare rea și mai ales împreunate cu următoarele scăderi:

- a) nu se ține termenul de 8 luni satorit prin lege pentru cercetarea școalelor și după examenele din primăvară din martie în multe locuri cercetarea școalei încetează de tot;*
- b) copiii obligați de a cerceta școala o cercetează foarte neregulat și în privința aceasta nu se face arătare nici la oficiumul parohial, nici la cel comunal;*
- c) școalele afară de o tablă pentru comput și tabela de perete pentru citire nu au nici un alt operat de învățămînt;*
- d) defectul cel mai esențial e că din obiectele de învățămînt prevăzute în lege se învață prea puțin și preste tot afară de învățătura religiunei și de comput nu se învață de regulă nimic altceva.*

Când dară vă facem pre toți atenți la aceste scăderi, care nu cumva se află și la școalele din cercul prea cinstiei tale și care vor trebui să se deplinească cât de curând deodată cu cercetarea regulată a școalelor, recomandăm prea cinstiei tale a deobliga strâns în scris pre fieștecare învățător ca din timp în timp să arate prea cinstiei tale ceasurile de absentare și pre părinții și tutorii cari nu poartă grijă de creșterea scolastică a fiilor și a tutolarilor săi, iar prea cinstita ta în casuri de acestea să folosești toate mijloacele morale spre delăturarea reului și dacă acelea nu ar prinde nemica să faci arătare la autoritățile civile pentru folosirea mijloacelor mai eficace, iar în ceasuri mai de mare moment să ne așterni Nouă arătare despre starea lucrului.

Prea cinstia ta nu vei amâna a publica cerculariul acesta al Nostru la toate organele scolastice submanuate spre strânsă urmărire. Dat din ședința consistorială ținută în Arad, în 1 mai 1869.

Procopiu Ivacicovici, episcopul Aradului”

Școala confesională (fie ortodoxă, fie unită), în care predarea se făcea în limba maternă, spre deosebire de cea comunală în care învățământul se desfășura în limba maghiară, a fost o pavază a naționalității. Susținerea școlilor confesionale se făcea de către credincioșii celor două parohii care plăteau o dare specială – darea culturală – cunoscută sub denumirea populară de cult.

În circulara menționată sus sunt precizate și obiectele de studiu precum și manualele corespunzătoare. De aceea le reproducem întrucât și tinerele generații de români din Chizdia au beneficiat de ele:¹⁴⁵

¹⁴⁵ Idem, *ibidem*, pag 161.

Chizdia-Coșarii

<i>Obiectele de învățământ</i>	<i>Manuale corespunzătoare</i>
--------------------------------	--------------------------------

<i>A. Pentru usul învățăceilor</i>	
<i>1. Citirea și scrierea română cu litere romane și chirilice</i>	<i>a) Patru table mari de litere b) Abecedarul lui Z. Boiu c) Bucoavna d) Cartea de citire a lui Z. Boiu, partea I e) Cartea de citire a aceluiași, partea a II-a</i>
<i>2. Citirea și scrierea magiară</i>	<i>Manualele usuate de comun</i>
<i>3. Citirea și scrierea germană</i>	<i>Abecedarul nemțesc</i>
<i>4. Învățătura religiei și morală</i>	<i>a) Catechismul mic b) Catechismul bogat c) Istoria biblică</i>
<i>5. Aritmetica cu cifre și din cap și cunoașterea măsurilor</i>	<i>a) Aritmetica cu cifre b) Computul de I. Popescu</i>
<i>6. Gramatica română</i>	<i>a) Gramatica lui Sava Popovici Barcianu b) Gramatica lui Mihălțianu pentru clasa a II-a c) Gramatica aceluiași pentru clasa a III-a d) Gramatica aceluiași pentru clasa a IV-a e) Manual de limba română de Bellisimu</i>
<i>7. Geografia și istoria patriei</i>	<i>a) Elementele geografiei b) Elementele istoriei</i>
<i>8. Elementele fizicei și ale istoriei naturale</i>	<i>Istoria naturii și fizicii</i>
<i>9. Economia practică și grădinăritul</i>	<i>Cartea de grădini a dr. Vasici</i>
<i>10. Compediu de drepturi și doriște civile</i>	<i>Drepturile și datorințele civile</i>
<i>11. Cântarea și alte rituale bisericesti</i>	<i>a) Orologeriu (Ciaslov) b) Octoichu mic</i>

12. Deprinderi gimnastice cu privire la exercițiile militarești

B. Pentru usul particular al învățătorilor

a) Instrucțiune pentru învățători

b) Manuducere la Abecedarul lui Z. Boiu

Notă generală: Toate cărțile desemnate în rubrica manualelor se pot procura de la Tipografia archidieceșană din Sibiu.

Arad, 18 septembrie 1869”

Conform Legii 38 din 1868, școala poporală română din sat cuprindea elevii de la 6 la 12 ani, iar școala de repetiție cuprindea pe cei de la 12 la 15 ani și avea trei clase, fiecare clasă cu două despărțăminte (doi ani).

Din anul 1874, orarul săptămânal în școlile confesionale¹⁴⁶ era următorul:

Nr. crt	Obiectul de învățământ	Clasa I-a	Clasa a II-a	Clasa a III-a		Observații
				Desp.1	Desp.2	
0	1	2	3	4	5	6
1.	<i>Religia</i>	6	7	5	3	
2.	<i>Limba maternă (română)</i>	-	-	-	-	
	<i>a. Exerciții de limbă</i>	4	2	-	-	
	<i>b. Scriere – citire</i>	9	7	5	3	
	<i>c. Gramatica</i>	-	3	3	3	
3.	<i>Socoata</i>	5	3	3	3	
4.	<i>Geografia</i>	-	2	2	2	

¹⁴⁶ V. Țârcovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat*, E. D. P., București, 1970, pag. 177.

5.	<i>Istoria</i>	-	-	2	2	
6.	<i>Istoria naturală</i>	-	-	2	2	
7.	<i>Fizica</i>	-	-	-	2	
8.	<i>Drepturile și datoriile cetățenești</i>	-	-	-	2	
9.	<i>Economia</i>					
10.	<i>Cântarea</i>					<i>În toate clasele 3 ½ ore pe săptămână</i>
11.	<i>Gimnastica</i>					<i>Pe grupe, ½ oră pe săptămână</i>

Cântarea bisericească se făcea cu toate clasele de două ori pe săptămână câte ½ oră, cântarea națională se făcea tot cu toate clasele o dată pe săptămână câte ½ oră.

Până către anul 1900, în legile școlare se arăta că scopul școlii populare este de a se da copiilor o creștere care să-i dezvolte deopotrivă în direcția intelectuală, moral-religioasă, estetică și fizică, așa ca ei să poată deveni oameni harnici și folositori sieși, familiei, patriei și societății omenești.

O problemă deosebită o constituiau manualele. Procurarea lor a fost anevoioasă și costisitoare și de aceea ele se transmiteau de la o generație la alta. Pentru elevii ortodocși ele se tipăreau la Sibiu, iar pentru cei greco-catolici la Blaj. Ulterior s-au înființat și alte tipografii diecezane sau particulare (Arad, Caransebeș, etc.).

Un moment crucial pentru școlile confesionale (ortodoxe și greco-catolice) l-a constituit apariția Legii școlare din 1907, cunoscută ca legea Apponyi. Acum scopul învățământului¹⁴⁷ era „a dezvolta și întări în sufletele elevilor simțul de alipire către patria ungară și conștiința apartinerii la națiunea ungară, precum și modul de gândire religios-moral”. Această lege a fost în vigoare până la terminarea Primului Război Mondial. Din fericire, nici la *Chizdia* autoritățile nu au reușit să împingă învățământul popular românesc spre scopuri străine aspirațiilor naționale ale românilor, aspirații care s-au materializat prin Marea Unire.

Nu s-au păstrat datele despre toți învățătorii confesionali din *Chizdia* din a două jumătate a secolului XIX. La școala ortodoxă din *Chizdia* aproape patru decenii a activat ca învățător Partenie Mișulescu. La cea greco-catolică s-au succedat mai mulți învățători: Iosif Ștefănescu (1854), Avram Gozan (1858), Iulian Suci, teolog (1865, după 1891). La școala unită, în anul 1891 au fost 93 de școlari din cei 235 de copii de vârstă școlară din sat.

*

La trecerea la unire clădirea școli confesionale ortodoxe a trecut în posesia comunității bisericești greco-catolice. La edificiul vechi, în anul 1898 s-a mai ridicat un edificiu nou¹⁴⁸ cu două săli de clasă iar vechea clădire s-a adaptat în două locuințe pentru învățători, pe spesele comunei bisericești, în valoare de 3.800 coroane.

Salariile învățătorilor de-a lungul timpului au evoluat pozitiv, în funcție de posibilitățile comunității și sprijinul venit de la stat. Astfel în 1852 dotațiunea docentală a fost de 52 fl și 50 cr, în 1868 – 80 fl, în 1874

¹⁴⁷ V. Țârcovnicu, *Contribuții...*, pag. 178.

¹⁴⁸ *Șematism istoric, ...* pag 259.

– 108 fl și 2.400 litre bucate. Până în anul 1872 docentele cantor a avut și o indemnizație din fondul studiilor de 27 fl. anual.

Al doilea post de învățător s-a sistemizat în anul 1898. Pe acest post a fost încadrata Lucreția Suci, fiica fostului învățător Iulian Suci. În anul 1902 învățătorii greco-catolici beneficiau de următoarele drepturi materiale (anual):

- docente-cantor: 266 cor., 5 iugăre și 66 stânjani pătrați pământ arabil, 2.400 l grâu, 2.400 l cucuruz, 58 metri steri lemne de foc; pe acest post a fost încadrat învățătorul Ioan Ignățiel;
- învățător: 10 cor. de la comuna bisericească și 310 cor. ajutor de stat, 2.400 l grâu, 2.400 l cucuruz, 58 metri steri lemne de foc; învățătoare – Lucreția Suci

Ambilor li se asigura locuință în natură. Ulterior cei doi se căsătoresc.

Instrumentul dotațional era sub nr.1984/19 iulie 1894.

*

La începutul secolului XX la *Chizdia* au fost preocupări pentru pregătirea practică, economică, a absolvenților de școală generală.

Astfel în ședința Senatului Scolastic Greco-Catolic din data de 28 februarie 1904, fiind prezenți următorii membri: Dumitru Teaha, preot, președinte, Partenie Ciosiciu, Nicolae Jupănenanțu, Vichente Milotin, Nicolae Vuia, Vichente Costescu, Nicolae Purdea, Vasile Lupulescu, membri și Nicolae Ciosiciu, curatorul bisericii, s-a hotărât¹⁴⁹ înființarea școlii economice de repetiție pentru copiii care au absolvit școala generală. Cei prezenți au fost informați că antistia comunală prin actul nr. 229/1904 acordă un iugăr de teren pentru școala economică în care „mai vârtos să se propună pomăritul”. Cei prezenți au hotărât ca activitatea să înceapă cu anul școlar 1904/1905. În ședința

¹⁴⁹ DJTAN, Fond „Fond Episcopia Greco-Catolică Lugoj”, dosar nr. 10/1910.

Senatului școlar din 30 iunie 1904 s-a stabilit ca învățătorul care va preda aceste lucrări practice să beneficieze de un onorariu anual de 20 de coroane. Din datele păstrate peste ani rezultă că această grădiniță școlară a funcționat în intervalul 1904-1909, învățător fiind Ioan Ignățiel.

Din documentele școlare de la începutul secolului trecut care s-au păstrat rezultă că școlarii greco-catolici din *Chizdia*, aveau program de 6 ore/zi, respectiv de la ora 8 la 11 și de la ora 14 la 17. Joi și sâmbătă după masă nu erau cursuri. Reproducem în continuare un orar¹⁵⁰ valabil pentru anul școlar 1908/09:

Nr. Crt.	Obiecte de studiu	Clasele/Număr ore săptămânal					
		I	II	III	IV	V	VI
1.	Religiunea	1	-	1	-	2	-
2.	Limba română	5	2	1	1	1	-
3.	Limba maghiară	-	1	1	2	1	-
4.	Gramatica	-	1	2	2	1	-
5.	Comput	2	3	2	2	1	1
6.	Intuiție	2	1	-	-	-	-
7.	Geografie	-	1	2	2	3	-
8.	Istoria Ungariei	-	-	-	-	-	2
9.	Constituția	-	-	-	-	-	1
10.	Fizica	-	-	-	-	-	2
11.	Cânt	1	2	-	-	-	2
12.	Gramatica	1	-	1	-	-	2

¹⁵⁰ DJTAN, Fond „Fond Episcopia Greco-Catolică Lugoj”, dosar nr. 4/1909.

Mențiune: orele sunt cele de predare; până la concurența a 30 de ore/săptămânal, programul era completat cu recapitulări, examinări, activități libere, program în biserică, etc.

În perioada la care ne referim, la școala greco-catolică funcționau două puteri didactice: Ioan Ignățiel, învățător-director și Lucreția Ignățiel născ. Suciu.

Se pare însă că au fost probleme în ceea ce privește frecvența la cursuri a școlarilor, gradul de cuprindere în școală a copiilor de vârstă școlară, capacitatea disponibilă a celor două săli de clasă.

La un control de rutină efectuat de Oficiul Protopopesc Greco-Catolic de Timișoara cu sediul în Arad s-au constatat mai multe nereguli la *Chizdia* și s-a dispus îndreptarea lor. S-a păstrat în arhivă răspunsul parohului Dumitru Teaha, pe care-l considerăm elocvent și îl reproducem¹⁵¹:

Nr. 4/1909

*Mult Onoratului Oficiu Protopopesc Greco Catolic
Arad*

La litera de dta Arad 26 XII nr. 251 – 1908, prin aceasta am onoare a raporta că cercetarea școalei prin pruncii școlari nu să întâmplă regulat din cauză că pruncii școlari îndatorați a cerceta cu fete cu tot sunt peste 220 ce în salele de prezent ale școalei nu încap toți, dară nici învățătorii – în înțelesul articolului de lege XXXVIII din anul 1868 nu sunt îndatorați a primi mai mulți prunci într-o sală decât 80, iară comuna bisericească nu este în stare a înființa încă a 3-lea post de învățătoriu dearece nici edificarea școalei de prezent nu este plătită cassei Bisericeii.

Referitoriu la absenții am onore a aduce la cunoștință că acelea regulat tot la 15 zile să predau Antistiei Comunale spre pedepsire, durere însă

¹⁵¹ DJTAN, Fond „Fond Episcopia Greco-Catolică Lugoj”, dosar nr. 105/1909.

că pedeapsa prescrisă prin lege nu să poate încasa și nici ca sa încasat mai mult de 19 cor. pentru care sau procurat cărți pentru școlarii mai săraci, absentările pre jumătatea a II-a luni decembrie, aici am onore ale străpune la care eu după a mea părere în înțelesul ordinațiunelor ar fi a să da numai după cei faprice înscriși la școală iară nu și după cei ne înscriși la școală.

Pedepsirea părinților numai cu greu să poată efeptui prin Antistia Comunală, fiind, poporul sărac și amenințând cu înființarea școlai de stat, Al mult onoratului Oficiu Protopopesc plecat serv,

Demetriu Teaha

Paroh greco-catolic

Comitetul școlar s-a confruntat adeseori cu problemele financiare. Pentru ieșirea din impas, Comitetul școlar a înaintat Ordinariatului Episcopesc Greco-Catolic din Lugoj o scrisoare sub nr. 73/14 mai 1909 solicitând sprijin financiar pentru salariile învățătorilor. La fel a înaintat un memoriu și Episcopiei Greco-Catolice din Lugoj sub nr. 4137/02 octombrie 1909, solicitând suplimentarea fondurilor școlare. Comitetul școlar avea în anul 1911 următoarea componență: Demetriu Teaha, preot, președinte, Ioan Ignățiel, învățător, secretar, Vasile Ianoș, nr. 229, Vichente Giurgiescu, nr. 50, Partenie Jichici nr. 163, Vasile Lupulescu nr. 202, Partenie Ciosiciu nr. 139, Nicolae Jichici nr. 125, Vasile Giurgiescu nr. 144, Trandafir Giurgiescu nr. 173, membri.

Acest Comitet a primit o sarcină grea de îndeplinit: să identifice din sursele locale veniturile necesare acoperirii cheltuielilor cu funcționarea școlii. În comunitatea locală s-au cristalizat două opinii: una, după care contribuția parohienilor la fondul școlar să se facă egal pe număr de casă, și alta, după care această contribuție să se stabilească în funcție de stare, adică în funcție de

suprafața agricolă deținută de fiecare familie. În prima etapă, după votul celor din Comitet, a prevalat prima variantă, care însă a întâmpinat rezistență în rândul enoriașilor. Preotul Dimitrie Teaha și-a asumat responsabilitatea să solicite organelor ecleziastice superioare aprobarea necesară pentru aplicarea obligatorie a variantei uniforme. Este interesant conținutul acestui demers și de aceea îl reproducem¹⁵²:

Nr. 67/1912

Mult onoratului Oficiu Protopopesic Greco-Catolic

Arad

La litera de dată Lugos 14 maiu 1922 N 1416/1912 cestui oficiu parohial spre darea opiniunei în cauza aiectărei speselor de cult pentru susținerea școalei greco-catolice din Chizdia, prin aceasta am onore a relaționa că susținătorii școlei sunt membrii a unei societăți ori familii – prin urmare fiește care este îndatorat ori poate fi a purta sarcina după puțințele sale.

E încă dureros că de 2 ani o mână vitregă a conturbat pacea și liniștea în această parohie. Prea veneratul Ordinariat Episcopesc va bine voi prea grațios a dispune repațiarea după cum va fi mai consult, ca așa majoritatea populațiunei care este mai miseră să nu fie asuprită.

Ca să țină de compunerea acestei rugări de sub numărul de mai sus compozitorul au a lipsit de simțul omenesc, au e nebun afirmând că din cauza bătrânețelor mele nu sunt în stare a înfrâna pofta celor bogăți. Eu contra hotărârii Senatului școlastic când s-a făcut propunerea repațierii am votat pentru aruncul după stare, binevoiască dară Prea veneratul Ordinariat Episcopesc a dispune în această cauză cum va afla mai consult.

Sum cu tota stima și onorea,

¹⁵² DJTAN, Fond „Fond Episcopia Greco-Catolică Lugoj”, dosar nr. 68/1912.

Kizgye la 23 maiu 1912

Plecat serv

Demetriu Teaha

Preot gr. cat.

Se pare că Ordinariatul Episcopesc din Lugoj a dispus ca taxele școlare să fie stabilite în funcție de situația materială a sătenilor. Grupul celor nemulțumiți cu această decizie a înaintat episcopului greco-catolic de Lugoj un memoriu prin care solicită revenirea la sistemul egalitarist. Sunt interesante formulările, limbajul folosit, ortografia, fapt pentru care îl publicăm¹⁵³ în continuare:

Prea Sfințite Dómnne Episcópe

Nouă Pria gratioase parinte

Cu umilinția noi subscriși în numele întrarora a credincioșilor din comuna Chizdia avem următoaria Rugare și anume:

Pria aplecați fii ne rugăm ca actul din anul 1912 nr. 1616 hotărât de veneratul Cozistor trimis Oficiului Protopopesc al Timișorii care lau trimis fostului preot Dimitrie Teaha în Chizdia pentru ase introduce cultu după dare așaia chând dl. Preot lau cetit anul trecut noi am ghingit că nu niam țânia de hotărârea Veneratului Conzistori pentru că noi membri Senatului scolastic am făcut o hotărâre care am ghingit că nui vătămătoare nici pentru un Credincios care vre să fie creștin și vre să iubiască școla și Sfânta Biserică că noi am luat casele pe rând de la nr. 1 și dacă am ajuns la unu sărac bătrân care nu poate câștiga de cât numai traiul vieții lam în conzulat nu lam pus la rând iar pre cei leneș și falos și bețivi pe aceia nui putem înconzura asia.

¹⁵³ DJTAN, Fond „Fond Episcopia Greco-Catolică Lugoj”, dosar nr. 102/1913.

Mai este și alta că pământurile la noi nu se lovesc ca pe alte locuri, la noi este alta cu pământ mai puțin și stă mai bine ca altu cu pământ mult pentru că la noi e mai cu greu a chevernisi pământu și așa pică uni care ar fi oameni după cum se văd că ar trăi o țieră mai bine și ar putea plăti cultu. Asemenea vin scutiți și alți cu pământ mult și datorii grele și sar urca cultu după dare mai greu cala aialalți macar că și ei nus contra cares oameni de omenie și se țin de datorință, numai aceia fac gură care nar vre să plătiască la nime nimic.

Pria Onoratul Domnul Părinte Ioan Băcan nu pote lua hotărâria Senatului scolastic a introduce cultu cum au fost adecă după cașii până nu capătă Ordinațiune dela pria. Onoratul Cozistori după rugarea subscrișilor și așa îi lucru cam grabnic că nu scriu oameni nici cum se plătiască până nu capătă Domnul Părinte răspuns.

Chizdia 7 IV 913

Urmează 77 semnături, unele de două ori cu intenția frauduloasă de a crea impresia unei majorități. Pentru cei care erau analfabeți numele lor era scris de Iosif Stoiadin, scriitor de nume, care a scris și memoriul.

Rezultatul acestui demers a fost negativ pentru petiționari, autoritățile ecleziastice confirmând ca operațiunea de colectare a cultului să se facă după dare (eiectarea după avere).

Se pare că numărul copiilor de vârstă școlară în sat a crescut și se impunea înființarea a încă unui post didactic.

În ședința Senatului Scolastic¹⁵⁴ din 29 martie 1914 s-a hotărât înființarea, cu anul școlar 1914/15, a încă unui post de învățător greco-catolic, având în vedere că s-a cumpărat deja o clădire corespunzătoare pentru școala a II-a. Pentru acest post de învățător s-a hotărât să se cumuleze și atribuțiile de cantor și conducător de cor bisericesc. Pentru aceasta se propunea un salariu anual de 1.200 f., locuință în natură și o grădină de 400 stânjeni pătrați. Pentru

¹⁵⁴ ANT, Fond „Fond Episcopia Greco-Catolică Lugoj”, dosar nr. 44/1914.

acoperirea cheltuielilor s-a înaintat Ministerului Ungar de Culte solicitarea pentru un sprijin financiar anual de 1100 f. pentru salarizarea învățătorului. Ministerul a răspuns sub nr.131849/1914 că nu are posibilități de finanțare și a recomandat petenților să identifice surse proprii de finanțare pentru că în caz contrar va deschide o școală de stat în localitate.

Surse proprii nu s-au găsit, a început și războiul, așa că s-a amânat încercarea de a constitui un al treilea post de învățător.

*

Seria învățătorilor confesionali (greco-catolici) și de stat a putut să fie restabilită oarecum completă pentru perioada 1873-1950 în baza documentelor păstrate în arhiva parohiei greco-catolice¹⁵⁵. Îi redăm în continuare:

Nr. Crt.	Numele și prenumele	Anii de funcționare	Obs.
0	1	2	3
1.	Ioan Farcaș	1873-1874	Confesional
2.	Georgiu Costescu	1874-1878	Confesional
3.	Vasile Iacobescu	1882-1884	Confesional
4.	Traian Bradescu	1885-1887	Confesional
5.	Georgiu Poenariu	1889-1890	Confesional
6.	Georgiu Țiapu	1893-1894	Confesional
7.	Lucreția Suci Ignățiel	1898-1920	Confesional
8.	Simeon Cisteian	1900-1901	Confesional
9.	Constantin Savu	1901-1902	Confesional
10.	Ioan Ignățiel	1902-1920	Confesional
11.	Gavril Regep	1922-1929	De stat

¹⁵⁵ M. Bosovici, *Cronica...*, pag. 29-31.

12.	Valeria Mureșian	1921-1922, 1928-1929	De stat
13.	Ioan Ionescu	1924-1925	De stat
14.	Simeon Parvanel	1925-1928	De stat
15.	Gheorghe Jurca	1929-1930	De stat
16.	Gheorghe Beuran	1930-1934	De stat
17.	Olga Constantinovici	1930-1931	De stat
18.	Gheorghe Lăpușcă	1931-1932	De stat
19.	Amalia Beuran	1932-1935	De stat
20.	Ioan Daminescu	1934-1944	De stat
21.	Filofteia Georgescu	1934-1935	De stat
0	1	2	3
22.	Mihai Milutin	1935-1936	De stat
23.	Nicolae Nedelcu	1935-1936	De stat
24.	Maria Galeș	1936-1937	De stat
25.	Ecaterina Pârvu	1937-1938	De stat
26.	Teodora Vasilescu	1939-1940	De stat
27.	Cornel Popescu	1940-1941	De stat
28.	Aurel Paști	1943-1944	De stat
29.	Vasile Cotovici	1944-1949	De stat
30.	Elena Cotovici	1944-1949	De stat
31.	Rada Gheorghe	1945-1963	De stat
32.	Mihail Stănilă	1945-1946	De stat
33.	Valeria Socol	1945-1948	De stat
34.	Grigorie Maidanschi	1947-1948	De stat
35.	Constantin Stratan	1948-1949	De stat
36.	Maria Stratan	1948-1949	De stat
37.	Petru Zelinschi	1948-1949	De stat

Chizdia-Coșarii

38.	Vasile Rusnac	1948-1949	De stat
39.	Ana Rusnac	1948-1949	De stat
40	Maria Mitrea	1949-1950	De stat

Menționăm că începând cu 1 noiembrie 1921 Guvernul Român a declarat pe toți învățătorii confesionali ca învățători de stat, proprietățile școlare au fost transferate comunităților bisericești iar Bisericii i se asigură libertatea catehizării.

Cadre didactice născute în Chizdia

Școala din Chizdia a dat câteva mii de absolvenți. Mulți dintre aceștia au ales să-și continue studiile și să devină cadre didactice. Am încercat să întocmim un tablou cu acești slujitori ai școlii, mulți dintre ei profesând și în satul natal.

1. Costescu Georgiu, învățător, † 1872
2. Dedulea Teodor, învățător, n. 1912
3. Nedelcu Nicolae, învățător, n.1912
4. Rada George, prof, n. 1920
5. Rejep Olimpia, prof., n. 1927
6. Steici Petru, prof. (1922-1994)
7. Stoica Tiberiu, prof., n.1933
8. Lazăr Nicolae, prof., n. 1937
9. Târziu Ioan, prof., n. 1939
10. Laicu Constantin, prof., n. 1946
11. Lazăr Remus, prof., n. 1947
12. Jurjescu Marta, prof., n.1947
13. Rada Ecaterina Oviduța, prof., n. 1960

După Reforma învățământului la Școala generală de șapte clase din localitate frecventau ciclul doi și copiii din satele învecinate care aveau doar ciclul primar de patru clase.

Prezentăm mai jos o statistică întocmită de directorul școlii, George Rada, pentru anul școlar 1962/63, din care rezultă că doar 78,2% dintre elevi sunt din sat, ceilalți fiind din localitățile înconjurătoare Labașinț, Cuvejdia, Șiștarovăț și Hodoș.

Situația elevilor în anul școlar 1962/63

Nr. crt	Clasa	Total elevi	dintre care din:					
			Chizdia	La-bașinț	Șiștarovăț	Cuvejdia	Hodoș	Alte
1.	VII	31	15	7	3	5	1	-
2.	VI	21	13	2	1	4	-	1
3.	V	19	14	2	1	2	-	-
4.	IV	20	20	-	-	-	-	-
5.	III	16	16	-	-	-	-	-
6.	II	15	15	-	-	-	-	-
7.	I	11	11	-	-	-	-	-
Total		133	104	11	5	11	1	1

Toți elevii din alte sate au fost cazați în internatul organizat pe lângă școala din Chizdia.

În anul 1966 școala avea 8 clase și 83 de elevi, din care 26 au locuit în internat. Cursurile se desfășurau în patru săli de clase în două schimburi și erau asigurate de șapte cadre didactice. Numărul de elevi era în continuă scădere și peste doi ani școala a fost redusă la ciclul primar de patru clase.

În amintirea plăcută a elevilor au rămas multe cadre didactice. Am reținut câteva nume care au funcționat după Reforma învățământului:

Benceu Ioan, Boji Petru (și director), Gherghinescu Valeria, Frățescu Ion, Garjițchi Petru, Garjițchi Virginia, Trimper Petru, Ciuta Vasile, Ianculescu Minuța, Ioți Doina, Dalcă Gheorghe (și director), Chirodea Constantin, Caisin Vera, Bălângă Ion, Dârbă Vioara, Georgița Maria, Tomoiagă Monica...

În anul școlar 2009/2010 în cele patru clase erau înscriși în total 6 elevi. Învățătoarea lor este doamna Rodica Petrescu.

Elevii din clasele I-IV în anul școlar 2009/2010

DATINI, OBICEIURI ȘI CREDINȚE

Datinile și obiceiurile așa cum s-au transmis de-a lungul secolelor la *Coșarii-Chizdia* se încadrează în tipologia generală bănățeană. Laicul s-a întrepătruns cu elementul religios și actualmente este greu de separat. Ca element în plus trebuie să relevăm și simbioza între elementele de natură ortodoxă cu cele greco-catolice, având în vedere conviețuirea celor două colectivități religioase timp de aproape două secole.

Dar cercetarea obiceiurilor și tradițiilor în această localitate în zilele noastre este aproape imposibilă având în vedere numărul foarte mic al persoanelor autohtone care ar putea să relateze autentic. De aceea am ales o cale mai sigură: am sintetizat rezultatele cercetărilor din acest domeniu pe care le-au realizat două personalități marcante din sat: profesorii Rada George și Lazăr Gh. Remus¹⁵⁶, cu precizarea că profesorul Rada George a relatat în memoriile sale aspecte din perioada copilăriei și adolescenței sale, adică din deceniul patru al secolului XX iar profesorul Lazăr Gh. Remus a studiat pe teren în jurul anilor 1978-80 aceste aspecte, stând de vorbă cu foarte multe persoane în vârstă născute chiar înaintea Primului Război Mondial.

Din discuțiile noastre cu actualii locuitori ai satului rezultă că majoritatea lor cunoaște doar teoretic aceste obiceiuri dar că cea mai mare parte nu se mai practică.

Am ținut totuși să le prezentăm și în această lucrare, tocmai pentru a ilustra bogăția și diversitatea spirituală, frumusețea morală și dragostea pentru tradiția străbună a locuitorilor acestui sat.

¹⁵⁶ Rada George, *op.cit.*, pag.211-229 și Lazăr Gh. Remus, *op.cit.*, pag. 64-88.

Ordinea de prezentare respectă câteva principii științifice din domeniul etnografiei și folclorului.

OBICEIURILE

1. *Obiceiuri legate de principalele momente din viața omului:*

a) **Obiceiuri în legătură cu nașterea**

Deși femeia în perioada sarcinii era supusă la o serie de interdicții pentru a nu pricinui vreaun rău copilului, ea era pusă totuși să muncească pentru a putea naște mai ușor.

Iată interdicțiile la care trebuia să se supună femeia gravidă: să nu dea cu piciorul în *mâță* (piscă) fiindcă *face* (naște) copilul cu păr. Să nu poarte *eșchi* (așchii) în poală fiindcă face copilul bale la gură. Dacă vede un lucru urât să nu se mire fiindcă *face* copilul urât. Dacă fură ceva să nu pună mâna pe față fiindcă rămâne copilul cu semn.

Asistarea nașterii se făcea de către *babă* (moașă), care era fie neam, fie prietenă cu cea care naște.

După naștere *baba* leagă și taie *buricul* (cordonul) copilului, îl scaldă și îl înfășează cu o față făcută din fire de lână și la capăt cu o bucată de pânză în care este învelit un ban și tămâie, pentru a feri copilul de duhul necurat.

Baba venea să scalde copilul 8 zile la rând și timp de 3 zile aducea mâncare mamei copilului.

În troaca unde era scăldat copilul pentru prima dată se puneau: *molitvă* (apă sfințită pusă într-un ulcior la gura căruia era introdus busuioc) și un ban pentru a avea bogăție.

Tot *baba* pregătea pogăcile pentru ursitoare și ducea copilul la botez.

La 3 zile de la naștere *baba* făcea pentru cele trei ursitoare trei pogăci din făină de grâu, apă și sare, pe care le cocea în cuptor. Pe ele se

puneau piaptăn, oglindă, zahăr, bani, carte, ac și ață necesare mamei sau copilului. Pogăcile cu aceste obiecte erau învelite în *măσαι* sau *ștergură* și se puneau la capul mamei sub pernă. Mama trebuia să țină minte ce a visat. După aceea „făceau socoteala copilului, dacă iese bine sau rău în viață”.

Dacă mama a visat bani, înseamnă că noul născut va fi econom și bogat, dacă visa cartea, va și deștept și învățat. Dacă noul născut era fată și mama visa ac și ață, aceasta însemna că fata va fi harnică și bună gospodină.

În ziua următoare cele trei pogăci se dădeau la trei copii. Dacă cel năcut era băiat, pogăcile se dădeau la trei băieți, dacă era fată, la trei fete.

Timp de șase săptămâni de la naștere femeia nu avea voie să vorbească cu femei tinere pentru că îi spurcă copilul. Tot în acest interval, dacă copilul s-a născut cu un semn, mama trebuie să ia copilul în brațe și să stea cu el în pragul ușii, atunci când trag clopotele la biserică. Ea trebuie să-și aducă aminte ce a furat când era însărcinată pentru a dispărea semnul copilului. Lucrurile copilului (scutecele) dacă sunt spălate nu este voie să fie întinse la uscat în afară de streșina casei, sau să fie lăsate noaptea afară, pentru a fi ferite de „duhul necurat.” Până nu este botezat, copilul nu este lăsat singur în casă, pentru a nu-l fura „necuratul”.

La opt săptămâni copilul este botezat. La botez este dus de *babă*. Nașii copilului sunt cei care au cununat părinții acestuia și care rămân „din bătrâni”.

În timp ce copilul este *la botez* (biserică), mama efectuează diferite munci cu scopul de a ști și copilul să le facă. De exemplu dacă era băiat, mama fluiera, cânta, juca, tăia lemne, curăța la vite. Dacă era fată: cosea, cânta, juca și spăla.

De la botez copilul era adus acasă de nașă și când ajunge acasă îl dă mamei pe fereastră. Mama îl băga sub pat pentru a tăcea ca patul (să fie bun, să nu plângă). Cine vroia să-l scoată de sub pat trebuia să-l cumpere de la mamă cu bani.

Urma *uspătarea*, când se mânca și se bea în sănătatea copilului. Sunt chemate la *uspătare* neamurile și prietenii, care cinstesc copilul cu bani sau haine.

Nașa și *baba* când pleacă acasă se spală pe mâini și se șterg de pieptul mamei, pentru a avea lapte la copil. Când copilul se îmbolnăvea, era pus într-o poneavă și întors de mai multe ori să-i treacă.

Dacă copilul plângea, i se descânta de spaimă, zicându-se că e spăimat. I se dădea apă din *aringuțul* (clopoțelul) popii, pentru a fi vorbăreț ca *aringuțul*.

Puține dintre obiceiurile legate de naștere se mai păstrează astăzi în sat.

b) Obiceiuri în legătură cu nunta

Fetele se măritau la 15-16 ani de teamă că rămân *fete bătrâne*. Pentru a vesti oamenilor din sat că vor să se mărite, fetele își puneau opregul pe care îl purtau până când se măritau. Cele care-l purtau mai mulți ani erau considerate *fete bătrâne*. Feciorii se însurau de obicei înainte de armată. Dacă unui fecior îi plăcea de o fată, îi spunea acest lucru și o juca la prima *cântare*. Pentru a se căsători, tinerii aveau nevoie de consimțământul părinților.

Dacă părinții fetei nu erau de acord, atunci, prin înțelegere între cei doi tineri, feciorul *o fura* pe fată stând ascunși pe la neamuri. Apoi mergeau acasă la fecior.

Peșitul – După ce feciorul sau fata primesc răspuns afirmativ de la părinți, urma să se meargă în peșit. La peșit nu mergeau niciodată fata sau feciorul, ci numai părinții. Peșitul se făcea numai în zilele de joi și duminică, fiindcă celelalte zile erau considerate zile rele.

Când părinții fetei sau feciorului plecau la peșit, fata sau feciorul aruncau *mâța* (pisica) pe unul din ei. Dacă *mâța* se agăța de cel pe care a fost aruncată, atunci „vine” fata ori feciorul.

Ajunși la casa celui peșit, peșitorii apuneau motivul venirii și urma răspunsul părinților celui peșit.

Au urmat discuțiile în legătură cu *partea* (zestrea).

Se întâmpla ca deși tinerii se plăceau, să nu se ajungă la înțelegere datorită faptului că părinții feciorului nu erau mulțumiți cu *partea* ce o primea fata. Dacă s-au înțeleș, se cinsteau cu răchie.

Acum se stabilește și data când se va ține *căpara* (logodna).

Căpara (logodna) – Acest act se desfășoară înainte de căsătorie. *Căpara* se făcea numai la fată, indiferent dacă rămânea în casă sau mergea noră. Participau la *căpară* câteva neamuri apropiate ale fetei și feciorului. *Căpara* se făcea seara și ținea până la miezul nopții. Socrii la care vine nora sau ginerele dădeau *căpara* în bani, fetei. La *căpară* se servesc participanții cu răchie. Viitorii miri sunt cinstiți cu bani de către participanți.

Acum se stabilește și data *uospățului* (nunții).

Strigările – După *căpară* au urmat **strigările** în biserică, trei duminici la rând. Se făceau cu scopul de a se anunța duminica *uspățului* și pentru a preveni o eventuală incompatibilitate a mirilor.

Pregătirile pentru uspăț se făceau de către ambele familii, fiecare pregătindu-se separat pentru acest eveniment. *Uspățul* se făcea de obicei atât la mire cât și la mireasă.

Cu două săptămâni înainte de *uspăț* se cheamă neamurile, prietenii, vecinii cu *pălasca* (plosca). *Pălasca* o pregătește mireasa cu givărița. La pregătirea *uspățului* mai ajută și *ajutoarele*. Ele sunt: *nănașii* (*nașii*) – *nănașia* se transmite din tată în fiu. Îndatoririle nănașilor sunt: cumpără lumânăările și *pupii* (panglicile) acestora, găzduiesc muzicanții de sâmbătă seara până duminica dimineața, dirijează jocul miresei și numără banii câștigați la nuntă.

Cuscarii sunt părinții fetei cu cei ai feciorului sau neamurile apropiate.

Givărul este ales din neamurile cele mai apropiate ale miresei și mirelui. La *uspăț* sunt doi *givări*, unul din partea mirelui și altul din partea miresei. Fiecare *givăr* are câte o *givăriță*. *Givărul* are de îndeplinit următoarele sarcini: invită la *uspăț*. Invitația la *uspăț* se face verbal, în versuri, fiecare *givăr* pentru neamurile lui. Apoi celor chemați li se dă să bea răchie din ploscă.

Givării mai au și alte obligații. Stau în permanență în preajma miresei ca să nu fie furată sau să i se fure papucii. Organizează muzica și reorganizează jocul miresei. *Givărița mare* înveselește mireasa.

Stăghișul (stegarul) este cel care poartă *stagul* (steagul). Erau doi *stăghiși*, unul pus de mireasă și altul de mire. *Stăghișul* trebuie să știe să *joace stagul* (deci trebuie să fie bun dansator). *Stăghișii* sunt întotdeauna în fruntea nuntașilor.

Străițarul și *străițărița* (soț și soție) sunt *puși* de *nănași* și trebuie să ducă straița cu un *cuglu* (cozonac) și o *litră* (1 litru) de vin la biserică.

Gătătoresele (bucătăresele) au menirea de a face mâncarea. Meniul la nuntă se compune din: răchie, tăitei, *sarme*, carne friptă, plăcintă și *cuglu*. Mai nou se servesc prăjituri, tort, vin și bere. Muzicanții erau *tocmiți* de fecior.

Gătirea mirilor

Mirii erau eroii principali ai evenimentului. Gătirea lor se făcea în dimineața *uspățului*. Ei erau îmbrăcați în haine de sărbătoare care au suferit modificări în timp. *Gătitul miresei* se făcea de către o femeie mai pricepută din sat. Mireasa era îmbrăcată cu *spăcele* și *poale* confecționate din pânză de in sau cânepă împodobite pe mâneci și piept cu motive naționale în *cruciulițe* și *pe număr* folosindu-se culorile negru și roșu la modele geometrice iar la cele florale se folosea o gamă variată de culori. Pentru a se aranja lungimea poalelor mireasa era încinsă cu *brăcire*. Peste poale în față se punea *cotrânță* de păr sau bircă țesută în război și cusută cu flori sau țesută în război direct cu flori.

La spate se punea opregul, având în partea superioară un *plotog* (placă) țesut în război, iar în partea inferioară ciucuri.

Costumul era lucrat fie de mireasă, fie de mama ei. Pieptarul miresei numit *becheș* era din piele împodobit cu broderii din mai multe culori, predominând culoarea roșie. Mireasa purta mănuși făcute de ea, lungi până la cot, fără degete, numai până la mijlocul palmei, având acoperit doar degetul mare până la jumătate.

Gătirea capului miresei – părul era dus peste cap, bine netezit și împletit într-o singură *chică* (coadă) făcută din trei șuvițe de păr.

Pentru a spori frumusețea pieptănăturii, pe frunte și la tâmpile, fetele purtau *cocori* (cărliionți) făcuți cu fierul de ondulat încins la foc.

După pieptănatul miresei urma așezarea cununei și a *șlaerului* (voalului). Cununița era albă din flori de ceară cumpărată din comerț. Tot pentru înfrumusețare, miresei i se împodobeau capul și cu flori naturale de diverse culori. Pe braț ține un buchet de flori naturale sau artificiale. În momentul plecării la cununie mireasa arunca peste cap semințe dintr-un ciur pentru ca să fie socrii buni cu ea. Tot mireasa trece o pâine pe

fereastră la altă femeie ca să fie înaintea socrilor luminoasă ca fereastra. Lovește cu pumnul în cuptor și în perete să facă socrii precum cuptorul și peretele.

Mirele era îmbrăcat cu izmene largi și cămașă lungă mai sus de genunchi, cu guler strâns pe gât și cu pumnași împodobiți cu *șirătură* (broderie). Cămașa era încinsă cu un brâu țesut cu flori. Peste cămașă purta un *laibăr* (vestă). Pe cap purta pălărie la care erau puse flori. În picioare purta cizme sau *tureci*.

Plecarea mirelui după nănași – Invitații vin singuri la mire, având în vedere invitația ce le-a fost făcută de către *givăr* cu două-trei săptămâni mai înainte.

Pe la orele zece mirele însoțit de nuntași pleacă după *nănași*. Aceștia așteaptă cu masa întinsă, organizând un mic *uspăț*. În timp ce uspătează în casa nănașilor, în casa socrilor mici este împodobită mireasa. Alaiul mirelui ajunge în fața porții miresei, care este larg deschisă. Alaiul mirelui este întâmpinat de *givărul* miresei, părinții miresei și neamurile miresei.

Mirelui îi este adusă spre recunoaștere o mireasă (o bătrână împodobită cu mărgele de *piparcă roșie*, cu ștergare în loc de *șlaiier*). Mirele refuză această mireasă, nefiind cea pe care o caută. Este căutată mireasa adevărată și este predată mirelui. Nuntașii se veselesc în curtea miresei.

Plecarea la cununie – De la casa miresei alaiul nupțial pleacă la biserică pentru cununia religioasă. În momentul în care mireasa iese din curtea părintească i se dă să spargă o sticlă. Se zice, atunci să se întoarcă mireasa înapoi când se pune sticla la loc. Unul dintre chemătorii mirelui „fură” din casa miresei un obiect care va fi dus la casa mirelui „să ducă norocul cu ea”.

În timpul cununiei religioase, când preotul îi întoarce după masă, la primul pas mireasa calcă pe picior pe mire pentru a-i fi supus. După terminarea cununiei peste miri sunt aruncate bomboane și bani.

După cununia religioasă *uspățul* se întoarce la casa miresei pentru a servi masa de prânz, dacă mireasa merge noră. Apoi *uspățul* merge în ocolul bisericii unde se joacă până seara. Seara nuntașii merg la casa mirelui, servesc masa de seară și continuă jocul.

În timpul deplasării nuntașilor de la casa miresei la cununie și de aici la casa mirelui nuntașii *uriază* și strigă diferite texte hazlii. Strigăturile ironice sunt adresate miresei, mirelui, soacrei și celor nechemăți la nuntă.

Strigatul șinstilor (darurilor) – După miezul nopții începe strigarea *șinstilor*. Spectacolul nunții capătă un aspect comic, în care personajele se străduiesc să strălucească prin vervă și umor. Cei doi strigători sunt aleși dintre nuntașii despre care se știe că sunt cei mai vorbăreți, „buni de gură”. Strigarea *șinstilor* începe de la *nănaș*. Urmează apoi strigatul *șinstilor* celorlalți nuntași în fața mesei mirilor. Dialogul dintre cei doi continuă pe măsura venirii nuntașilor cu darurile. Strigatul *șinstilor* la nuntă nu se face după un text fix, așa cum sunt orațiile de nuntă din alte părți ale țării. Totuși el are un farmec specific, prin faptul că strigătorii improvizează o conversație adecvată momentului, naturii obiectelor aduse, ofertanților, simțul umorului, puterea de a sesiza și de a prezenta unele aspecte pozitive sau negative din viață, jucând un rol important în acest moment.

Jocul miresei – După strigatul *șinstilor*, la un semn al givărului muzica începe să cânte jocul miresei.

Givărul plătește și o ia pe mireasă la joc.

Mireasa joacă apoi cu majoritatea nuntașilor.

Mirele joacă ultimul cu mireasa și dacă nu vrea să o lase să mai joace, plătește și fugă cu ea.

Mireasa se dezbracă din hainele de mireasă și se îmbracă în haine obișnuite de sărbătoare.

La sfârșitul *uspățului* nașul este dus acasă cu muzică. La plecare mireasa cinstește pe *nănași* cu o pernă, o *cârpă* (batic) sau bani.

Învălitul miresei – În după amiaza primei zile după nuntă, mireasa este *învălită* de către *givărița mare*.

Învălitul se face în felul următor: mireasa este pieptănată cu două *chici* (cozi). Apoi i se pune *conciul*. Urmează îmbrăcatul cu poale și două *catrânțe*. Acest *învălit al miresei* simbolizează trecerea acesteia în rândul femeilor.

Adusul zestreii – După 9 zile de la nuntă mireasa își aduce zeastrea. Aceasta se făcea în felul următor: La casa miresei pe unul sau două care sau căruțe se pune zestrea miresei care se compune din dulap, dună, ștergare, pat, perne, ponevi; în urma căruțelor mergeau vaci și oi. Căruțele treceau prin sat sub privirile curioase ale sătenilor care comentau bogăția sau sărăcia zestreii.

c) Obiceiurile în legătură cu moartea

Marea despărțire este considerată un moment de sfâșietoare durere pentru familie și pentru comunitate, căci în afară de pierderea definitivă a unei ființe dragi sau pur și simplu a unui cunoscut, membru al comunității, se reamintește fiecăruia că viața nu este nemuritoare în formele ei individuale. Există câteva etape distincte în defășurarea ceremonialului înmormântării, etape eșalonate astfel:

- Pregătirea mortului.
- Drumul mortului de acasă la *mormânt* (cimitir)

- Pomenile – Căratul apei

1. *Pregătirea mortului*

Anunțul morții se face prin *preruperea arângului* (trasul clopotului).

În ambele mâini a celui care trage să moară se pune câte o lumânare aprinsă de *ceară curată*, adică din ceară de albine. Aceste lumânări sunt numite *luminile din mână* ale mortului. De la aceste lumânări se aprind lumânările la toate pomenile timp de un an de zile.

După ce muribundul a murit, sunt acoperite cu pânză neagră toate oglinzile din casă și pisica nu este lăsată să intre în casă „pentru a nu mânca nasul mortului”.

Spălatul mortului se face de către un bărbat sau femeie în funcție de sexul celui decedat. Aceștia sunt vecini, neamuri sau membri ai familiei.

Cel decedat este îmbrăcat în haine dinainte pregătite numite *țoale dă moarce* și este așezat pe două *clupuri* (scaune lungi). În mâna dreaptă i se pune o lumânare de ceară în formă de cruce pe care se lipește un ban și o batistă. În *poala* mortului se pune o lumânare numită *stat*.

Acestuia i se mai pun în sân 44 de bani pentru ca să aibă de plătit vămile la 44 de porți întâlnite în cale în marea sa călătorie.

Se mai obișnuiește să i se pună mortului pe piept dulciuri și bani, „să aibă și el pe lumea cealaltă”.

Două sau trei zile mortul stă pe *clupuri* și apoi este așezat în *copârșău* (sicriu). *Copârșăul* este făcut din scânduri de către tâmplar.

Din momentul în care omul și-a dat sufletul, de-a lungul întregului ceremonial, cei apropiați *se cântă* după el în mod spontan. În sat nu există bocitoare profesionale. Oricare dintre femeile aflate în preajma mortului poate *să se cânte*, adică îl poate jeli pe mort. După mort

se cântă numai femeile, se obișnuiește să rămână în cimitir după înmormântare femeii care nu sunt neamuri cu mortul și care *se cântă* la crucile morților pe care îi au ele în cimitir. *Vija* (priveghiul) se ține una sau două nopți și se face pentru a nu lăsa mortul singur. Cei veniți la *vijă*, cu excepția membrilor familiei, iau parte la diferite jocuri de societate și poartă discuții legate de viața celui dispărut.

Ca jocuri distractive specifice satului amintim: *caii*, *șuștăr dă păpuci* și *capu în căciulă*.

După două sau trei zile mortul este pus în *copârșău*. Sub el se pun *mezdreliturile* rezultate în urma confecționării *copârșăului*. Peste ele se pune o bucată de pânză din cânepă și o pernă. Peste mort se pune o bucată de pânză mai lată și mai lungă care are pe margine colți tăiați cu foarfeca.

Sunt aici câteva obiceiuri legate de credința în strigoi.

Pentru ca mortul să nu devină strigoi se folosesc o serie de practici ca: ungerea în interior a *copârșăului* cu smoală și cu *ai* (usturoi), presărarea macului în *copârșău* pentru ca mortul „să-și facă de lucru”. Numărând boabele de mac uită să mai vină înapoi între cei vii.

Se mai obișnuiește să se arunce în sicriu *băuțe* (pietricele mici) pentru fiecare membru al familiei câte una „ca să se despartă de cei vii”. Tot pentru despărțirea de cei vii se obișnuiește ca fiecare membru al familiei să atingă cu piciorul, piciorul mortului și să zică:

Io ce împing pă cine

Tu să nu mă tragi pă mine.

Pentru ca mortul să nu mai vină înapoi, se pune în sicriu un rug „în care mortul să se înspine”.

Tot pentru ca mortul să nu devină strigoi se înțeapă în piept sau în ureche cu un ac sau vârful secerii înroșită în foc.

Credința în strigoi s-a păstrat până nu demult.

Dacă cuiva i se părea că cineva s-a făcut strigoi, „mergea cu un armăsar la cimitir; dacă armăsarul sărea peste mormânt însemna că mortul nu s-a făcut strigoi, dacă nu sărea înseamnă că s-a făcut.”

Obiceiurile legate de credința în strigoi se practicau pentru toți morții.

Se spune că dacă cineva are un dușman și vrea să-i facă un rău (să se îmbolnăvească) aruncă în groapa mortului un obiect ce aparține dușmanului.

După plecarea mortului din casă se răstoarnă scaunele, membrii familiei sunt închiși într-o cameră (unde a fost mortul) pentru ca „să nu-i ducă mortul după el”.

Când se scoate mortul din casă, sicriul este oprit în pragul ușii și un membru al familiei cu cel care a spălat mortul trec peste sicriu de trei ori: o găină vie, un *cucuruz* (porumb), o lingură de lemn și o lumânare „ca să aibă mortul pe lumea cealaltă”.

2. Drumul mortului de acasă până la mormânt (cimitir)

La plecarea din casă mortul este scos cu picioarele înainte, sicriul fiind purtat pe brațe de gropari. Mortul este scos în curte unde i se face slujba.

De aici este dus spre biserică și apoi la cimitir. Sicriul este dus fie pe umăr de șase bărbați, sau este dus în carul tras de 4 boi, având la jug câte o *cârpă* neagră. Sicriul este dus de cei șase bărbați, desemnați de familia mortului mai ales când mortul este tânăr. De obicei acești bărbați sunt prieteni sau rude de vârstă apropiată cu decedatul.

Drumul de acasă până la biserică mortul îl face fiind însoțit de membrii familiei, neamuri, prieteni, săteni și pe acest drum cortegiul se oprește la fiecare răscruce de drumuri (ulițe). Aceste opriri se numesc *stâlpurile mortului*.

În biserică se face slujba mortului, apoi înainte de a fi scos din biserică i se dă mortului *sărutarea de pe urmă* (se fac mătăanii). Începând cu membrii familiei și continuând cu rudele, prietenii, cunoscuții, se apropie doi câte doi de sicriu. La capul mortului, fac două mătăanii, apoi sărută crucea de pe sicriu după care își fac încă o mătanie și pleacă.

În drum spre cimitir se continuă *stâlpurile*.

Ajuns la cimitir mortul este coborât în groapă, acoperit cu pământ, după care se dă groparilor câte un colac și lumină *peste groapă* (mormânt).

Pe mormânt se pun uneltele cu care s-a făcut groapa iar groparii se spală pe mâini peste mormânt și unelte, cu apă adusă de acasă.

După înmormântare cei care au însoțit mortul se întorc acasă, iar membrii familiei nu trebuie să se uite înapoi, „să nu se îmbolnăvească”.

3. Pomenile – căratul apei

După înmormântare, la întoarcerea acasă se face pomana pentru mort. Pomenile sunt rânduite astfel: în ziua înmormântării, în primele două seri, la 9 zile, la 6 săptămâni, la o jumătate de an și la un an.

Pentru cel care a murit înainte de Paști, *căratul apei* se face în prima și a doua zi după înmormântare și între Paști și Rusalii, iar pentru cel care a murit după Rusalii căratul apei se face în prima și a doua zi după înmormântare și în anul următor între Paști și Rusalii. La Joia mare se cară apă pentru toți morții familiei.

Apa este cărată de o femeie (care primește *țoalele de pomană*) la 24 de case la rând și goliță în găleata casei.

Între Paști și Rusalii la fântâna de la care se cară apă se pune în fiecare colț al fântânii câte un colac, bani și lumânări. La găleata și cana cu care se cară apă se pun flori.

Dacă mortul este copil, atunci se cară lapte.

În ziua în care cară apă femeia nu lucrează și servește masa la familia celui pentru care a cărat apa. La șase săptămâni se dau *țoale de pomană* la cel care a spălat și a îmbrăcat mortul.

Cel care primește *țoale* se așează cu fața spre răsărit. Pe umăr i se pun doi colaci, iar în mână ține coșul cu *țoale*. O femeie din familia mortului zice de trei ori:

*Sfântu soare, sfânta lună,
Voi să fiți mărturie
Că pe lumea asta,
Să fie țoalele lui...
Și pe cealaltă
A lui...*

Cel care primește *țoalele* repetă tot de trei ori după cel care i le dă.

2. Obiceiurile calendaristice: obiceiuri de iarnă

În ziua de Ajun gospodarul casei lua o sticlă cu țuică cu care se ducea în grădină și stropea pomii (în special prunii) închinându-le cu urarea de rod bogat în anul care vine. În aceeași zi, gospodina casei făcea un colac (pâine, *pogace*) în *tipsie* care era ornamentat cu diferite forme din același aluat și care simbolizau animalele pe care le aveau în ogradă (cai, vaci, boi, porci, oi, păsări).

În ziua de Crăciun se tăia din acest colac și din ornamentele respective și se dădea la animale ca să le mănânce cu binecuvântarea celui care le dădea să fie sănătoase și prolifică în noul an.

Tot în seara de Ajun se puna la fiecare stâlp de poartă câte o lumânare aprinsă spre a lumina calea colindătorilor.

Pe masa la care urma să fie servită cina, sub fața de masă, se puneau câteva mănunchiuri de fân și paie ca simbol al ieseii în care s-a născut Iisus Hristos. Tot atunci se puneau într-un băt o bucată de cârnaț și un colac care se numea *frigura* și se păstra la grinda casei până la Anul nou.

În perioada sărbătorilor de iarnă, dimineața când se sculau copiii și se spălau pe față, bunicile aveau grijă ca în ligheanul cu apă să fie și o monedă de argint, ca acești copii care se spală să fie „tari ca metalul”.

La sărbătorile mari, în special a celor din perioada de iarnă, în curtea bisericii se folosea *trascul* pentru a se manifesta bucuria sărbătorii. *Trascul* este un instrument cu care se produc bubuituri (asemănătoare salvelor din tun). Acest obiect este realizat din fontă turnată masiv cu un canal interior prevăzut cu două orificii. Prin orificiul din partea de sus se introduc câlți și praf de pușcă peste care se presează pământ uscat. În orificiul din partea laterală jos a *trascului* se introduce un fier prins de o prăjină și înroșit în foc, cu care se aprind câlții care apoi provoacă explozia prafului de pușcă și astfel se produce un zgomot relativ intens. Operațiunea se repetă de mai multe ori, în funcție de importanța sărbătorii pe care o anunță.

În satul *Coșarii* repertoriul obiceiurilor de iarnă cuprinde în forma lui tradițională: colinde de copii (de pițărâi) și colinde individuale (colinde propriu-zise); urările de belșug și recoltă bogată cu plugușorul; urarea cu sorcova; jocurile cu măști; țurca; cu steaua.

Colindele de copii (de pițărâi) vestesc sărbătoarea și urează belșug în miei, porci, nuci, bani. Colindele sunt scurte și prin versuri hazlii cer darurile cuvenite: mere, nuci, bani, colaci. Urarea din colindele de copii este directă și concretă în enumerarea celor dorite și a darurilor

pretinse. Aceste colinde se cântau la fel în toate casele având un caracter general.

Colindele de copii din sat cuprindeau diferite urări (vezi în capitolul următor).

Colindele individuale (colindele propriu-zise)

Din relatările informatorilor reiese faptul că în sat nu s-a colindat în ceată, ci numai individual de către țigani. Colindul individual se practică în ajunul Crăciunului și la Anul nou.

Colindătorul vestește gazda de sosirea lui cu un *aringuț* (clopoțel).

Se cântă întâi o colindă în curte, colindătorul așteptând să fie invitat în casă. Dacă nu este primit, face cale întoarsă nu înainte de a-i adresa gazdei strigături injurioase:

Bureți pe pereți

Troscoțel în vatră

Dumnezeu vă bată.

Dacă este primit, colindătorul intră în casă și cântă colinde pentru gospodar.

Când a terminat de colindat, colindătorul este cinstit cu colaci, cârnați și răchie.

La plecare, colindătorul adresează gazdei urări de sănătate și belșug pentru anul ce vine:

Câte țigle pe casă

Atâția galbeni

La gazdă pe masă

Câte țigle pe fântână

Atâtea oale cu smântână.

În ziua ajunului de Anul nou se formează grupuri de copii care urează belșug și recolte bogate cu *plugușorul*. Ceata de copii poartă bice și clopoței. Ca și celelalte urări de Anul nou, plugușorul se termină cu cererea darurilor. Colindătorii sunt cinstiți cu bani, colaci, plăcinte.

Urarea cu sorcova se face de către copiii care poartă în mână o nuia împodobită cu flori artificiale. Ei urează gazdei multă sănătate și fericire, neuitând ca la sfârșit, în versuri pline de umor, să ceară darurile cuvenite. Colindătorii sunt cinstiți cu bani.

Țurca este un cap de „șap” (căprior) cu un bot de lemn clămpănitor acționat printr-o sfoară de un om care-l joacă și stă ascuns sub o poneavă. Pe cap are două coarne și este împodobită cu panglici din hârtie colorată și clopoței

Cu țurca umblă în ziua de Crăciun și de Anul nou doi țigani, unul care o joacă și altul care îi cântă din *lăută* (vioară).

Țurca joacă după o melodie „de joc” cântată de lăutaș, melodie care nu este însoțită de cuvinte.

Jocul începe în curte și se continuă în casă, având un caracter hazliu. Jocul este însoțit de gesturi comice adresate gazdei și celorlalți membri ai familiei.

Gazda îi cinstește cu colaci, cărnați, răchie și bani.

Steaua este un obicei de iarnă cu caracter religios. Cu steaua umbla un grup alcătuit din șapte colindători: Irodul, Îngerul, Soldatul, trei crai (Gașpar, Melchior și Balthazar) și Ciobanul. Irodul, Îngerul și Craii erau îmbrăcați în cămăși de dieci, pe cap purtau căciuli din hârtie și în mână aveau o sabie de lemn. În locul sabiei, Îngerul purta o stea confecționată din hârtie. Soldatul purta uniformă, în mână, având o pușcă de lemn, iar ciobanul era cu *bundă* și bătă.

Grupul cu Steaua mergea din casă în casă, evocând prin dialoguri și cântece scene legate de nașterea lui Hristos.

În sat cu steaua mergeau flăcăii, cărora li se dădeau colaci, cârnați, răchie și bani.

La Anul nou pe lângă colindătorii individuali apărea o ceată de colindători formată din muzicanți: doi cu lăuta (vioara) și unul cu *broanca* (contrabasul).

Ei începeau să cânte în curte, apoi erau poftiți de gazdă în casă, unde își continuau susținerea repertoriului format din cântece de jale și de joc. La sfârșit urau gazdei sănătate și ani mulți și erau cinstiți cu colac, cârnați și răchie.

Un alt obicei de iarnă perpetuat de-a lungul secolelor se practica în ziua de 6 ianuarie, de Bobotează, când după liturghia din biserica toți cei prezenți, în frunte cu preotul, cantorul și corul ieșeau la crucea din marginea satului. Aici preotul sfințea apa pregătită din timp în vase de lemn, după care fiecare credincios prezent la sfințirea apei își lua din apă sfințită într-un vas mic adus de acasă (sticlă, *bocală*, cană de lut, ulcior de lemn, ș.a).

Această apă sfințită era folosită în timpul anului ca leac în cazul îmbolnăvirii unor membri din familie, fiind considerată tămăduitoare. Se păstra un an de zile.

Înainte a acestei sărbători, în zilele de 3-4-5 ianuarie, preotul sfințea casele, însoțit de cantor și crâșnic. Sosirea preotului la casa care urma să fie sfințită a fost anunțată cu ajutorul unui clopoțel mânăuit de crâșnic, apoi cantorul și preotul începeau să cânte „În Iordan botezându-te Tu, Doamne”. Apoi preotul stropea camerele din casă în direcția celor patru puncte cardinale cu apă sfințită adusă într-o căldărușă și folosind un buchet de busuioc. Membrii familiei își făceau semnul crucii, sărutau crucea din mâna preotului care-i stropea pe creștet cu puțină apă sfințită.

Unii gospodari invitau preotul să stropească cu apă sfințită și animalele din gospodărie.

Dacă în familie erau copii cu dificultăți de vorbire, părinții rugau preotul să dea acestor copii să bea apă sfințită din clopoțel în locul paharului. La fel dacă voiau să aibă copii care să cânte frumos când vor fi mari.

De sărbătoarea Sfințelor Paști s-a păstrat până în zilele noastre obiceiul vopsirii ouălor în diferite culori, îndeosebi în roșu. În noaptea de Înviere cel puțin un membru de familie merge la biserică pentru a lua Paști – câteva bucăți de anafură sfințită și lumină (o lumânare aprină de la lumânarea preotului). În schimbul acestora ei ofereau preotului un ou roșu. Pâinea nedospită (pască) pentru anafură era pregătită de o familie prestabilă, în sistem de rotație, în ziua de Joia Mare era adusă la biserică cu un ceremonial deosebit, în prezența preotului și cantorului. După ce ajung acasă cu Paștele, membrii familiei servesc prima masă „de dulce” (*de slastă*) după un post de 7 săptămâni.

În prima zi de Paști nu se organizează niciun fel de distracție (horă, bal). După masa de prânz locuitorii se adună în curtea bisericii unde ciocnesc ouă în special copiii și tinerii. Ciocnitul se făcea „pe luate”, adică cel căruia i-a fost spart oul trebuie să-l dea celui care-l avea cel mai tare. În dorința de a aduna cât mai multe ouă, mulți participanți se foloseau de diferite tertipuri: confecționau ouă din lemn, goleau conținutul din coaja de ou nefiert și o umpleau cu ceară topită, atașau o monedă la ou, etc.

În ziua a doua se organiza de regulă horă după-masa și bal seara.

De sărbătoarea Învierii Domnului, familiile care au morți în cimitir vizitează mormintele lor și dau de pomană ouă vopsite, prăjituri, băutură.

3. Obiceiuri legate de muncă: clăcile

În sat s-a statornicit tradiția întrajutorării între vecini și rude la anumite munci care ar fi necesitat prea multă cheltuială de timp pentru o singură familie.

Dintre acestea fac parte: construirea casei, treieratul, prelucratul cânepii, depănușatul porumbului, tăiatul porcilor, torsul, pregătirea nunții.

În prezent tradiția s-a păstrat doar în cazul construirii caselor, tăiatul porcilor și pregătirea nunții.

La clăcile pentru construirea caselor au participat vecini și rude care transportau materiale de construcție, săpau fundația și chiar ridicau pereții. De obicei la sfârșitul zilei de muncă, clăcașilor li se oferea mâncare și țuică.

La treierat participanții la clacă ajutau la transportul cu cereale la *arie* și urcarea lor în podul casei. Această muncă se încheia cu o masă comună și o mică petrecere pentru toți participanții.

La prelucratul cânepii, participanții erau femeile din sat. Ele ajutau la melișatul cânepii, iar după terminarea lucrului, clăcașii mâncau și petreceau.

După cules, știuleții de porumb erau transportați acasă și alezați în curte sau în *șofru* pe grămezi.

Odată cu lăsatul serii, în jurul grămezilor se adunau membrii familiei, vecinii și rudele care n-au avut coceni de depănușat. Participanții cântau, glumeau ori se tachinau prietenește. Un asemenea prilej l-a constituit găsirea știuleților cu boabe roșii. Cel care a găsit un asemenea știulete se spunea că a lucrat destul și se poate culca. Mult haz s-a făcut pe seama știuleților plini de tăciune. Dacă un lucrător a văzut știulete tăciunos, a încercat să-l împingă neobservat spre un vecin, care l-a dat și el mai departe. Cine nu l-a observat și s-a murdărit cu el, a provocat râsul participanților. Mult haz s-a făcut și cu *lămpașul de*

dovleac. Dovleacul era golit în interior iar în coaja lui s-au tăiat găuri pentru a marca ochii, nasul și gura, pe unde străbăteau razele unei lumânări, fixate în interior.

Dovleacul era așezat pe un stâlp și acoperit cu o pătură reprezentând sperietoarea pentru copii, o distracție agreată de toți cei prezenți la clacă.

Tăiatul porcilor a fost dintotdeauna un eveniment important în viața familiei. La această muncă au ajutat membrii familiei și rudele. Seara după terminarea lucrului a urmat o petrecere numită *pomana porcului*, o masă comună veselă până noaptea târziu.

Femeile și fetele au trebuit să toarcă în fiecare zi cânepă și lână, căci necesarul de pânză lucrată acasă a fost foarte mare.

Clăcile la tors erau de două categorii: datul de clacă și claca acasă.

În primul caz la 10-12 femei se dădea de tors acasă, specificându-se timpul când să fie gata, dată la care era organizată o petrecere. După ce lucrul era terminat, femeile se întâlneau în casa celui ce a dat de clacă, unde mâncau, beau, cântau, jucau până seara târziu.

În cel de-al doilea caz erau chemate femeile acasă la cel care avea de clacă. Aici se torcea, se spuneau glume, se mânca, se bea și se cânta.

Pregătirea pentru nuntă a fost și este un prilej de muncă comună pentru familie și toate rudele. Ospitalitatea și sociabilitatea se manifestă din plin multe zile înaintea sărbătorii. Lucrătorii servesc masa în casa nunții.

În sat erau organizate clăci atât de către cei bogați, cât și de către cei săraci.

ACTIVITATEA CULTURALĂ

Primul cor organizat în localitate a fost cel din cadrul parohiei greco-catolice. Fiul preotului Demetriu Teaha, Corneliu, student fiind la Budapesta la Institutul Teologic, în timpul vacanțelor de vară și-a adunat colegii de generație și alți tineri din sat și i-a organizat într-un cor care a avut în repertoriu răspunsurile liturgice. Ca și an de constituire se consideră anul 1888. În cele câteva vacanțe tânărul Teaha a reușit să-i facă pe consătenii săi să îndrăgească cântecul coral astfel încât și după ce a plecat la parohie, coriștii au continuat activitatea corală. Aceasta se întâmpla în ultimul deceniu al secolului XIX. În anul 1906 corul a devenit mixt și a avut 25 de coriști¹⁵⁷. Din datele păstrate rezultă că prima apariție în public, cu repertoriu bogat de piese laice, a fost abia în anul 1907, cu ocazia sfințirii bisericii în data de 8 septembrie.

Cu acest prilej corul a prezentat un spectacol în curtea bisericii, pe un podium special amenajat. Din acel an s-a stabilit și permanentizat și ruga satului la sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului.

Activitatea corului a fost impulsionată de preotul Ioan Bacău, care de fapt era profesor de muzică. După anul 1920 a fost angajat un dirijor țăran din Racovița, căruia i-a urmat în această funcție localnicul Moise Jurjescu-Bulgăr. Un alt localnic, Jichici Petru, zis Pătruț a lui Vișan, a urmat un curs de dirijorat de câteva luni la Lugoj.

¹⁵⁷ Gheorghe Luchescu, *Lugojul – vatră cultural-folclorică*, Editura Marineasa, Timișoara, pag. 125.

Corul bisericii greco-catolice și-a reorganizat temeinic activitatea în anul 1932 sub preotul Virgil Horga. Cu ocazia respectivă a adoptat un nou Statut, întocmit de preotul Iosif Stoica, care a fost aprobat și de către Ordinariatul Episcopesc din Lugoj sub nr. 556/22.02.1933.

Încă atunci s-a pus problema unui local adecvat în care să-și desfășoare activitatea de repetiții și să susțină reprezentații corul respectiv. Ideea avansată a fost cea de a se construi o Casă Națională. Primăria a pus la dispoziție un teren adecvat, au fost mobilizați tinerii din sat în frunte cu învățătorii, a început procurarea materialelor de construcție... Dar după 2-3 ani, s-a întâmplat ceva inexplicabil: notarul comunal a vândut, fără aprobare, materialele de construcție depozitate, fapt pentru care a fost urmărit penal, iar Casa Națională nu s-a mai construit... A venit și războiul cu greutățile inerente, și această inițiativă a fost amânată pentru vremuri mai bune.

După terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, când lucrurile s-au mai așezat și când activitatea corului s-a reluat și reorganizat – președinte devenind învățătorul George Rada, iar secretar Moise Subi, cu dirijorul Moise Văsuț, această idee a fost reluată.

În primăvara anului 1947 membrii corului se întrunesc pentru a delibera despre o „casă a corului” care ar urma să fie construită în grădina alăturată cu curtea bisericii și proprietatea parohiei greco-catolice din localitate. În acest sens, cei prezenți, 38 la număr, pe care o să-i enumerăm în finalul documentului pe care-l reproducem spre știința posterității, au formulat o petiție-cerere către Ordinariatul Episcopesc Român Unit Lugoj, după cum urmează¹⁵⁸:

„Corul Bisericii române unite”

Comuna Chizdia, jud. Timiș-Tor.

¹⁵⁸ Document din colecția particulară.

Nr.5 din 8 Martie 1947

Onor

Prea Veneratului Ordinariat Episcopesc român unit

Lugoj

Excelența Voastră,

Subsemnații coriștii semnați mai jos, membrii ai corului bisericii române unite din comuna Chizdia, jud. Timiș-Torontal, cu supunere fiască prezentăm această cerere în fața Prea Sfinției Voastre, pentru a o aproba.

Subsemnații facem parte dintr-un cor bisericesc pe care noi l-am înființat, care poate prin multe greutăți a trecut, dar totuși se menține.

Acum după ce a trecut războiul și am venit cu toți la casele noastre, am luat hotărârea ca să ne reorganizăm și să ne clădim o casă culturală care să fie proprietatea corului. Cu toate că acest cor bisericesc nu are fonduri bănești, noi membrii corului o facem pe cheltuiala noastră.

Singurul motiv care ne împiedcă de a ridica casa culturii e că nu avem teren potrivit pentru această clădire.

Excelența Voastră,

Biserica română unită din Chizdia e proprietară unei grădini care face parte din acelaș corp cu, curtea Bisericii. Noi rugăm excelența Voastră să binevoiască a aproba ca această grădină să fie donată corului pentru a-și putea ridica clădirea pe acest teren. Tot odată dorim ca grădina și casa culturală să fie condusă și administrată de comitetul corului, ca să nu avem dificultăți, la un moment dat comitetul bisericesc

să pretindă chirie pentru folosința grădinii sau să ne oblige să mutăm clădirea după acest teren.

Corul Bisericii române unite din Chizdia se conduce pe bază de Statut aprobat de Prea Veneratul ordinariat Episcopesc din Lugoj sub nr.556 din 22 Februarie 1933. Un Statut se află în arhiva Episcopiei unite din Lugoj.

Paragraful 15 din Statut prevede că toată averea mobilă și imobilă a corului, în caz de desființare va trece în proprietatea Bisericii române unite din Chizdia.

Excelența Voastră,

În comuna Chizdia pe lângă noi cei de religie unite care suntem peste 1200 suflete mai sunt și vreo 200 suflete de religie ortodoxă, care poate s-ar bucura dacă noi nu am putea ridica această casă pe terenul amintit.

Dacă nu ni se poate aproba acest teren suntem nevoiți ca să clădim casa culturală pe un teren al primăriei, dar în felul acesta va fi în detrimentul Bisericii noastre și al corului, căci nu mai putem fi noi stăpâni.

Excelența Voastră,

Dificultăți am mai avut și pentru monumentul eroilor care e ridicat cu ajutorul întregii comuni și noi fiind majoritatea a trebuit de multe ori să renunțăm de a face serviciul divin în fața monumentului.

În felul acesta s-ar putea întâmpla și cu casa culturală dacă nu putem să o clădim pe un teren propriu al nostru.

În speranța că Prea Sfinția Voastră va aproba cererea noastră rămânem cu supunere fiască.

Președintele corului

Secretar,

Învățător, Gh. Rada

Moise Subi

Membrii corului:

Moise Văsuț, Nicolae Jupăneanț, Vasile Jurjescu, Gheorghe Jurjescu, Roman Jurjescu, Vasile Costescu, Partene Jurjescu, Iulian Jichici, Ștefan Daroție, Nicolae Jichici, Vasile Costescu, Aurel Lupulescu, Vasile Subi, Gheorghe Inciulescu, Moisei Nedelcu, Vasile Laicu, Moisă Lupulescu, Moisă Evrici, Dimitrie Triponescu, Nicolae Mizulescu, Nicolaie Jurjescu, Nicolaie Ciosici, Moise Ciosici, Nicolae Gavrea, Ioan Toma, Vasile Jurjescu, Viorel Jurjescu, Avram Stanjic, Gheorghe Inciulescu, Nicolae Inciulescu, Partene Jichici, Vasile Jurjescu, Iosiv Jichici, Gheorghe Mizulescu, Pavel Lupulescu, Gheorghe Târziu.

În cunoștință de cauză, membrii Comitetului bisericesc s-au întrunit în ședință în data de 11 ianuarie 1948 pentru a dezbate solicitarea coriștilor și a adopta hotărâri corespunzătoare.

Este interesant procesul-verbal¹⁵⁹ încheiat cu această ocazie, fapt pentru care îl reproducem:

Proces-verbal,

Luat astăzi, 11 Ianuarie 1948, în ședința Comitetului bisericesc român unit din Chizdia ținută la sediul oficiului parohial din loc sub prezidiul preotului local Ioan Socol.

Prezenți sunt: Jivanici Partenie, Jichici Victor, Jichici Gheorghe, Inciulescu Nicolae, Jivan Nicolae, Stanjic Vasile, Evrici Partenie, Jucu Moise, Jichici Iosif și Inciulescu Niculae. Membrii fiind prezenți în

¹⁵⁹ Document din colecție particulară

majoritatea recerută, ședința se deschide la orele 16 și se trece la ordinea zilei:

1. Verificarea procesului verbal din ședința trecută. Preotul dă citire procesului verbal din ședința trecută care se aprobă cu unanimitate.
2. Casa corului Bisericii române unite din Chizdia. Comitetul Bisericesc luând în dezbatere cererea corului Bisericii noastre în legătură cu grădina din apropierea Bisericii pe care corul cere să i se doneze pentru a-și putea ridica casa culturală pe ea întrucât n'are alt teren potrivit pentru edificare. Corul cere apoi ca această grădină să i se doneze cu drept de proprietate, iar casa odată edificată să fie administrată de comitetul corului.

Comitetul Bisericesc văzând statutele acestui cor aprobate de Prea Ven. Ordinariat Episcopesc din Lugoj sub No. 556 din 22 Februarie 1933, din care o copie se află și la Sf. Episcopie, îi în paragraful 15 din aceste statute se prevede că toată averea corului atât mobilă cât și imobilă în caz de desființare va trece în proprietatea bisericii române unite, aprobă ca această grădină să fie donată corului cu drept de proprietate, iar casa să fie administrată de comitetul corului, nefiind împiedicat de nimeni în facerea serbărilor, horelor, probelor de cor.

Comitetul Bisericesc hotărăște ca corul să nu-și poată înstrăina nimic din avutul său, nici să contacteze împrumuturi de la bancă.

Nefiind nimic de dezbătut ședința se ridică la orele 18.

Chizdia 11 I 1948.

Preot Ioan Socol
Membrii comitetului,
Jivarici Partenie
Jichici Victor
Inciulescu Nicolae
Jichici Gheorghe
Evrici Partenie
Divan Nicolae
Stanjic Vasile
Jucu Moise
Jichici Ion

Pentru conformitate,
Pr. Ioan Socol

Pentru a rezolva solicitările coriștilor, Ordinariatul Episcopesc Lugoj a cerut părerea și Vicariatului Timișoarei care, sub semnătura vicarului foraneu, remite următoarea poziție¹⁶⁰ la 20 ianuarie 1948:

Vicariatul Timișoarei

Nr.15/1948

Preavenerat Ordinariat,

Aici alăturat înaintez cu reverință dosarul casei culturale din Chizdia, care a fost returnat spre completare, cu Nr. 1467/1947.

Rog să se aprobe decisul curatoratului în sesiunea ce face pe seama corului. În schimb corul să fie îndrumat să nu organizeze decât

¹⁶⁰ Document din colecție particulară

întruniri decente, cari să nu profaneze edificiul apropiat al bisericii. Poate ar fi de dorit ca pentru casa culturală să fie intrare separată de a bisericii. Este foarte justă remarca comitetului parohial, ca să nu se facă ipotecă asupra noului edificiu prin împrumuturi bancare. Ași propune, ca în comitetul corului curatorul bisericesc să-și aibă un reprezentant de drept, care să observe gestiunea corului și să informeze forul bisericesc în caz de nevoie. Cu un cuvânt să servim corul, căci este al nostru, dar să servească și el numai bisericii sale.

Timișoara, la 20 Ian. 1948.

Chiar dacă și avizul Oficiului Vicarial Timișoara a fost favorabil (cu mici recomandări) corului, hotărârea finală a fost luată de Episcopia de Lugoj și a fost comunicată cu adresa nr. 371/23 ianuarie 1948 aceluiași Oficiu Vicarial, după cum urmează¹⁶¹:

Onoratului Oficiu Vicarial Timișoara

Urmare la raportul nr. 15/1948 privitor la zidirea Casei corului Bisericii Române Unite din Chizdia, binevoiește a cunoaște cele de mai jos.

Luăm la cunoștință hotărârea Corului Bisericii Noastre din Chizdia de a-și zidi o casă culturală pe grădina bisericii de acolo și Ne bucurăm de gândul fericit ce vor să-l realizeze.

Ținem însă să lămurim că terenul pe care se face zidirea va rămânea și pe mai departe proprietatea Bisericii Noastre din Chizdia, iar casa culturală va forma bunul Bisericii, folosința va fi a corului român unit de acolo și administrarea și organizarea tuturor

¹⁶¹ Idem, *ibidem*

manifestațiilor culturale se va face de comitetul corului cu împreună lucrarea preotului Nostru din Chizdia.

Biserica nu va lua nicio chirie după acest teren, socotind că la slujbele dumnezeiești corul va cânta regulat. Orice neajuns, de orice natură se va isprăvi de Ordinariatul Episcopiei de Lugoj.

Așteptând realizarea programului în întregime, cerem darul Domnului peste lucrările corului nostru din Chizdia-

Lugoj, Ședința Consistorului din 28.10.1948

Episcop, Ss indescifrabil

Deși soluția finală stabilită de autoritățile eclesiastice a fost alta decât cea dorită de petenți, totuși membrii corului s-au mobilizat și au demarat construcția Casei corului, care ulterior a devenit Cămin cultural sătesc. Edificiul s-a terminat în trei ani, organizatorul principal fiind învățătorul George Rada, care a devenit director de școală și organizatorul principal al activităților din cadrul Căminului Cultural. Unele greutăți au survenit în iarna 1948/49 când a fost desființat cultul greco-catolic iar corul în vechea lui structură s-a dizolvat. Tot Rada George a realizat reorganizarea corului, de data aceasta ca formație în cadrul Căminului Cultural, reușind să atragă în această activitate peste o sută de persoane, în special tineri, indeferent de convingeri religioase.

Corul astfel alcătuit a participat la toate manifestările artistice sătești și zonale și numai sporadic mai participa la slujbele religioase. Dirijor a fost tot Moise Văsuț, ajutat în descifrarea partiturilor de învățătorul George Rada.

În perioada 1953-57 dirijor al corului a fost învățătoarea Vera Caisin, căreia i-a urmat preotul Bichicean din Labașinț. În anul 1958 profesorul George Rada a avut un eveniment tragic în familie și s-a retras din activitatea cultural-artistică. Rămânând fără un susținător fervent,

corul a început să se destrame. Un grup de cântăreți mai în vârstă și care au cunoscut repertoriul bisericesc au continuat să cânte ocazional în cadrul ritualurilor bisericii ortodoxe până la Revoluția din 1989. După Revoluție s-a încercat revigorarea acestei activități. Dar numărul coriștilor scăzuse drastic și toți erau la vârste venerabile...

Revenind la Căminul Cultural, trebuie să reținem că în perioada anilor șazeci și șaptezeci ai secolului XX acesta a fost un adevărat lăcaș de cultură, unde se adunau tinerii din sat și activau în formații artistice, copiii de școală prezentau serbări, aici se organizau hore, seri dansante, baluri, concursuri, conferințe, majorate, etc. de către organizațiile de tineret și pionieri. În ultimele decenii, din păcate, aici se organizează foarte rar activități și acestea sunt nunți sau ruga satului, deși clădirea a fost renovată.

*

Unele afirmații precum că locuitorii din *Chizdia* ar fi avut un nivel cultural scăzut în perioada interbelică nu se justifică în totalitate. S-a păstrat, într-o arhivă personală, un Conспект al ziarelor și revistelor abonate precum și al cărților cumpărate de poporenii greco-catolici în anul 1947, din care rezultă următoarele achiziții:

- ziarul „Unirea poporului” – 4 abonamente
- revista „Raiul copiilor” – 4 abonamente
- revista „Raiul tineretului” – 6 abonamente
- cartea „Urmarea lui Hristos” – 2 exemplare
- cartea „Calendarul de la Blaj” – 20 exemplare.

Pentru acele vremuri este mai mult decât suficient.

*

Un eveniment cultural deosebit a avut loc în vara anului 2009. În organizarea Consiliului Județean Timiș, a Primăriei Comunei Brestovăț și a Organizației Internaționale a Aromânilor, în data de 17 iulie 2009 în localitatea *Coșarii* s-a desfășurat Festivalul și Concursul de Folclor „Câte stele-s pe Banat”, ediția I, în cadrul zilelor Culturii Aromâne, sub direcțiunea doamnei Elena Jurjescu-Todi. Toate acestea în memoria familiei nobile aromâne Sina.

DE LA STRĂBUNI RĂMASE

În memoria colectivă a locuitorilor s-au păstrat mai multe cântece populare și texte specifice unor rituri, obiceiuri și tradiții. Multe dintre acestea sunt comune zonei folclorice mai largi, iar altele au specific local. Cu cercetarea folclorului autohton din *Chizdia-Coșarii* s-a ocupat mai intens, prin anii șaptezeci ai secolului XX, fiul satului, profesorul Remus Gh. Lazăr. Rezultatele cercetării le-a sintetizat în deja mintita *Monografia*¹⁶²..... Cu permisiunea autorului reproducem o serie de texte pe care le apreciem ca specifice pentru localitatea noastră.

Păpărugă

Păpărugă, rugă,
Ieși afară dă ne udă
Cu olcuță nouă
S-o umplem dă rouă
Roua rouește
Gazda să trăiască
Unde-i valea seacă
Mai mult să se facă
Unde-i valea lungă
Apa să s-ajungă
Spicul cât voinicul
Rodul umple podul

¹⁶² Lazăr Gh. Remus, *Monografia etnografică a satului Coșarii, județul Timiș*, Lucrare de diplomă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie-Filosofie, Anexe I-VI.

Cucuruzilii
Cât grăginilii
Unde dai cu plugul
Să meargă ca vântul
Unde dai cu sapa
Să meargă ca apa.

(Inf. Bila Lavinia, nr. 210)

Chemarea givărilor la nuntă

Vă poștește a lui... la uspăț.
La o masă plină
Și la un scaun dă ogină
La o bucurie, la un păhar dă răchie
Un ceas două, măcar și nouă
Măcar și zece, cu toți ne-om petrece.
Păsărica cucului, cântă-n vârful nucului
Cântă ciripește, la uspăț vă poștește
Dacă dumneavoastră nu mi-ți crede
Eu vin din câmpul verde
Vă aduc semn prin păloscă
Dumnezeu să vă trăiască
Soacra mare ne-a mânat
Prin sat să umblăm
La uspăț să vă chemăm
La o masă plină
La un scaun dă ogină
La o bucurie.
La un păhar dă răchie.

(Inf. Târziu Sofia, nr. 120)

Strigături pe drum

U, iu, iu pe dealu gol
Că mireasa n-are țol!
Da i-o face mirile
Când o tunde câinele!
Și i-o face și soacra
Când i-o tunde și mâța.

Strigături la joc

Dragu-mi cu șine joc
Că miroase-a busuioc.
Dragu-mi cu șine sâr
Că miroase-a călăpăr.

Dragu-mi mie a juca
Cu nevasta altuia,
Dar mie nu-mi pare bine
P-a me să o joace nime.

Șârurile joacă-n joc
Și mătasea șage-n loc.

(Inf. Jichici Elena, nr. 37)

Bocete:

Doamne, cum nu ți-o fost milă
Să mă iei în mare sâlă
Să mă duci tu la mormânt
Să-mi lași puii mei plângând
Și bărbatu văduvind
Și casa me pustiind

Veniți veri și verișoare
Și veniți la mea iertare
Și cu toții să mă iertați
Că acu calc pragu morții
Rămas bun vă zic la toții
Când doru pe voi v-ajunge
Luați flori veniți la cruce
Dară voi că îți vini
Da voi nu mă veți găsi
Că ușili-s încuiace
Ferescili-s astupace
Și voi n-aveți pe un'străbace
Că cheile le-am pierdut
Că cheia vântului
Din fundul pământului
Stau în casă cu iarba vierge
Dă inge nime nu mă vege
Stau în casă sub pământ
Inge nu-i soare nici vânt
Numai dor și greumânt
Mormântule cum ma iești
Multă lume putrăzești
Dă nu ne-ai fi putrăzât
Omu acasă ar fi vinit
Nouă ne-ar fi povestit
Cum îi în casă sub pământ.

(Inf. Stanjic Elena, nr. 174)

Colindă de pițărâi:

Bună ziua lui Ajun

Că-i mai bună a lui Crăciun
Că-i cu miei și cu porcei
Cu botița după ei
Ba cu nuci că-s mai dulci
Ba cu bani că-s mai tari
Stau la gazdă-n pozonari.

Bună ziua lui Ajun
Că-i mai bună a lui Crăciun
Hai cu miei, cu porcei
Cure gazda după ei
Cu zbiciul de foc
Să aibe gazda noroc
La anul și la mulți ani
Să ne dea și nouă bani.

(Inf. Rista Petru, nr. 210)

Colind de Crăciun (se cântă în curte):

Ciucur verde de mătasă
Domnului, Doamne
Slobozî-mă gazdă-n casă
Domnului, Doamne
Că afară ploaie și varsă
Domnului, Doamne
Dacă, gazdă, nu mă crezi
Domnului, Doamne
Umpli lumea dă dulceață
Domnului, Doamne.

(Inf. Rista Petru, nr. 210)

Colind în casă

Gazdă să fii sănătoasă
Domnului, Doamne
Că noi gazdă ți-am venit
Domnului, Doamne
Tot la raar la zile mari
Domnului, Doamne
Și pe noi ne dăruți
Domnului, Doamne
Cu-un colac de grâu curat
Domnului, Doamne
Și-o potcoavă de cârnat
Domnului, Doamne
Și-o buclie cu răchie
Domnului, Doamne
Noi să bem și să ne-nchinăm
Domnului, Doamne
Pe Dumnezeu pomenim
Domnului, Doamne
Tot la rar la zile mari
Domnului, Doamne
Că noi gazdă ți-am venit
Domnului, doamne
Tot la rar la zile mari
Domnului, Doamne
Și pe noi ne-ați dăruit
Domnului, Doamne
Cu-un colac de grâu curat
Domnului, Doamne
Ieși afară să mă vezi
Domnului, Doamne
Că sântem în haine verzi
Domnului, Doamne
La ferești pene domnești
Domnului, Doamne
Dar la pat până dă brad
Domnului, Doamne
Dar la chip până de nuc

Domnului, Doamne
La cuptor pană dă flori
Domnului, Doamne
Dar la uşă-o faină rujă
Domnului, Doamne
Crucea-n grindă
Domnului, Doamne
Roata-n masă
Domnului, Doamne
Dumnezeu cu gazda-n casă
Domnului, Doamne
Şi-o buclie dă răchie
Domnului, Doamne
La gazdă dă veselie
Domnului, Doamne
Şi mie dă omenie
Domnului, Doamne
O uieguţă dă vinars
Domnului, Doamne
Să mă ung io pă grumaz
Domnului, Doamne
Să fii gazdă sănătos
Domnului, Doamne
Ca şi-un măr mare frumos
Domnului, Doamne
Când ci-o bace vântu-n dos
Domnului, Doamne
Umpli lumea dă miros
Domnului, Doamne
Când ci-o bace vântu-n faţă
Domnului, Doamne
Şi cu-o buclie de răchie
Domnului, Doamne
Fie-ţi gazdă d-omenie
Domnului, Doamne

(Inf. Rista Petru, nr. 210)

Pluguşorul

Mâine anul se-noiește
Plugușorul se pornește
Și începe a brăzda
Pe la case a colinda
Mânați măi, hăi, hăi...
Iarna-i grea omătu-i mare
Semne bune anul are
Semne bune din belșug
Pentru brazda de sub plug
Mânați măi, hăi, hăi...
De mânat am mai mâna
Dar ni-i că ne-om însera
Și noi suntem mititei
Și ne mâncă căinii răi
Mânați, măi, hăi, hăi...

(Inf. Jichici Nicolae, nr. 54)

Sorcova

Anul nou fericit
La mulți ani!
Să trăiți, să-mbătrăniți
Ca și-un măr ca și-un păr
Ca și-un fir de trandafir
Fie gazda sănătos
Și-un cineri cu busuioc
Dă-i Doamne gazdii noroc
Și-un cineri cu mince creață
Dă-i Doamne gazdii viață.

(Inf. Rista Petru, nr. 210)

Cântece de clacă

1. Nana-me-i din Chizătău
Urātu-i bărbatu tău
Eu văd bine că-i urât
Nu mă pot băga-n mormânt

2. Strigă Doamne cine strigă,
Strigă moarcea la fereastră.
Spovegitu te-ai nevastă?
Ba io nu m-am spovigit
Că la moarte n-am gânșit.
Că io când m-oi spovegi
Șapte popi m-or trebui
Ca să spun păcacilii
Și un protă unșuresc
Să nu șcie ce vorbesc
Domnul prota, părinșe,
Pă popa-am iubit nășinșe
Și pă dascălu ășl cuminșe
Dar la urmă pă casiriu
Care m-o luat misiriu
D-am purtat poalășe subșiri.

3. Trimes-a bagea, trimes,
Pă tri fire de ovăș
Că io-n greginăș să ies.
Și io i-am trimes nășpoi,
Pă tri fire dăș trifoi

Nu pot ieși până joi
C-am o mamă simțitoare
Și-o cățea lătrătoare
Și-o ușă scârțâitoare.
Las băgița, ci-o învăța,
Ce să faci cu maică-ta.
La cățaua dă-i dă cină,
La mumă-ta pat d-ogină
Ușa unge-o la țățână,
Și ieși la mine-n grăgină.

4. Măi bărbace țucu-ce
Lăsă-mă tu în voia me
Să iubesc pe cine-oi vre
Până mi-s mai cinăre
Că dacă oi îmbătrâni
La nime n-oi trebui
Tăt a te muiere-oi fi.

5. Frunză verge foiunfiu
Să pot pringe un șarpe viu
S-otrăvesc pă șine știu
S-otrăvesc vecinili
C-alea-mi mîncă zâlili.

6. Pă marginea pădurii
Buie bagea cu boii
Ș-așa-mi face cu zbicelu
Să mă duc și eu cu elu

Și-așa-mi face cu mâna
Să merg să-i sărut gura.

(Inf. Jichici Elena, nr. 37)

Descântec de deochi

S-a dus Măria
Pe cale de cărare
S-a întâlnit cu ghiocu
Și cu pocitura în cale.
Ieși ghiochi,
Ieși pocitură
Ieși mânătură
Ieși vânt rău
Ieși, nu ieși deloc
Ieși moroi
Cu moroaică
Strigoi
Cu strigoaică.
Ieșiți de la Măria
Din creierul capului
Din fața obrazului
Din zgârcitul nasului,
Din dinți,
Din măsele,
Din mâini,
Din picioare
Din tot locul
Unde o doare
Din piele

De sub piele
Din carne
De sub carne
Din os
Din măduvă
Din inimă
Din jigărit
Ieși din umbră
Nu gâmfă
Nu săgeta
Nu tinge,
Nu cuprînge
Ieși și te du pă vale
Ca spuma pă mare
Măria să rămână
Curată,
Luminată,
Ca argintu strecurată.
(se repetă de 3 ori
se suflă și se zice iar)
Ieși și te du
Cu cuțitu te-oi scrijela
Cu sare te-oi presăra
Cu mătura te-oi mătura
Cu pana te-oi ușura
La câini păcurărești te-oi da
Nici de leac nu te-oi lăsa
Măria să rămână curată,
Luminată,

Ca argintu strecurată.

(se repetă de 3 ori)

(Inf. Târziu Maria, nr. 40)

Un culegător neobosit de folclor autentic este și solista de muzică populară *Elena Jurjescu Todi*, fiica satului *Chizdia-Coșarii*. Scopul acestor culegeri a fost valorificarea lor scenică. Multe cântece din repertoriul solistei sunt culese personal din satul natal și apoi interpretate pe scenă. Prin amabilitatea doamnei Elena Jurjescu Todi publicăm trei cântece reprezentative.

TRANDAFIRULE¹⁶³

Trandafirule,
Hai, bagio mă leagănă
Și mă leagănă frumosu
Să nu pic din leagăn josu
Trandafirule,
Hai, bagio mă leagănă
Lasă bagio coasa-n iarbă
Și vină să-ți spun o treabă
Trandafirule,
Hai bagio mă leagănă
Lasă bagio coasa-n fân
Și vino să ne iubim.
Trandafirule,
Hai bagio mă leagănă
Șcii tu, bagio, șcii, nu șcii

¹⁶³ Culegere realizată în luna octombrie 1972, de la nana Măriuța lu Miana – Măriuța Popescu.

Când eram cineri copii
Începam dragostea-ntâi
Trandafirule,
Și mâncam miere dă roi
Și ne iubeam amândoi
Trandafirule,
Noi un măr când îl aveam
În două îl împărțam
Trandafirule,
D-acu, d-am ave cu sacu
nu ne-am da unu la altu.
Trandafirule,
Hai, bagio mă leagănă
Și mă leagănă frumosu
Să nu pic din leagăn josu
Trandafirule,
Hai, bagio mă leagănă.

ÎN GRĂGINUȚA LU' ION¹⁶⁴

- În grăginiuța lu' Ion – bis
Toace păsările dorm

Refren: Au, au, au
Eu de bine nu mai dau!

2. Numa' una n-are somn

¹⁶⁴ Culegere făcută în 31 ianuarie 1973. informator: Jifcovici Silvia (nana Pupi), 60 de ani, sat Coșarii.

Și zboară din pom în pom

Și strigă Ion, Ion

Refren:

3. Au trecut doi ani ș-o vară

Și fișiorii să însoară

Iar fecile să mărită.

Refren:

4. Numa' Leana ta iubită

Te-așceaptă cu gura friptă – bis

Refren.

Cu acest cântec arhaic, tărăgănat, „În grăgiuța lu' Ion”, la 27 mai 1973 Elena Jurjescu a debutat oficial la festivalul și concursul cântecului popular românesc „Maria Tănase”, Craiova, ediția a III-a și a obținut *Premiul SPECIAL* al Centrului de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă București.

Elena Jurjescu a realizat cu această piesă și o înregistrare la Radio București în data de 28 martie 1980. Solista a interpretat această piesă arhaică și în cadrul unor turnee cu Ansamblul profesionist „Banatul” din Timișoara într-o scenografie și regie deosebită, cutreierând toată România, iar pe scena Operei Române din Timișoara în câteva spectacole speciale, dintre care amintim doar două: „Antena Antenelor” pe 7 decembrie 1980 și în cadrul „Cântării României”, ediția pe țară, când au participat (în afară de publicul spectator) 150 de delegați din întreaga țară, din toate zonele și subzonele folclorice, muzicologi, coregrafi, regizori, care au oferit punctaj maxim, cu felicitări, mai ales că a interpretat fără microfon, fără orchestră. A înregistrat piesa la Electrecord

cu orchestra ansamblului „Ciocârlia” din București abia în 11 mai 1988, dirijor fiind Virgil Muzur.

IOANE, IOANE¹⁶⁵

1. Colo-n vale la cireș
Spală mândra la chimeș
Vântul suflă-n Valea Mare
Mândra-i supărată tare
Unge-i Ion, de nu mai vine
Nicidecum sara, la mine.

Refren: Hai, Ioane, Ioane

Tătă lumea doarme

Io nu pot să dorm

Dă doru lui Ion

Hai, Ioane, Ioane

Tătă lumea doarme

Io nu pot dormi

Dă doru' bagii.

2. Colo-n vale la fântână

Spală mândra, spală lână

Ș-așa dă cu maiu-n apă

Dă ghingești că boala o calcă

Ș-așa dă cu mailii

Dă-o apucă boalilii

Refren.

¹⁶⁵ Culegere făcută de la nana Pupi lui Linca, noiembrie 1972

3. Acolo-n vale lângă moară
Plânge mândra de s-omoară
Că măicuța ei n-o lasă
Să-i fie lui Ion mireasă
Că Ion mâine se însoară
Cu o mândră bălăioară
Bălăioară, gălbioară
Da-r-ar boala-n ea să moară.

Refren.

Din cercetările noastre de teren am putut trage o concluzie tristă: odată cu disiparea locuitorilor prin emigrare în centre urbane folclorul oral local este în pericol să dispară.

OAMENI, FAPTE

În timpul documentării noastre pentru această lucrare am stat de vorbă cu numeroși fii ai satului *Chizdia – Coșarii*, majoritatea dintre ei cu o impresionantă biografie, în special privind activitatea profesională.

Am inclus în acest capitol atât însemnări despre unele personalități locale care nu mai sunt în viață, cât și scurte schițe biografice ale celor care s-au afirmat în perioada actuală. Alegerea este aleatorie, iar ordinea subiectivă.

Vom începe cu profesia de economist.

Primul chizdian care a absolvit studiile superioare economice a fost TIBERIU POLLAK¹⁶⁶. S-a născut la Chizdia în 15 martie 1910 din părinți Martin și Regina, de religie mozaică, comercianți în localitate. Școala generală a frecventat-o în localitate, gimnaziul la Lipova iar liceul la Timișoara. Studiile superioare le-a urmat la București, absolvind Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale cu diploma seria 1403/1931, cu specialitatea „Comerț, economie, juridic”.

După absolvirea studiilor, Tiberiu Pollak devine profesor de științe comerciale, economice și juridice în cadrul Școlii Superioare Comerciale din Lipova. În anul 1932 este detașat la Timișoara pentru a preda la Școala de Ucenici Comerciali și din anul școlar 1936/37 la Liceul Comercial Izraelit de Băieți din Timișoara. La Timișoara a obținut calitatea de profesor definitiv de științe comerciale, economice și juridice. Tot aici a devenit contabil autorizat și expert contabil.

¹⁶⁶ DJTAN, Fond nr.35 “Liceul Comercial Izraelit din Timișoara”, dosar nr. 114/1946.

Dorința de autoperfecționare l-a condus pe prof. Tiberiu Pollak la obținerea titlului de doctor în economie pe baza diplomei nr. 9/1 martie 1936 eliberată de Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale București. Lucrarea de doctorat a avut ca temă *Raționalizarea în administrația întreprinderilor industriale din România și planul contabil*. T. Pollak a colaborat cu lucrări științifice și la „Revista generală de comerț și contabilitate”. Exemplificăm studiul *Calcularea și contabilizarea prețului de cost în industria textilă*.

La Liceul Comercial Izraelit de Băieți din Timișoara a fost cadru didactic și chiar director până în anul 1947, când a absolvit ultima generație (7 elevi) a acestei școli, desființată ulterior cu ocazia reformei învățământului. Din informațiile orale am aflat că ulterior, până în anul 1954, Tiberiu Pollak a fost profesor la Liceul Comercial din Timișoara (cu predare în limba română) când a fost desființată și această școală de elită.

Și soția sa Elisabeta a fost profesoară de contabilitate, corespondență comercială și drept la Gimnaziul Izraelit de fete – secția comercială.

În Timișoara familia Pollak a locuit pe strada Timotei Cipariu nr.11, ap.11.

Se pare că prin anii '60 au emigrat în Israel.

Domnul GHEORGHE TRIPONESCU s-a născut la data de 9 iunie 1952 în Lugoj, județul Timiș din părinți Gheorghe și Maria din Chizdia. Școala primară a urmat-o la Chizdia (clasele I-VII), iar clasa a VIII-a a absolvit-o la Școala generală nr. 5 din Timișoara, după care a urmat Liceul Economic Timișoara. După

absolvirea liceului a lucrat ca și contabil la I.T.A. Timiș și la Școala de șoferi din Timișoara. În perioada 1992-1999 a activat ca instructor auto independent iar în 1999-2009 a fost angajat la Grădinița cu Program Prelungit nr. 6 din Timișoara ca economist, întrucât a absolvit și Facultatea de Științe Economice din Timișoara.

Are două fete, Camelia și Viviana, ambele economiste. Din anul 2009 este pensionar de boală și se bucură de cei doi nepoți, Dario și Raul.

Ghiță Triponescu vizitează des Chizdia și Hodoșul de Brestovăț, unde are o mică gospodărie.

Doamna ANGELA-MARIA IONULESCU este fiica lui Trandafir RADA, din vița lui Hili și Elena, fostă Târziu din vița lui Leca. S-a născut la 9 iulie 1952 în Chizdia. Școala primară (clasele I-IV) a absolvit-o în satul natal, iar ciclul II (clasele V-VIII) și liceul – la Timișoara. În anul 1975 a absolvit Facultatea de Studii Economice din cadrul Universității din Timișoara.

A lucrat ca economist în mai multe locuri de muncă, actualmente fiind economist la Direcția Generală a Finanțelor Publice a Județului Timiș – Trezorerie. S-a preocupat de creșterea și educarea celor doi copii: un fiu de 28 de ani, arhitect, și o fiica de 24 de ani.

Domnul HORIA TURCU s-a născut la 13 octombrie 1952 în localitatea Chizdia, jud. Timiș. A absolvit Facultatea de Studii

Economice din Timișoara, promoția 1977/78. Activitatea profesională și-a început-o la IAEM Timișoara ca economist și a promovat ierarhic până la funcția de director economic. A obținut calitatea de expert contabil din anul 1992. În anul 1994 s-a orientat spre sectorul privat, îndeplinind funcții de conducere timp de un deceniu. Din anul 2003 s-a angajat la Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România – Filiala Timiș în funcția de auditor de calitate. Ca atare, își aduce contribuția la fundamentarea acestei noi laturi a activității organizației.

Îndeplinește următoarele atribuții principale: verifică nivelul calitativ al lucrărilor de expertiză contabilă judiciară înainte de depunerea acestora la organele care l-au solicitat; întocmește referatele de verificare tehnică-profesională asupra lucrărilor de expertiză contabilă aflate pe rol la comisiile de disciplină; analizează opiniile separate sau rapoartele experților contabili – consilieri ai părților urmărind aceleași obiective ca în cazul raportului de expertiză; studiază raportul de expertiză contabilă judiciară dacă a respectat prevederile normelor profesionale; verifică dacă obiectivele stabilite au fost tratate corespunzător, iar răspunsurile date au fost susținute prin acte și documente care au legătură cu cauza; verifică dacă autorii lucrării s-au îndepărtat de știința contabilității, etc.

Doamna MARIA-NORICA SUBI, fiica lui Vasile Subi din vița lui Boian și Sofia, fostă Târziu din vița lui Leca, s-a născut în Chizdia la 21 august 1953. Aici a urmat și primele patru clase de școală primară după care vine la Timișoara și își continuă studiile, absolvind Facultatea de Studii Economice din cadrul Universității.

În prezent este economist la Administrația Financiară a Municipiului Timișoara, Direcția Trezorerie.

Doamna MIRELA BOGDĂNESCU născută la 30 mai 1960 în Chizdia a absolvit primele patru clase la Școala elementară din localitatea natală, continuând apoi studiile la Timișoara: clasele V-VIII, Liceul Economic și Facultatea de Științe Economice. Aproape două decenii a fost contabilă la Întreprinderea Foraje Apă Timișoara. Din anul 1992 s-a angajat ca inspector la Trezoreria Timișoara, iar din 1998 ca inspector la Primăria Timișoara, Serviciul

Buget. În perioada 2002-2006 a fost director economic la EXPOTIM Timișoara iar actualmente este șef Serviciu financiar-contabil-achiziții din cadrul Direcției Poliției Comunitare Timișoara.

În toate aceste locuri de muncă Mirela Bogdănescu a dat dovadă de competență profesională, probitate, disciplină, spirit de inițiativă.

Cei doi fii sunt elevi la Liceul „Nikolaus Lenau” din Timișoara.

Domnul GHEORGHE GRUICI s-a născut la 26 octombrie 1960 în Chizdia unde a terminat și ciclul școlar primar. Studiile gimnaziale, medii și superioare le-a urmat la Timișoara. Facultatea de Științe Economice din cadrul Universității timișorene, Secția Finanțe-Contabilitate a absolvit-o în anul 1984. Primul loc de muncă în calitate de economist a fost la SMA Jebel. În scurt timp a devenit contabil-șef la TMS Timiș.

Din anul 1990 s-a angajat la DGFP Timiș ca inspector principal, iar în

perioada 1993-2001 a fost comisar la Garda Financiară Timiș. Aproape patru ani a îndeplinit funcția de director general adjunct la DGFP Timiș. În prezent este administrator la SC MIR EXPERT SRL care are ca principal obiect de activitate consultanță fiscală și expertize contabile.

Pe parcursul activității sale profesionale domnul Gheorghe Gruici s-a preocupat și de ridicarea pregătirii sale profesionale urmând mai multe cursuri precum: „Factori de risc în controlul fiscal”; din anul 1992 a devenit expert contabil iar din 2005 evaluator ANEVAR; a absolvit studiile de master în expertiză contabilă și evaluări; iar în prezent este doctorand în contabilitate. A colaborat la elaborarea legislației fiscale și a publicat în presa locală articole privind legislația în domeniul controlului fiscal.

Se ocupă de creșterea și educarea celor trei copii.

Domnul DANIEL IGNEA s-a născut la 20 septembrie 1980 în Timișoara, dar prin rădăcinile chizdiene se consideră fiu al acestui sat, fiind băiatul lui Nicolae și Maria Ignea. Toate studiile și le-a făcut la Timișoara. A absolvit Facultatea de Științe Economice din cadrul Universității de Vest din Timișoara cu două specializări: Economia și gestiunea producției agroalimentare (2003) și Contabilitatea și informatica de gestiune (2004). Pentru completarea studiilor de specialitate a urmat, în cadrul aceleiași facultăți, cursul de masterat „Analiza diagnostic și evaluarea afacerii”.

După absolvirea Grupului Școlar „F. S. Nitti” din Timișoara Daniel Ignea a lucrat ca și contabil la S. C. Dany-Trans S.R.L. iar din

anul 2003 este economist la S.C. EXPERT IGNEA NICOLAE S.R.L. în cadrul Compartimentului lichidări și audit financiar. Este expert contabil, expert evaluator și practician în insolvență.

Domnul Daniel Ignea este asociat la S.C.P. INSOLVEIN S.P.R.L. Timișoara. Este căsătorit cu Mihaela Alina Ignea, economist, originară din Coșarii.

Doamna MIHAELA ALINA IGNEA, născută Cărăbaș, este originară din Coșarii dar s-a născut la Timișoara în 23 februarie 1983. A absolvit Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad cu specialitatea „Contabilitatea și informatica de gestiune” în anul 2007 și cursul de masterat la Facultatea de Economia și Administrarea Afacerilor din cadrul Universității de Vest din Timișoara cu tematica „Expertiza contabilă și evaluare”. Este expert contabil și stagiar pentru

obținerea calității de expert evaluator.

Activitatea profesională și-a început-o în anul 2005 ca și contabil la S.C. EXPERT IGNEA NICOLAE S.R.L., iar actualmente este economist la Compartimentul de lichidări din cadrul S.P.C. INSOLVEIN S.P.R.L. Timișoara.

Este căsătorită cu Daniel Ignea.

Domnul IULIUS JICHICI s-a născut în Chizdia la data de 14 octombrie 1952. Școala generală a urmat-o în localitatea natală, iar studiile medii și cele superioare le-a terminat în Timișoara. În anul 1975 absolvă Facultatea de Informatică din cadrul Universității timișorene. Primul loc de muncă este Centrul de Calcul Timișoara, în funcția de

analist programator. După mai mulți ani de experiență au urmat promovările în funcțiile de conducere: șef serviciu, director adjunct, director general, consilier, administrator... Cea mai mare perioadă de timp a petrecut-o în domeniul finanțelor: Administrația Financiară Timișoara, Trezoreria Județului Timiș, Direcția Generală a Finanțelor Publice Timiș... Se preocupă și de perfecționarea pregătirii profesionale, absolvind un curs de masterat din

domeniul administrării afacerilor în cadrul Facultății de Științe Economice din cadrul Universității de Vest Timișoara, organizat în comun cu Universitatea „Iosif Constantin Drăgan” din Lugoj. Combinând cunoștințele teoretice cu deprinderile practice dobândite, domnul Jichici Iulius a coordonat colectivele de proiectare, de realizare de proiecte, s-a ocupat de implementarea și exploatarea proiectelor privind administrarea afacerilor societăților comercial-imobiliare, a acordat consultanță financiară, etc.

Activitatea din perioadele recente este îndreptată spre domeniile prioritare precum imobiliare, servicii, construcții, financiare cu accent pe management, consultanță, administrare, dezvoltarea afacerii, management de proiect, marketing, ș.a., toate acestea realizate prin societățile comerciale Banat Nova Puls SRL și JICOM SRL.

Separat de aceste realizări profesionale, amintim și câteva din hobbyurile domnului Jichici: muzică, sport, politică, internet, excursii...

Domnul inginer CONSTANTIN DIVAN s-a născut la Chizdia în 4 august 1945. Tot aici a umat și școala generală. A absolvit Liceul Teoretic din Lipova și Facultatea de Chimie Industrială din cadrul Institutului Politehnic Timișoara în anul 1968. La C.A.T.C. Pitești (ulterior ROLAST S.A.) a ajuns în baza repartiției în producție după absolvirea studiilor superioare și aici a rămas pe parcursul întregii activități profesionale, până la pensionare, timp de 35 de ani, începând ca simplu inginer și promovând pe trepte profesionale până la funcția de președinte a Consiliului de Administrație și director general. Pentru a realiza aceste performanțe, a urmat mai multe forme de perfecționare a pregătirii profesionale în țară și în străinătate. Amintim doar cele din străinătate: Program de perfecționare GECOS, Paris – 1994; Curs de Top management la IRISH MANAGEMENT INSTITUTES, Dublin, Irlanda – 1996; Program de Top management la L'ECOLE SUPERIEURE D'ADMINISTRATION, Paris – 1997. Cunoștințele astfel dobândite i-au permis ca, în paralel cu activitatea de director general la RELAST S.A. Pitești, între anii 1994-96 să coordoneze grupul tehnic pentru transportul cărbunelui pe bandă de cauciuc într-o investiție majoră realizată în Bazinul Carbonifer Oltenia cu finanțare de la Banca Mondială.

Și după pensionare (1 ianuarie 2003), a rămas activ: a devenit consultant și reprezentant în România al unui concern multinațional din SUA; s-a ocupat de punerea în funcțiune a unei fabrici de articole presate din cauciuc la Ploiești.

Aceste câteva elemente ne îndreptățesc să susținem că domnul Constantin Divan este un om împlinit atât profesional, cât și personal.

Domnul inginer VASILE DIVAN s-a născut în Chizdia la 24 septembrie 1946, școala generală a terminat-o în satul natal, liceul teoretic la Lipova iar facultatea de Chimie Industrială cu specialitatea Farmacie-Coloranți în cadrul Institutului Politehnic din Timișoara. După absolvirea facultății, prin repartiție, ajunge la Pitești, unde se angajează ca inginer stagiar la Combinatul de Articole Tehnice din

Cauciuc. În perioada 1972-73 urmează un stagiu de pregătire în domeniul prelucrării cauciucului la firmele CONTINENTAL - R.F.G. și PIRRELI – Italia. Această experiență i-a permis să avanseze pe toate treptele ierarhice de conducere: devine șef de atelier, șef de secție și inginer-șef de producție în cadrul aceleiași întreprinderi (1970-1981). Datorită experienței acumulate și calităților profesionale în anul 1981 este promovat inginer-șef de producție la Centrala Industrială de Prelucrare Cauciuc și Mase Plastice București (25 de întreprinderi cu 47.000 de angajați), unde activează un deceniu. În anul 1990 devine director comercial la SC ARTECA JILAVA SA, societate producătoare de articole tehnice din cauciuc. Din anul 1992 domnul Divan Vasile devine întreprinzător particular prin SC CHEMTRADERS SRL București, societate de comerț exterior, unde este director comercial și acționar cu 15%. Din anul 2001 și până în prezent este director general și acționar cu 50% la societatea de comerț exterior SC CHIM STAR SRL București. Deci, întreaga activitate profesională a sa este legată de industria chimică, respectiv de prelucrarea cauciucului.

Inginerul DORIAN TURCU s-a născut în Chizdia la 5 decembrie 1949. Aici a absolvit și primele șase clase de școală generală, următoarele două și studiile medii absolvindu-le la Liceul nr. 5 din Timișoara.

Studiile superioare le-a urmat la Institutul Politehnic din Timișoara, absolvind Facultatea de Chimie în anul 1975. După terminarea studiilor a fost repartizat în producție ca inginer la Centrul Minier Deva. Aici s-a remarcat în domeniul cercetării, fiind investit în scurt timp în funcția de șef colectiv de cercetare, poziție în care a rămas până în data de 7 martie 1994 când, a trecut în eternitate.

Profesorul GEORGE RADA s-a născut în Chizdia la 15 noiembrie 1920 din părinți George și Ecaterina. În perioada 1928-34 a urmat școala generală de șase clase în satul natal, după care a urmat două

clase de gimnaziu la Lipova. Între ani 1936-40 a frecventat patru clase la Școala Normală Greco-Catolică din Oradea. Din cauza războiului a fost nevoit să revină în Banat, urmând încă două clase (1940-42) la școala Normală din Timișoara, obținând diploma de învățător.

La 1 noiembrie 1942 este încorporat la Regimentul 9 Roșiori din București. Din toamna anului următor devine elev al Școlii Militare de Ofițeri de Rezervă din Sibiu. Pregătirea militară și-o continuă la Școala Militară de Ofițeri de Rezervă de Infanterie din Ineu. La finele anului 1944 își termină stagiul militar și revine acasă.

Cu data de 1 februarie 1945 este numit învățător suplinitor la Chizdia. Își mobilizează toate forțele și cunoștințele în favoarea școlărilor săi, astfel încât din toamna anului 1947 devine învățător titular, inaugurând o strălucită carieră

didactică de aproape patru decenii.

După Reforma învățământului, la Chizdia s-a înființat și ciclul II de studii, iar George Rada devine profesor suplinitor și director al școlii. Atent cu pregătirea sa profesională, urmează un curs intensiv cu frecvență redusă și obține titlul de profesor de biologie-chimie.

Rămâne profesor și director până în anul 1963, când se transferă la cerere la Școala Generală din localitatea Șagu, județul Arad, având în vedere că numărul copiilor de școală era în continuă scădere și urma desființarea ciclului al II-lea.

Pe parcursul celor 18 ani de activitate dascălicească în satul său natal, George Rada a avut o contribuție esențială la eradicarea analfabetismului în sat (în anul 1948 erau peste 300 de neștiutori de carte), la creșterea frecvenței școlare (de la 50-60% în 1947, la 100% în 1950), la creșterea nivelului cultural general al consătenilor prin activitățile din cadrul Căminului Cultural, etc.

Și nu în ultimă instanță a realizat o frescă autentică a Chizdiei prin *Memoriile* sale lăsate în manuscris, și care ne-au fost și nouă de mare folos în prezentul demers.

Menționăm că profesorul George Rada s-a pensionat la 1 septembrie 1981, după care s-a stabilit cu familia la Lipova, unde a decedat la 24 octombrie 2000, fiind înmormântat în Cimitirul Catolic din localitate.

Domnul profesor NICOLAE LAZĂR s-a născut în Chizdia la 24.10.1935. Ciclul primar îl frecventează în satul natal, cel secundar la Lipova, iar liceul îl absolvă la Timișoara. În anul 1960 a absolvit Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din Timișoara. Cariera didactică și-o începe în același an ca profesor la Liceul din Lipova. Datorită rezultatelor deosebite la catedră, în anul 1963 devine inspector școlar în raionul Lipova. În perioada 1965-1968 domnul profesor Nicolae Lazăr îndeplinește funcția de vicepreședinte al raionului Lipova. Totuși funcția de dascăl îl atrage mai mult și timp de două decenii va fi director al Școlii Generale din localitatea Chesinț, județul Arad, unde se dedică în totalitate bunului mers al acestei instituții de învățământ.

Acum, ca pensionar, se bucură de cei doi nepoți, împreună cu soția sa, învățătoarea Aurelia Lazăr.

Domnul profesor dr. IOAN TÂRZIU s-a născut la 4 martie 1939 în Chizdia unde a terminat și primele patru clase primare la școala din sat. La Lipova a urmat clasele V-VIII, iar la Timișoara studiile medii și cele

superioare. La Universitate a absolvit Facultatea de Fizică, unde își va găsi și viitorul loc de muncă pentru o carieră academică de excepție. O viață înclinată tinerei generații și cercetării științifice. Preocupări deosebite a avut în cadrul disciplinei „Fizica hidrurilor metalice”. În dorința de autoperfecționare a obținut și titlul de doctor în fizică cu teza *Efecte izotopice la dizolvarea hidrogenului și deuteriului în metal*, susținută în cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca în anul 1982.

În perioada primilor ani de activitate ca fizician a fost interesat de cauza stării de bine care se resimte în atmosfera din zona satului natal. A măsurat caracteristica de aeroionizare negativă identificând peste 1.000 aeroioni negativi/cm³ de aer primăvara, similar cu cea de la Băile Herculane.

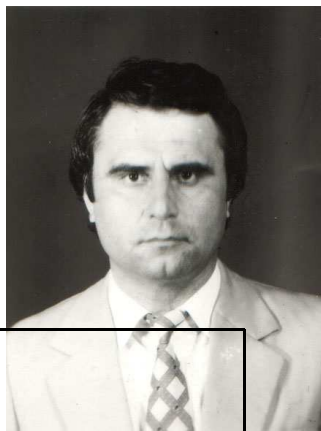
Domnul profesor IOAN TÂRZIU a elaborat, singur sau în colaborare cu colegii de catedră, o serie de lucrări de cercetare științifică care au fost publicate în revistele de specialitate din țară sau străinătate; de asemenea a participat la numeroase manifestări științifice interne și internaționale. Enumerăm doar câteva preocupări: *Structura de bandă a energiei protonilor și deuterionilor interstițiali în Pd*, *Comportarea hidrogenului interstițial sub influența potențialului ce ia naștere în interfața a două metale puse în contact*, *Interacțiunea hidrogenului cu metale topite*, etc.

O preocupare profesională importantă a constituit-o și coordonarea temelor de cercetare pe bază de contract. Amintim câteva cu aplicație practică imediată: „Studiu tehnico-economic pentru elaborarea tehnologiei de fabricație a elementelor de combustibil pentru reactorul de încercări de materiale TRIGA-ITN”, „Studiu asupra fluidului dielectric folosit la mașini de prelucrat prin electroeroziune tip KLER 21 cu

microscopia electronică”, „Captarea, stocarea și utilizarea energiei solare la sere în vederea economisirii combustibilului clasic”, ș.a.

Activitatea de cercetare științifică a domnului profesor Târziu a fost încununată și cu mai multe invenții brevetate: „Pompă ionică de vid”, „Dispozitiv de alimentare cu hidrogen și deuteriu a surselor de ioni la acceleratorii de protoni și generatorii de neutroni”, „Combustibil nuclear pentru reactoare” ,....

Și acum relevăm un aspect deosebit: nu știm ce legătură are fizica atomică cu.... creșterea struților, dar domnul profesor este unul din primii inițiatori ai acestei îndeletniciri pe meleagurile bănățene, publicând în anul 1998 broșura *Noțiuni de bază pentru noul fermier – struțul și valoarea lui*, în cadrul seriei „Idei noi de afaceri”, la Tipografia Almi Print SRL din Timișoara.

Domnul profesor REMUS LAZĂR s-a născut în Chizdia la 12 septembrie 1948, unde a absolvit și școala generală. Studiile medii le-a absolvit în cadrul Liceului Teoretic din Lipova, iar cele superioare la Universitatea din Timișoara, Facultatea de Istorie-Geografie în anul 1972. Imediat după absolvire s-a angajat în învățământ: primul loc de muncă a fost la Școala cu clasele I-VIII în comuna Recea Mare, județul Sălaj (1972-74). Dar locurile

natale l-au atras să revină în zonă, astfel că

în anul 1974 a devenit profesor la Școala Generală din comuna Brestovăț, unde a funcționat timp de mai bine de un deceniu, devenind și director al acestei școli pentru perioada 1980-86. Din anul 1986 se transferă la Școala cu clasele I-VIII nr. 4 din Lugoj, unde activează și în prezent, din

1996 devenind și director al acestei prestigioase instituții de învățământ românesc în municipiul de pe Timiș. Concomitent cu munca de la catedră, domnul profesor Lazăr și-a ridicat continuu nivelul personal de pregătire profesională, absolvind în anul 1980 Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie-Filosofie, specializarea Istorie. Cu această specialitate a promovat toate treptele didactice, fiind acum profesor cu gradul didactic I. Pe lângă o mare dragoste față de copii și școală, domnul profesor a dovedit și o mare capacitate organizatorică și în același timp o modestie deosebită.

Dar cea mai importantă realizare a domniei sale în domeniul care ne interesează este prima monografie științifică a localității Chizdia, realizată ca lucrare de licență la absolvirea celei de-a doua facultăți, lucrare care ne-a fost pusă la dispoziție dezinteresat și stă la baza prezentei cărți, lucru care ne determină să-i mulțumim încă o dată.

Doamna profesor OVIDUȚA ECATERINA BERINDEI născută RADA la 14 decembrie 1960 în Chizdia, din părinți profesor George și Ana Rada, a urmat Școala Generală în comuna Șagu, județul Arad, unde tatăl ei s-a transferat cu serviciu. Studiile medii le-a urmat la Arad în cadrul Liceului de Matematică-Fizică „Miron Constantinescu” iar cele superioare la Facultatea de Biologie din cadrul Universității bucureștene, absolvind în anul 1984, când s-a angajat în învățământ, unde lucrează și în prezent ca profesor-director la Grupul Școlar „Sever Bocu” din Lipova.

Paralel cu activitatea de la catedră, a manifestat o constantă preocupare pentru ridicarea propriei pregătiri profesionale prin frecventarea cursurilor de perfecționare și susținerea examenelor pentru gradele didactice.

Actualmente este profesor cu gradul didactic I și licență în biochimie, cu competențe și în managementul educațional, metode de protecție a mediului, metode de consiliere, modalități de relaționare cu oamenii...

Fiind o fire comunicativă, cu experiența muncii în echipă, relaționează foarte bine atât cu colegii, cadrele didactice, cât și cu elevii. Experiența în munca de manager școlar și educativ, prin calitatea de profesor metodist, i-a permis să coordoneze Cercul pedagogic din zona Lipova.

Doamna profesor Berindei are doi copii: Diana este studentă la masterat la Facultatea de Psihologie din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, iar Adrian-Emanuel este student la Facultatea de Mecanică de la Universitatea Politehnica din Timișoara.

Doamna profesor Oviduța-Ecaterina Berindei a avut și o contribuție esențială la realizarea prezentei lucrări, prin faptul că ne-a pus la dispoziție, dezinteresat, spre consultare și utilizare, manuscrisul cu *Memoriile* tatălui său profesorul Rada George.

Doamna ROZINA PÂRVAN, născută VĂSUȚ la 8 mai 1953 în Chizdia, a urmat cursurile Școlii Generale, a liceului și a școlii postliceale la Timișoara. Din anul 1978 a absolvit Școala de Specializare Postliceală a Grupului Școlar de pe lângă Întreprinderea Mecanică Timișoara. Activitatea profesională și-a desfășurat-o la firmele de elită a Timișoarei, precum Electrotimiș, AEM, PROMPT și RETIM; din anul 1994 este încadrată la Administrația

Finanțelor Publice Timișoara, inițial ca și casier iar de aproape 13 ani ca și referent în cadrul secretariatului instituției. Soțul Mircea este inginer la

Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară a Banatului Timișoara, iar fiica Alina este studentă în cadrul aceleiași universități.

La locul de muncă doamna Rozina abordează cu seriozitate, calm și răbdare problemele contribuabililor și se bucură de încrederea conducătorilor instituției în care își desfășoară activitatea.

Pentru noi sunt interesante două pasiuni deosebite ale doamnei Rozina: cea legată de gastronomie și cea legată de automobilism. Pasiunea pentru prăjituri este o tradiție familială. De la bunica a moștenit această pasiune, precum și numeroase rețete și „mici secrete” în ale produselor de cofetărie. Datorită răbdării, imaginației și îndemnării pe care o are, doamna Rozina a reușit să aducă o serie de îmbunătățiri la rețetele clasice de prăjituri, care sunt foarte apreciate de membrii familiei și prietenii care-i vizitează.

Cealaltă mare pasiune a doamnei Rozina este din domeniul sportului automobilistic: în anul 1977 a urmat cursul de arbitru de automobilism și karting, obținând licența de „oficial auto-karting” cu specialitatea cronometraj-secretariat. În peste două decenii de activitate în acest domeniu a participat la organizarea și desfășurarea a numeroase concursuri de raliuri, circuite de viteză, viteză pe traseu montan, autoslalom cu caracter național și internațional în care a oficiat peste 70 de competiții obținând calitatea de „arbitru auto-karting categoria I”.

Cu această pasiune „s-a contaminat” de la soțul său, care a fost concurent activ în acest sport mai multe decenii. Încă un mic amănunt: a obținut și titlul de „Miss M.R.F.B. 1998”.

Doamna ELENA JURJESCU-TODI s-a născut la 6 octombrie 1951 în *Chizdia*, unde a urmat și școala generală. Liceul l-a absolvit la Lipova,

specializându-se pentru profesia de educatoare-învățătoare. În perioada recentă a absolvit și un curs de informatică.

Este cunoscută ca o autentică interpretă de folclor. După o scurtă perioadă cât a activat ca educatoare în comuna Brestovăț, din anul 1973 devine solist vocal în ansamblul profesionist de cântece și dansuri „Banatul” din Timișoara. Timp de un deceniu activează în acest prestigios colectiv, perioadă în care se afirmă profesional pe plan național și internațional. Se preocupă de culegerea folclorului vocal bănățean, cu predilecție din satul natal și din împrejurimi, precum și de valorificarea scenică a acestuia. Vocea sa cu timbru deosebit și interpretarea specifică, uneori fără acompaniament orchestral, o face să fie autentică printre interpreții de vârf de gen.

Din anul 1983 devine artist liber profesionist – interpret de folclor.

În decursul carierei sale solistice a obținut numeroase premii și distincții: Premiul Special la Festivalul Cântecului Românesc „Maria Tănase”, ediția a III-a, Craiova, 1973; Trofeul „Floarea din Grădină” al Televiziunii Române, 1975; Premiul „Ethnos” pentru activitatea de culegător și valorificator al folclorului bănățean, 1998; calitatea de membru al Academiei Artelor Tradiționale din România, Sibiu, 2000, etc.

Doamna Elena Jurjescu-Todi, printre colegii de breaslă cunoscută ca Joujou, a participat la câteva mii de spectacole în țară și străinătate. Cu ansamblurile „Banatul” și „Timișul” din Timișoara, „Semenicul” din Reșița și altele, a interpretat, pe cele mai reprezentative scene folclorice din lume, cântece populare românești din Banat. Festivaluri și concursuri, turnee artistice, apariții televizate în Franța, Italia, Iugoslavia, Germania, Grecia, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria, URSS, Austria,

Republica Moldova, Serbia.... sunt numai câteva exemple din palmaresul solistei.

Interpreta Elena Jurjescu-Todi are și o bogată activitate discografică în țară și străinătate: apare pe primul disc al ansamblului „Banatul”, Ljubljana, 1974; realizează prima casetă audio din țară, înregistrată și multiplicată la Ljubljana, 1974; primul disc mare și mic individual a fost realizat în Germania; la „Electrecord” București înregistrează cinci discuri și un CD; la Radio București realizează aproape 100 de înregistrări, iar la Radio Timișoara tot atâtea și 3 CD-uri; un album la Novi Sad, 2009; câteva sute de apariții TV...

Cu rădăcini adânci în tradiția populară a satului său natal, solista este mândră pentru faptul că a scos din lada de zestre a bunicilor costumul popular autentic bănățean din Podișul Lipovei, respectiv cel cu specific local din Chizdia, și l-a adus pe scenă, împreună cu ceapsa sau conciul și opinca țărănească din portul de lucru.

În ultima perioadă doamna Elena Jurjescu-Todi se preocupă mai intens de organizarea și pregătirea unor spectacole, de culegere de folclor, de etnografie, pregătește un manuscris...

Deși se află pe scenă de peste trei decenii și jumătate, și acum este prezentă activ la manifestările tradiționale bănățene sau la evenimentele folclorice naționale.

Este mândră de fiul său Alexandru, student la Paris.

Domnul CONSTANTIN NINCU s-a născut la 01.10.1940 în Chizdia. Aici a terminat și școala elementară. Rămâne orfan de tată întrucât tatăl, Vasile Nincu, a fost condamnat politic pentru că s-a opus „transformării socialiste a agriculturii” și trimis să-și

ispășească pedeapsa la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde, din cauza condițiilor grele a decedat în decembrie 1952. Tânărul Constantin, etichetat drept „pui de chiabur”, a fost împiedicat să-și continue studiile o bună perioadă de timp. Reușește totuși să absolve Liceul Economic. Activitatea profesională și-a desfășurat-o în agricultură: la CAP Chizdia și Topolovățu Mare și SMA Topolovățu Mare, unde devine contabil șef. Din această funcție se pensionează. Actualmente locuiește în Topolovățu Mare.

Încă din tinerețe, domnul Constantin Nincu a avut o pasiune: fotografia. Începând de prin anul 1965, cu aparatul său fotografic a immortalizat toate evenimentele importante din satul natal și din localitățile învecinate. Multe din fotografiile din prezenta carte sunt opera lui.

Deși s-a născut la Timișoara în 29 februarie 1964, domnul MIRCEA JICHICI este puternic ancorat în realitățile din Chizdia-Coșarii, întrucât toți ascendenții lui sunt din acest sat și el se consideră chizdian.

grup sau personale.

Este apreciat ca designer de plachete, trofee sau premii pentru diferite competiții, machete, etc.

În lumea artiștilor plastici este cunoscut ca sculptor în lemn, piatră și bronz, sculpturi de dimensiuni mai mici. A urmat cursurile Școlii Populare de Artă, specialitatea sculptură, sub îndrumarea prof. Dumitru Pălălău Moldoveanu, este colaborator și membru al Fondului Plastic și al Uniunii Artiștilor Plastici Timișoara.

Mircea Jichici a participat la numeroase tabere de creație de sculptură, la proiecte comune cu alți artiști plastici, la peste 20 de expoziții de

Ca acționar la propria firmă de mobilier sculptat „Artim” a proiectat și executat diverse prototipuri de mic mobilier sau obiecte de artizanat. Lucrările sale au o inspirație profundă din tradiția sau împrejurimile satului originar („Sfatul bătrânilor de la Chizdia”, „Pădurea Chizdiei”) sau din simbolurile credinței creștine („Crucile”).

Domnul VASILE COSTESCU zis GEPREA s-a născut la 30 martie 1930 în Chizdia. Aici a absolvit și școala generală. În prima parte a vieții s-a ocupat de agricultură iar în anul 1975 a venit cu familia la Timișoara. Din tinerețe l-a preocupat să afle cât mai multe informații despre localitatea sa natală, devenind astfel cea mai informată persoană în acest domeniu, fiind denumit și “enciclopedie vie a satului”.

Deși la o vârstă înaintată, și acum domnul Costescu își petrece marea parte a timpului în localitatea natală, unde și-a menținut gospodăria și se ocupă de agricultură.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Intenția noastră a fost să încheiem cartea într-o notă optimistă, dar nu am reușit. Depopularea satului s-a realizat mai accentuat în deceniile șase și șapte ale secolului XX. Depopularea accentuată a lăsat urme vizibile asupra așezării. Putem sintetiza situația actuală prin reproducerea unui fragment din memoriile domnului Rada George, profesor pensionar, fost director școlar:

În ziua de 5 august 1993 am vizitat satul meu natal Coșarii (fost Chizdia)... Am călătorit pe ruta: Lipova – Șiștarovăț – Labașinț – Chizdia – Brestovăț la 30 de ani după ce am plecat definitiv din sat.

Drumul parcurs are azi o înfățișare complet deosebită de cea cunoscută. Pădurea veche cu arbori mari este defrișată și a crescut arboret tânăr; pe terenul arabil și fânețe au crescut mulți mărăcini, tufișuri de sălcii și porumbar. Aspect de teren părăsit. La intrarea în sat și până aproape de biserică mai că nu știam în ce loc al satului mă aflu datorită absenței multor case, demolate. Fostele clădiri ale instituțiilor au ajuns și ele în situația de a se autodemola căci la fosta primărie au început să dispară ferestrele, tavanul. Aceeși situație și la școală, locuința directorului școlar a devenit nelocuibilă.

Și la cimitir aspectul este trist, căci mormintele sunt nêngrijite, fiindcă majoritatea celor vii sunt plecați din localitate. Am rămas impresionat de numărul mare de pomi plantați în cimitir, care-i dau aspect de pădure.

Populația satului este formată în majoritate de bătrâni și doar câțiva tineri.

Am stat în loc și m-am gândit, cu ochi umeziți de lacrimi: oare satul meu se va reface cum l-am știut eu în 1963, și peste câți ani?

O rază de lumină mijește totuși, parcă, undeva, în baza a câtorva informații aflate recent: se intenționează reabilitarea sistemului hidrotehnic Mureș-Bega, care trece prin hotarul satului, autostrada care este în construcție va trece prin apropiere, s-a demarat construcția drumului de la Brestovăț spre Lipova ce trece prin sat, drum interjudețean nr. 572 care va lega județele Caraș-Severin și Arad (de la Berzovia, prin Buziaș, Coșarii, la Lipova)...

